

SELİME POLAT
ÇIKAR

İNGİLİZ DİLİ VE EDEBİYATI
ANABİLİM DALI

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK
LİSANS
TEZİ

SYLVIA PLATH'İN *SİRÇA FANUS'* U İLE
TEZER ÖZLÜ'NÜN *ÇOCUKLUĞUN SOĞUK
GECELERİ* ESERLERİNİN
YABANCILAŞMA TEMASI BAĞLAMINDA
KARŞILAŞTIRILMASI

SELİME POLAT ÇIKAR

İNGİLİZ DİLİ VE EDEBİYATI
ANABİLİM DALI

VAN 2025

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ İNGİLİZ DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜ

SYLVIA PLATH'İN SIRÇA FANUS' U İLE TEZER ÖZLÜ'NÜN
ÇOCUKLUĞUN SOĞUK GECELERİ ESERLERİNİN YABANCILAŞMA
TEMASI BAĞLAMINDA KARŞILAŞTIRILMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
Selime Polat ÇIKAR

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Zeki EDİS

VAN 2025

KABUL VE ONAY

Selime Polat ÇIKAR tarafından hazırlanan “Sylvia Plath’in <i>Sırça Fanus</i> ’ u ile Tezer Özlü ’nün <i>Çocukluğun Soğuk Geceleri</i> Eserlerinin Yabancılaşma Teması Bağlamında Karşılaştırılması (A Comparison of Sylvia Plath’s <i>The Bell Jar</i> and Tezer Özlü’s <i>Çocukluğun Soğuk Geceleri</i> in Terms of Alienation)” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İngiliz Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.	
Jüri Üyeleri	İmza
Danışman: Dr. Öğretim Üyesi Zeki EDİS Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı ABD Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.	....
Başkan: Doç.Dr. M. Metin BARLIK Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı ABD Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.	....
Üye: Unvanı Dr. Öğretim Üyesi Şahin KIZILTAŞ Üniversite Adı, Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.	....
Üye : Unvanı Adı SOYADI Üniversite Adı, Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.	....
Yedek Üye : Unvanı Adı SOYADI Üniversite Adı, Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.	....
Yedek Üye : Unvanı Adı SOYADI Üniversite Adı, Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.	....
Yedek Üye : Unvanı Adı SOYADI Üniversite Adı, Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.	....
Tez Savunma Tarihi:	23/05/2025
Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum. ..... Doç. Dr. Ercan ÇALIŞ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü	

ETİK BEYAN

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;**

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. (11/04/2025)

Selime Polat ÇIKAR

Yüksek Lisans Tezi
Selime Polat ÇIKAR
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Mayıs, 2025

ÖZET

Bu çalışma, karşılaştırmalı edebiyatın teorik çerçevesi üzerinden yabancılaşma temasını incelemeyi amaçlamaktadır. Yabancılaşma kavramı, tarihsel, felsefi ve sosyolojik bir zemin üzerinde ele alınmış; dünya ve Türk edebiyatında temanın ne şekilde işlendiği örneklerle açıklanmıştır. Karşılaştırmalı edebiyatın temel ilkeleri ve yöntemlerinden faydalanılarak yabancılaşmanın edebi eserlerdeki yansımaları analiz edilmiştir. Sylvia Plath ve Tezer Özlü'nün hayatları, edebi kişilikleri ile Sırça Fanus ve Çocukluğun Soğuk Geceleri adlı otobiyografik eserleri üzerinden yapılan karşılaştırmalı çözümleme, iki farklı kültürel bağlamda benzer temaların nasıl işlendiğine ışık tutmuştur. Her iki eserde de yabancılaşmada etkin rolü olan ebeveyn tutumları, toplum yapısı, duygusal ilişkileri ve okul yaşantısı irdelenmiştir. Modern bireyin hayatı kurmaca karakterler üzerinden ele alındığında öne çıkan başat tipin hem dış dünyaya hem de kendi iç dünyasına yabancılaşmış birey olduğu kanısına ulaşabiliriz. Çalışmamızdaki her iki kadın karakterin intihar, bunaltı, delilik, korku ve kaçış temalarıyla derinleşen yabancılaşmaları işlenmiştir. Bu yabancılaşmanın izi sürülürken kadın karakterlerin ataerkil toplumda karşılaştıkları toplumsal ve kültürel baskı, ayrımcılığın yanı sıra cinsiyetçi rol ve sorumluluklar yoluyla ortaya koydukları var oluş mücadelesi gösterilmiştir. Çalışmanın yöntemi, karşılaştırmalı okuma, tema ve motif çözümlemeleri ile çok katmanlı bir değerlendirmeye dayanmakta; psikolojik, sosyolojik ve tarihsel yaklaşımlardan faydalanmaktadır. Elde edilen bulgular yabancılaşmış bireyin kendisiyle, toplumla ve çoğu kez zamanla bağının koptuğunu ve yabancılaşmanın modern bireyin evrensel bir sorunu olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda edebi eserlerin, bireyin iç dünyasındaki yabancılaşmayı yansıtan güçlü araçlar olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yabancılaşma, İntihar, Sylvia Plath, Tezer Özlü, Feminizm

Sayfa Sayısı: VIII+69

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Zeki EDİS

M.Sc. Thesis
Selime Polat ÇIKAR
VAN YUZUNCU YIL UNIVERSITY
SOCIAL SCIENCE INSTITUTION
May,2025

ABSTRACT

This thesis explores the theme of alienation through the framework of comparative literature. The concept of alienation is examined from historical, philosophical, and sociological perspectives, and its reflections in world and Turkish literature are analyzed with selected examples. By utilizing the core principles and methodologies of comparative literature, this study conducts a thematic analysis of literary representations of alienation. In particular, the lives and the literary identities of Sylvia Plath and Tezer Özlü with their works *The Bell Jar* and *Çocukluğun Soğuk Geceleri* are analyzed comparatively, revealing how similar existential themes are expressed within different cultural contexts. Both works analyzed parental manners, social structure, emotional relationships, and school life, effectively affecting roles in alienation. When the modern individual's life is examined through fictional characters, we can conclude that the dominant type that stands out is the individual alienated from both the outside world and her own inner world. In our study, the alienation of both female characters, which is deepened by themes of suicide, anxiety, madness, fear, and escape, is being studied. While tracing this alienation, the social and cultural pressure and discrimination that female characters face in a patriarchal society, as well as sexist roles and responsibilities, and the struggle for existence are shown. The methodology of this study is based on a multi-layered comparative approach, incorporating psychological, sociological, and historical readings. The findings show that the alienated individual has lost touch with herself and society, and oftentimes, alienation is a universal problem of the modern individual. In this sense, literary texts emerge as strong tools that reflect the inner world and emotional detachment of individuals from society, culture, and themselves.

Key Words: Alienation, Suicide, Sylvia Plath, Tezer Özlü, Feminism

Quantity of Page: VIII+69

Supervisor: Asst. Prof. Dr. Zeki EDİS

SEMBOLLER VE KISALTMALAR

XX	: 20
XIX	: 19
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
Akt.	: Aktaran
Çev.	: Çeviren
TDK	: Türk Dil Kurumu
Vb.	: Ve benzeri

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT	v
SEMBOLLER VE KISALTMALAR	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
ÖNSÖZ.....	viii
GİRİŞ.....	1
1. TEORİK ARKA PLAN.....	2
1.1. Karşılaştırmalı Edebiyata Genel Bir Bakış.....	2
1.1.1. Tanım ve Tarihçe.....	2
1.1.2. Karşılaştırmalı Edebiyatın Yöntemi ve Bugünü.....	6
1.2. Yabancılaşma.....	7
1.2.1. Yabancılaşmanın Tanımı ve Kökeni.....	8
1.2.2. Yabancılaşmanın Tarihçesi.....	12
1.2.3. Edebiyatta Yabancılaşma.....	13
1.2.3.1. Dünya Edebiyatında Yabancılaşma.....	15
1.2.3.2. Türk Edebiyatında Yabancılaşma.....	16
2. SYLVIA PLATH	24
2.1. Yaşamı ve Edebi Kişiliği	24
2.2. Yaşadığı Dönem Bağlamında Sylvia Plath.....	25
2.3. Sırça Fanus'un Yabancılaşma Teması Açısından İncelenmesi... ..	26
3. TEZER ÖZLÜ	37
3.1. Yaşamı	37
3.2. Edebi Kişiliği	38
3.3. Tezer Özlü'nün Çocukluğunun Soğuk Geceleri Eserinin Yabancılaşma Teması Açısından İncelenmesi	39
4. SYLVIA PLATH'IN <i>SIRÇA FANUS</i> 'U İLE TEZER ÖZLÜ'NÜN <i>ÇOCUKLUĞUN SOĞUK GECELERİ</i> ESERLERİNİN YABANCILAŞMA TEMASI BAĞLAMINDA KARŞILAŞTIRILMASI	53
SONUÇ	65
KAYNAKÇA.....	66
ÖZGEÇMİŞ	
TEZ ORJİNALLİK RAPORU	

ÖNSÖZ

Tez çalışmamda Sylvia Plath'ın *Sırça Fanus* ile Tezer Özlü'nün *Çocukluğun Soğuk Geceleri* eserlerinde yabancılaşma teması incelenmiştir. Yazarların eserlerinin iyi bir şekilde anlaşılabilmesi için karşılaştırmalı edebiyat ve yabancılaşma teması hakkında da bilgiler verilmesi uygun görülmüştür. Yabancılaşma teması farklı kültürlerde ve zamanlarda yaşamış bu iki kadın yazarın otobiyografik özellikler taşıyan eserleri karşılaştırılarak incelenmiştir.

Tez çalışmamın tüm aşamalarında benden bilgi ve tecrübesini hiç eksik etmeyip bana kılavuzluk yapan tez danışmanım Dr. Öğrt. Üyesi Zeki Edis'e saygılarımı sunar teşekkür ederim. Kendisinin o değerli destekleri olmasaydı on yedi yıl sonra tezimi yeniden yazma gücünü kendimde bulamazdım.

Her zaman yanımda olup desteğini hiç esirgemeyen eşim Ahmet Çıkar'a, yardımından ötürü Evin Polat'a teşekkür ederim. Kızlarım Zerya ve Nazya'ya sabırlarından ve anlayışlarından dolayı minnettarım.

2025

Selime POLAT ÇIKAR

GİRİŞ

Edebiyat, insanın bireysel ve toplumsal deneyimlerini anlamlandırma çabasının estetik bir ifadesidir. Bu anlamlandırma süreci, farklı kültürler, diller ve dönemler arasında kurulabilecek karşılaştırmalar sayesinde daha derinlikli bir hale gelir. Karşılaştırmalı edebiyat disiplini, bu bağlamda yalnızca metinler arası ilişkilere odaklanmakla kalmaz; aynı zamanda kültürel, sosyolojik, tarihsel ve psikolojik etkenleri de dikkate alarak edebi anlam üretimini çok boyutlu biçimde ele alır. Bu çalışmanın temel eksenini, karşılaştırmalı edebiyat çerçevesinde yabancılaşma kavramının edebi metinlerde nasıl işlendiğinin analizi oluşturmaktadır. Yabancılaşma, modern insanın yaşadığı varoluşsal krizlerin, toplumsal dönüşümlerin ve bireysel yalnızlığın yoğunlaştığı tematik bir merkezdir. Bu tez çalışmasında, yabancılaşma teması iki farklı kültürden gelen kadın yazar olan, Sylvia Plath ve Tezer Özlü'nün eserleri üzerinden karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Bu iki yazarın yaşam öyküleri, kişisel travmaları ve kadın kimliğiyle olan mücadeleleri, eserlerinin hem içeriğini hem de biçimsel yapısını derinden etkilemiştir. Her iki yazar da toplumla uyum kurmakta zorlanan bireylerin iç dünyasını, psikolojik çözümlerini ve toplumsal baskılar karşısındaki kırılganlıklarını güçlü bir biçimde yansıtmaktadır. Çalışmada kullanılan yöntem, çok katmanlı karşılaştırmalı okuma tekniğine dayanmaktadır. Psikoanalitik yaklaşım, feminist eleştiri, sosyolojik analiz ve tematik çözümleme teknikleri bir arada kullanılarak metinler arası benzerlikler ve farklılıklar belirlenmiştir. Sylvia Plath'ın *The Bell Jar (Sırça Fanus)* ve Tezer Özlü'nün *Çocukluğun Soğuk Geceleri* adlı eserleri bu bağlamda analiz edilmiştir. Çalışmanın amacı, farklı tarihsel ve toplumsal bağlamlarda yetişmiş bireylerin benzer duygulanımları nasıl deneyimlediğini ortaya koymak; ayrıca edebi metinlerin bireyin yabancılaşma sürecini görünür kılmadaki rolünü değerlendirmektir.

1. TEORİK ARKA PLAN

1.1. Karşılaştırmalı Edebiyata Genel Bir Bakış

1.1.1. Tanım ve Tarihçe

İnsanoğlunun en bilinen, en temel güdülerinden biri karşılaştırma eylemidir. İnsanoğlu doğası gereği sorgulayan, gözlemleyen, düşünen bir varlıktır. Karşılaştırma eyleminin doğasında da tam olarak bu özellikler vardır. Karşılaştırırken bir şey ile öteki şey gözlemlenir, üzerine düşünülür ve sorgulanır. İnsana has bu güdü ilerleme yolundaki yegâne esas olarak kabul edilebilir. Bütün karşılaştırmalı disiplinlerde olduğu gibi karşılaştırmalı edebiyatın temelinde de karşılaştırma eylemi bulunmaktadır. Karşılaştırmalı edebiyat çalışma alanı birbirine nitelikleri yönünden benzeyen farklı yazınsal metinleri farklı yönlerden ve parametrelerle karşılaştırmaktır. Gün geçtikçe daha yaygın bir alana sahip olan karşılaştırmalı edebiyat, edebi yapının gerçek değerinin ortaya çıkmasına da yardımcı olur. Edebi eserlerin hem yazıldığı kültürde hem de dünyada nasıl bir durum arz ettiği yapılan karşılaştırmalarla ortaya çıkmaktadır. Bu karşılaştırmayla edebiyatlar arasındaki ilişkileri, edebiyatla kültürler arasındaki yakınlık ve benzerlikleri, sonrasında ise bunlar arasındaki farkları ortaya koymayı amaçlar.

Bir edebi eserin yazarının beslendiği, okuduğu, etkisinde kaldığı metinler; kendisinin yaşadığı coğrafya, toplum ve karşılaştığı kültürel öğeler, medeniyetler ve benzeri unsurlarla zengin hale gelir. Ülken bu durumu şu ifadeleriyle dile getirmektedir:

Tek bir medeniyet vardır: O da insan toplulukları arasındaki karşılıklı tesirlerin büyümesi, çoğalması ve genişlemesidir. Çarpışmaların doğurduğu kıvılcım yerini değiştirebilir. Fakat bu, daha zengin yayılma yerleri bulmak içindir. Karşılıklı tesirler kompleksine karışan her yeni unsur, onu bir parça daha geniş, biraz daha uzvî (organik) hale getirir. Her yaratış, bir aşının çiçeğidir. Aşı ne kadar kuvvetli ise, kompleksin aksülâmeli o kadar derin, mahsulü o kadar büyüktür. Kendi içine kapanan ve her şeyi yalnız kendinde arayan cemiyetlerin yeni bir şey yaratmasına, tek ve büyük medenî açılış yoluna girmesine imkân yoktur. (1997: 11)

Medeniyetler arası etkileşimin ne denli önemli olduğunu özetleyen Hilmi Ziya Ülken'in bu görüşleri kendisinin de söylediği. "Karşılıklı tesirler kompleksine karışan her yeni unsur, onu bir parça daha geniş, biraz daha uzvî (organik) hale getirir. Her yaratış, bu aşının çiçeğidir" ifadeleri karşılaştırmalı yazın incelemeleri bakımından dikkate değer görüşlerdir.

Bir ulusun sanat ve edebiyatının gelişmesi, o ulusun yaşadığı coğrafya, karşılaştığı kültür ve medeniyetlerle doğru orantılıdır. Zengin kültür ve medeniyetlerle beslenmeyen, bunlardan faydalanmayan toplulukların zenginleşmesi, gelişmesi olası değildir. Andre Gide’ in *Tesir Hakkında Deneme*’sinde belirttiği üzere ‘hakiki yaratış bütün tesirlere kapılarını en geniş biçimde açık tutmakla’ mümkün olabilecektir.

Karşılaştırmalı edebiyat terimi 1827 yılından itibaren Villemain tarafından ilk kez Cuvier’in *Anatomie Comparee* (1800) adlı eserinden esinlenerek kullanılmıştır. Diğer taraftan Matthew Arnold ise; 1848 yılında Ampere’in kullandığı ‘histoire comparative’(karşılaştırmalı tarih) ifadesini çevirerek İngilizce’de kullanan ilk kişidir. (Wellek& Warren, 1993: 31).

Karşılaştırmalı edebiyatın Fransa’da üniversitelerde ders olarak okutulması ve karşılaştırmadan faydalanarak ilk yayınların oluşmasıyla bu edebiyat türü gerçek anlamda bir disiplin olarak akademik gelişim sürecine başlamıştır. Akademik dünyada bir çalışma alanı olarak teorik manada karşılık bulmasının yanı sıra uygulamalı alanda da bir anlam kazanma sürecine Fransız akademisyenlerinin katkıları olduğunu belirten Kefeli bahsi geçen akademisyenlerin bu sürece katkılarını şöyle açıklar: “Karşılaştırmalı edebiyat kavramına, iki veya daha fazla yazınsal ürün arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları incelemeyi amaçlayan saha anlamı da Fransız karşılaştırmalı edebiyatçılar tarafından verilmiştir” (Kefeli, 2006: 333).

Fransa’da 1967 yılında iki önemli karşılaştırmalı edebiyatçı olan Andre M. Rousseau ve Claude Pichois’nın yayımladığı ve bu alanda temel başvuru kaynaklarından biri olan *La Litterature Comparee* adlı eserde karşılaştırmalı edebiyat için yapılan tanımlama şu şekildedir:

Karşılaştırmalı edebiyat; analogi, akrabalık ve etkileşim bağlarının araştırılması suretiyle, edebiyatı diğer ifade ve bilgi alanlarına ya da zaman ve mekân içerisinde birbirine uzak veya yakın durumdaki olaylarla edebi metinleri birbirine yakınlaştırmayı amaçlayan yönetsel bir sanattır. Yeter ki bu edebi metinler birçok dile ya da kültüre ait olsunlar; onları daha iyi tanımlayıp anlamak ve onlardan zevk alabilmek için aynı geleneğe ait bulunsunlar. (1994: 182)

Bu iki karşılaştırmacının ‘Millî bir önceliğin kabul ya da reddi’ anlamına geldiğini belirttiği karşılaştırmalı edebiyat biliminin ortaya çıkması ve gelişmesinde Alman şair ve yazar J. W. Von Goethe’nin sınırları olan ulusal edebiyatı aşmak ve dünya barışına katkı sağlayacak bir evrensel edebiyat yaratmak gerekliliğine dair ortaya koyduğu Welt literatür (dünya edebiyatı) fikrinin önemli bir yeri olduğunu

söylemek gerekmektedir. J. W. Von Goethe'nin konuya yaklaşımını Gürsel Aytaç şöyle aktarmaktadır:

Tekrar edelim ki milletlerin aynı biçimde düşünmeleri gerektiğinden söz edilemez; yalnız onlar birbirinden haberdar olmalı, birbirini anlamalı ve karşılıklı birbirlerini sevmek istemeseler de hiç olmazsa birbirlerine katlanmayı öğrenmelidirler” ve çalışmasının devamında Dünya edebiyatı kavramı ile karşılaştırmalı edebiyat arasındaki ilişkiye dair Ataç'ın yorumu ise şu şekildedir: “Benimkiyle benimki olmayan, yani yabancının karşılıklı etkileşimiyle gelişimin mümkün olduğu, giderek dünya edebiyatının, karşılaştırmalı edebiyat biliminin gerekliliği, köklerini Goethe’de tam olarak şekillenmiş bulduğumuz bir fikirdir ve Goethe’nin her çağda edebiyat bilimcilere yeni ufuklar açacak güçte olduğunu göstermektedir. (2018: 30).

Evrensel edebiyat fikri beraberinde bu konuyla ilgili olanlara çok fazla zorluk oluşturmuş olsa da bütünlük fikrini kazandırmış, dil farklılıklarına rağmen edebiyatın gelişmesini bütünlük fikri içinde izleyebilme yetisini geliştirmiştir. Enginün gelişim bütünlüğü fikri içinde izlenebilme yetisine dair fikirleri şu şekildedir:

Modern Avrupa’nın beş büyük eserini karşılaştırarak bunlar arasındaki ortak noktaları ve devamlılığı göstermek isteyen Brunetière karşılaştırmalı edebiyatı, Avrupa edebiyatının gelişmesini gösterecek bir araştırma sahası olarak görmektedir. Birçok taraftar bulan bu görüş Avrupa’nın kültürel bütünlüğünü gösterme fikri üzerinde yoğunlaşmakta ve “Avrupa topluluğunun kültür bütünlüğünü göstermeyi” amaçlamaktadır. (Enginün, 1992:13)

Aynı dönemde Fransa ve Almanya haricinde bu edebiyatın geliştiği ve ilk karşılaştırmalı yazın uygulamalarının olduğu ülkeler arasında İngiltere, İtalya, Macaristan ve Amerika Birleşik Devletleri vardır. Karşılaştırmalı edebiyatın Amerika’da üniversitelerde okutulmaya başlaması 19. Yüzyılın sonlarında görülmeye başlamış, daha yaygın hale gelmesi ve yayınların ortaya çıkması 20. yüzyılın ilk dönemlerinde mümkün olmuştur. İkinci Dünya Savaşı’ndan hemen sonra ABD’nin bu alanda ilerlemesinin en önemli nedenleri arasında çok kültürlü yapısını sayabiliriz. Bununla beraber savaştan ötürü ABD’ye sığınan birçok Alman ve Fransız edebiyatçının etkisi de oldukça fazladır. Almanya’nın üslup çalışmaları ve Rusya’nın formalizmi bu sığınmacılarla beraber gelmiştir. Üslup çalışmaları, Rus Formalizminin etkisi ve farklılık içeren Fransız ekolünün katkısıyla, Amerikan ekolü de oluşmuş ve alanın temel yapısını oluşturan ekoller halini almıştır. Karşılaştırmalı edebiyat biliminin ilk ekolü olan ve özellikle Van Tieghem’in öncülük ettiği Fransız ekolünün odağında genel olarak etki araştırmaları bulunmaktadır. Ulusçu bir ekol olan ve daha ziyade iz sürme şeklinde çalışan Fransız ekolünde karşılaştırmalı edebiyat bilimi; “Temel vurgu [;] etki, iletim, iletişim, geçiş ya da farklı edebiyat dairelerine ait etkinlik ya da eserler arasındaki bağıdır. Fransız ekolünün prensip olarak öncelikli ya da tipik araştırma alanı bir yazarın başka bir yazara olan etkisidir” (Lidar ve Lidar, 2020: 300)

olarak tanımlanır. Fransız ekolüne tepki olarak ortaya çıkan ve René Wellek'in temsilciliğini yaptığı Amerikan ekolü ise, ABD'nin kendi kozmopolit iç yapısına da uygun olarak Aydın'ın ifadesiyle; "(...) evrensel, kozmopolit ve uluslararası değer ve ölçütlere yönelim" (Aydın, 2008: 131) sergilemektedir. Fransız ve Amerikan ekollerinin yanı sıra karşılaştırmalı edebiyat çalışmalarında Marksist edebiyat kuramının da önemli bir yeri vardır. Eagleton bu kuramla ilgili olarak; "Marksist edebiyat kuramı, edebiyatı, onu ortaya çıkaran tarihsel koşullar bakımından ele almakta, edebiyat karşılaştırmalarını da aynı noktadan hareketle yürütmektedir" (2002: 7) görüşünü savunur.

Sovyetler Birliği'nin önde gelen edebiyatçılarından V. Jirmunski tüm Avrupa edebiyatında benzer edebiyat akımlarının ve üslup eğilimlerinin benzer sıra içerisinde ortaya çıkması konusu üzerinde durmuştur. Karşılaştırmalı edebiyatın bir bilim olarak gelişmesi ve bu kadar popüler olmasının en önemli sebeplerinden biri de kuşkusuz ki çeviri etkinliğidir. Çeviri sayesinde uluslararası etkileşim sağlanıyor ve bu bir dünya edebiyatı yaratma konusunda en kilit rolü oluşturuyordur. Bu görüş tam olarak Goethe'nin de üzerinde durduğu noktadır. Edebi çevirinin merkezinde farklı kültürler arasında bir köprü kurmak bulunmaktadır. Yani kendisinden farklı olanı tanımaya yönelik merak ve ötekiyle etkileşim kurmaya yönelik arzu yer almaktadır. Bu arzu karşılaştırmalı edebiyatın da ana unsurudur.

Çeviri ve karşılaştırmalı edebiyat ilişkisiyle ilgili olarak yazar ve akademisyen Faruk Yücel şöyle der: "Kültürlerarası ilişkilerin gelişmesi karşılaştırmalı edebiyat çalışmalarının ve çevirilerin artmasına bağlıdır. Çünkü okur, 'öteki' kültürü temsil eden metinleri okuyarak diğer kültürün dünyasına girerek onu anlamaya başlar. Bu süreçte kültürler birbirleriyle iletişime geçmekte ve birbirlerinden etkilenmektedirler" (2013: 351).

Ülkemizde pek çok ülkede olduğu gibi karşılaştırmalı edebiyatla 20. Yüzyılda karşılaşmıştır. Türkiye'de bu alanın öncü isimleri arasında Fransız Dili ve Edebiyatı bölümlerinde karşılaştırmalı edebiyat dersleri veren Cevdet Perin vardır. Perin'in yanı sıra, yarattığı çalışmalar ve literatüre dair yazmış olduğu çalışmanın bu bölümünün de ana kaynağı olan başat yaratımlarıyla, Alman Dili ve Edebiyatı alanında verdiği karşılaştırmalı dersler ve yürüttüğü tezler ile Gürsel Aytaç anılabilir. Karşılaştırmalı edebiyat bölümü Türkiye'de ilk defa 1996 senesinde bir vakıf üniversitesinde açılmış

daha sonraki yıllarda devlet üniversitelerinde de açılmasıyla birlikte karşılaştırmalı edebiyat uygulamaları Türkiye’de hız kazanmaya başlamıştır.

1.1.2. Karşılaştırmalı Edebiyatın Yöntemi ve Bugünü

Eski çağlardan beri düşünürler, sanatçılar ve edebiyatçılar incelemelerine daha tarafsız bir tutumla yaklaşabilmek için karşılaştırmadan faydalanmışlardır. Wellek ve Warren Karşılaştırmalı edebiyatın tarihçesi ile ilgili şu görüşü ileri sürerler:

Karşılaştırmalı bir gözlem’den ileri gitmeyen bu incelemeler devirlerinde henüz “karşılaştırmalı edebiyat” kavramı altında anılmamaktadırlar. Yunan ve Latin edebiyatları, Orta çağ ve modern Avrupa edebiyatları arasındaki paralellikten kuşku duyulmaz. Avrupa, Rusya, Amerika ve Latin Amerika edebiyatlarının da aralarında benzerlikler olduğu görüşü XIX. yüzyıl başlarında Schlegel kardeşler, Bouterwek, Sismondi ve Hallam gibi araştırmacılar tarafından öne sürülmüştür. Ancak XIX. yüzyılda milliyetçiliğin güçlenmesi bu tasarının duraklamasına neden olmuş ve incelemeler daha çok millî edebiyatlar üzerinde yoğunlaşmıştır. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren evrensel edebiyat görüşünün yeniden canlanmasına bağlı olarak karşılaştırmalı edebiyatın ilk incelemeleri sözlü edebiyat, destan, tiyatro ve lirik şiirler üzerinde yapılırken halk bilimciler ve etnografyacılar bu alana özel bir ilgi göstermişlerdir. (1993: 34)

Karşılaştırmalı edebiyat alanındaki çalışmalarda yaygın olarak ‘ortak konu’ ya da ‘motif’ merkeze alınır. Tüm edebiyatçıların ele alıp işlediği ortak konular dil, ulus, kültür ve benzeri öğelerdir. Motif ise eserdeki konu birimidir. Bahsi geçen bu konu ve motif en az iki farklı ulusa ait yapıtta tespit edilmelidir. Araştırmacının bu tespitten sonra izleyeceği yol da bu iki farklı edebiyatçının ortak konu ya da motifi nasıl işlediğini bulmaktır. Yapılan araştırmanın girişinde ortak konu ve motif detaylı açıklanmalı ve sonuca nasıl varıldığı aydınlatılmalıdır. Araştırmanın sağlıklı ilerleyebilmesi, disiplinli bir çalışma sağlanması için inceleme yöntemi belirlenmeli ve bu yöntem bağlamında ortak konu, motifler teker teker incelenmeli, benzerlikleri, farklılıkları ele alınmalıdır. Farklılaştığı çıkış noktaları belirlenmelidir. İnceleme yöntemlerinden bazıları şu şekilde sıralanabilir:

1. *Pozitivist İnceleme: Edebi eserin öncelikle yazarının hayat hikâyesine bağlı, hayat hikâyesinin ürünü olduğuna inanıp hayat-eser ilişkisini keşfetmek amacını taşır.*
2. *Psikanalitik İnceleme: Edebi eserin öncelikle yazarının bilinçaltı psikolojisiyle ilişkili olduğu görüşüyle çalışır. Çıkış noktası Freud’dur.*
3. *Marksist İnceleme: Edebi eserin yazarının ait olduğu sınıf ve yaşadığı toplumun üretim ilişkilerine dayandığı görüşünden yola çıkılarak inceleme yapılır.*
4. *Feminist İnceleme: Edebiyat eserindeki kadın ve erkeğin konumu üzerinden araştırma yapılır. Kadın duyarlılığının üslup üzerindeki etkisi odak alınır.*
5. *Hesaplamacı İnceleme: Yazarın edebi eserde başka eserlerle hesaplaştığı varsayılarak; bu metinler arasındaki ilişki ortaya çıkarılmaya çalışılır.*
6. *Dilbilimsel İnceleme: edebi eserin ait olduğu dilsel sistemi bağlamında araştırılır.*

7. *Okuyucuya Yönelik İnceleme: Okuyucu psikolojisinin, eserin hitap ettiği kitlenin beklentisinin odak noktası olduğu bir inceleme türüdür.*
8. *Felsefeye Dayalı İnceleme: Felsefi bir ekol benimsenerek esere bu yönden yaklaşmaktadır.*
9. *Metne Bağlı İnceleme: Edebi eseri bir metin olarak ele alıp öz ve biçim bakımından irdeler. Öz, eserin içeriği, anlattığı konudur. Biçim araştırmasında ise esas alınan “nasıl” sorusudur.*
10. *Yapısalcı İnceleme: Özne, nesne, gönderici, alıcı gibi dört öge üzerinden yürütülen bir inceleme yöntemi.*
11. *Yorumlayıcı İnceleme: Eser, yazarın bilinçsiz eğilimi sonucu oluşmuştur, bu eğilimin yorumlanarak ortaya çıkarılması söz konusudur.*
12. *Alımlama Estetiği: Eser okuyucunun algılamasına dayanır.*
13. *Çoğulcu İnceleme: Ağırlık noktası birden fazla olan yapıtlarda araştırmanın tek yöntemle sınırlanıp kısır kalmasını önlemek için birden fazla yöntem kullanımına açıktır . (Aytaç, 1999: 66)*

Başlangıçta, yani gelişim gösterdiği ilk yıllarda Fransız Ekolüne bağlı olarak önemle üzerinde durulan konular kaynak ve tesir konuları iken günümüzde karşılaştırmalı yazın birçok farklı disiplinden faydalanarak tema ve motif kıyaslaması gibi, çeviri etki veya imge araştırmaları gibi, tür, biçim, akım incelemeleri gibi pek çok farklı esasa dayalı çok katmanlı karşılaştırmalı edebiyat çalışmaları yapılabilmektedir.

Karşılaştırmalı edebiyat çalışmasının başka herhangi bir edebiyat çalışmasından ayrılmasındaki belirleyici nokta onun özünde yer alan kıyaslamanın, herhangi bir karşılaştırma değil farklı uluslara, kültürlere ve dillere ait edebiyatların karşılaştırılmasıdır. Bu özelliği karşılaştırmalı edebiyat biliminin ayırıcı özelliklerinden biri ve en önemlisidir.

1.2. Yabancılaşma

Kökeni antik çağlara kadar ulaşan yabancılaşma teması, içinde bulunduğumuz toplumsal düzende bireylerin sıklıkla yaşadığı yaygın bir durumdur. Yabancılaşmada toplumsal süreçlerle birlikte bireysel bir sürecin de işlediği, varlığın özüyle çeliştiği bir durum söz konusudur. Bu sebeple yabancılaşmada bireysel ve toplumsal süreçlerin açıklanabilmesinin temel koşulu bireyin özünün açıklanmasıdır.

Çok fazla alanda kullanılan yabancılaşma olgusunun özünde kişinin yaratıcılığının, doğasının bastırılarak veya çarpıtılarak işlevsiz bir duruma gelmesi vardır. Birey bir yaratım sürecine girerek kendini gerçekleştiriyorsa yabancılaşmış hisseder ve yalnızlaşır. Yabancılaşma olgusu varlığını sürekli devam ettirmektedir. Bu

yabancılaşmanın meydana gelmesine nesnel ve toplumsal koşullar uygun ortam hazırlamaktadır. Fakat kişinin öznel bir varlık olması yabancılaşmayı oluşturan en temel gerekçedir.

1.2.1. Yabancılaşmanın Tanımı ve Kökeni

Geçmişten günümüzde farklı düşünürler, yabancılaşma kökenini, kavramsal kullanımını ve anlamını farklı biçimlerde kullanmışlardır. Kavram, çoğu zaman karmaşık ve tartışmalı bir içeriğe sahip olmuştur. Yabancılaşma kelimesinin İngilizce karşılığı alienation, Fransızca'da alienation ve Almanca'da entfremdung olarak yazılır.

Schacht çalışmalarında; yabancılaşma kavramının kökeni klasik Latince'ye kadar uzandırmaktadır. Eski Yunancadaki alloiosis kelimesinden türetilerek Latince'ye geçen ve 'esrime, kendinden geçme ve benliğinin dışına çıkma' gibi anlamlara gelen alienation sözcüğüne dayanmaktadır. Alienare fiili de bir başkasına ait olmak manasına gelen alienus kelimesinden türetilmiştir. Alienus ise; öteki, başkası demek olan alius isim veya sıfatından türemiştir (Schacht, 1971) der. Hornby ise alienation kelimesini şöyle tanımlar; İngilizce'ye Latince'den giren alienation kelimesinin sözlük manasına bakıldığında 'birine ya da bir şeye yabancı, alışılmıştın dışında olan biri ya da bir şey' manasına gelen 'alien' ismi ve 'birini daha az sempatik hale getirmek, belirlenmiş bir topluluğa ait olmadığını hissettirmek' manasına gelen 'alienate' fiiliyle tanımlanır. (Hornby, 2010)

Erich Fromm *Sağlıklı Toplum* adlı yapıtında yabancılaşmanın çok eskilerden beri akıl sağlığı yerinde olmayan insanları anlatmak için kullanıldığını belirtmiştir.

Fransızca'daki 'aliene', İspanyolca'daki 'alienado' sözcüklerinin önceleri psikozu, yani tamamen benliğinden bireyi tanımladığını ve İngilizce'de günümüzde halen akıl hastalarına bakan doktorlara alienist denildiğini açıklar (Fromm, 2006: 116).

Fromm yabancılaşmanın ilk formunun Tevrat'taki peygamberlerin puta tapma olarak ifade ettikleri durum olduğunu söyler ve puta tapmanın kişinin kendisinin meydana getirdiği nesnenin kölesi olması bağlamında bir yabancılaşma biçimi olduğunu şu şekilde belirtir:

İnsan enerjisini, sanatsal yeteneklerini bir put yapmak için harcar, sonra da kendi insanca çabasının sonucundan başka bir şey olmayan bu puta tapar. İnsanın yaşam güçleri bir nesneye aktarılmıştır. Bu nesne artık bir put olduğundan insanın kendi yaratıcı çabalarının sonunda ortaya çıkmış bir şey değil de sanki ondan kopuk, onun üstünde, ona karşı olan insanın boyun eğdiği bir şey olarak algılanır. Puta tapan insan kendi elleriyle yarattığı şeyin önünde eğilir, put onun yaşam güçlerini yabancılaşmış bir biçimde gösterir. (2006: 117).

Yabancılaşma modern dünyada bireysel ve toplumsal alanda görülen en önemli problemlerden biridir. Özellikle sanayileşme sonrası bu problem daha belirgin hale gelmiştir. Yabancılaşmanın felsefi, psikolojik, sosyolojik, iktisadi, siyasi vb. yönleri olan çok katmanlı, geniş bir kavram olması onu bu adı geçen tüm alanlarda birçok kez inceleme konusu yapmıştır. Doğal olarak tüm bu alanlarda yabancılaşmayla ilgili birbirinden farklı tanımlama ve incelemeler, çözümlemeler getirilmiştir. En genel şekliyle yabancılaşma “(...) bireylerin birbirlerinden ya da belirli bir ortam veya süreçten uzaklaşmaları” (Marshall, 1999: 798) olarak ifade edilir.

Türkçe’ye baktığımızda yabancılaşmak fiili ‘yaban’ kelimesine getirilen ‘-cı’ eki ile oluşturulmuş ‘yabancı’ kelimesinden ve sonuna Türkçe ekler getirilerek türetilmiştir. Köküdeki ‘yaban’ kelimesi ise Farsça’daki ‘beyaban’ kelimesinden gelmiştir. Yabancı kelimesinin etimolojik anlamı ‘elden olan, tanıdık olmayan’ şeklindedir (Eyuboğlu, 1988). *Büyük Türkçe Sözlük*’te D. Mehmet Doğan (2001) yabancılaşma olgusunu farklı tanımlarla ele alır: “1. Yabancı hale gelme. 2. İnsanın sosyal hayat karşısında duyduğu huzursuzlukla karışık ruh hali, alinasyon. 3. İnsanın kendi bendinden uzaklaşması, kendine yabancı olma hali. 4. Kendi milletinden, kültüründen uzaklaşıp başka toplulukların kültürünü, değerini benimseme hali.” Yabancılaşma, çok fazla alanda kullanılan bir kavramdır, bu nedenle kesin ve değişmez bir tanımdan bahsetmemiz yeterince doğru kabul edilemez. Yabancılaşma kavramı felsefe, sosyoloji, ekonomi ve siyaset gibi alanlarda da farklı bakış açılarıyla değerlendirilmiştir. Yabancılaşma Türk Dil Kurumu sözlüğünde bu şekilde tanımlanır:

“Belli tarihsel koşullarda insan ve toplum etkinlikleri ürünlerinin (emeğin, paranın, toplumsal ilişki sonuçlarının, insanın özelliklerinin ve yeteneklerinin) bu etkinliklerden bağımsız ve bunlara egemen ya da özlerinde olduklarından değişik biçimde kavranmasıdır.” (TDK, 2013).

Erkoç ve Artvinli (2011) Psikiyatri’den *Ödünç Bir Kavram: Yabancılaşma* isimli eserlerinde alienation sözcüğünün Türkçe’ye girişi ve kelimenin kullanım alanlarıyla ilgili kavramın Türkçe’de yabancılaşmadan ziyade delilik kelimesiyle kullanıldığını ve alienist kelimesinin de psikiyatristen evvel deli doktorunu karşılamak için çoğunlukla kullanıldığının üzerinde durmuşlardır. Bütün tanımlardan anlaşılacağı üzere yabancılaşmanın birey için olumsuz bir durum olduğu anlaşılmaktadır.

Yabancılaşma kavramı köken olarak çok eski zamanlara dayanmasına rağmen yakın zamana kadar yeterince önemsenmemiştir. Sanayileşmeyle beraber özellikle 20. Yüzyılda çok ön plana çıkmıştır. Bu durumun başlıca sebeplerinden biri insanoğlunun gelişen ve oldukça değişen dünyada kendini gitgide daha çok yalnız hissetmesidir. Bu da bize gösteriyor ki yabancılaşma kavramı dünyadaki modernleşme sürecinden oldukça fazla etkilenmiştir. Modernizm kavramı yaşamın her alanında varlığını hissettiren bir ifade olmuştur. Kırılmaz ve Ayparçası şöyle ifade ederler: “Modernizm günlük hayatın rutin bir hale gelmesi, insanların dini inançlarının zayıflaması, yaşam şekillerinin farklılık göstermesi, kentleşmenin giderek artması, bilim ve tekniğin hayatın her alanına yerleştirilmesi ve ekonomik hayat üzerinde kapitalist etkinin sürekli devam etmesi süreci olarak ifade edilebilir” (2016: 33-34). Bu tanımdan yola çıkarak tanımda geçen ifadelerin yabancılaşma kavramının gelişmesi sürecini nasıl bu denli hızlandırdığını anlamak mümkündür. Modernizm kendiyile beraber hayatın neredeyse tüm alanlarına değişimler getirmiştir. İnsanlar bu değişimlerden oldukça etkilenmiş, yabancılaşma da artmıştır. İnsanoğlu aşına olduğu düzeni modernleşmeyle kaybetmeye başlamıştır. Yabancı hissettiği yerde ne yapacağını bilemez hale gelmiştir. Çoğu düşünöre göre, modernleşme olgusu beraberinde anlam ve özgürlük kaybını getirmiştir. Anlam ve özgürlük kaybının neden olduğu güçsüzlük duygusu yabancılaşmanın temelini oluşturmaktadır.

Yabancılaşmayı bir problem olarak ele alırsak bunun evrensel bir özellik kazanmasında en büyük etkenlerden biri Sanayi Devrimi’dir dememiz mümkündür.

18. Yüzyılın ikinci yarısına denk gelen ve İngiltere’de başlayan Sanayi Devrimi modern hayatın ve tabii ki modern bireylerin ortaya çıkış noktası olarak kabul edilebilir. Daha çok ekonomik temelli olarak bilinen bu dönüm noktası toplumsal ve bireysel değişimin de kaynağı olmuştur.

Dönemin en önemli gelişmelerinden biri geleneksel üretimin yerini fabrika üretimine bırakmasıdır. Bu değişiklik bireylerin, toplumların yaşam tarzını oldukça etkilemiştir. Bu değişim insan hayatı, çalışma koşulları ve düşünme şekillerine kadar her alanda etkisini göstermiştir. Maddi ve düşünsel yaşam faaliyetleri önemli ölçüde değişmiştir. Günay bu değişimi şöyle ifade eder:

Sanayi devrimi ile ortaya çıkan yeni teknolojiler, yeni bir üretim ortamı ve yaşam biçimi doğurdu. Konut ve işyeri birbirinden ayrıldı. Fabrikalardaki kitlesel üretim kentleşmeyi ve kent hayatını değiştirdi. Sanayi bölgeleri etrafında kurulan kentler, insan trafiğinin doğmasına yol

açtı. Yaşama biçimi toplumun sosyolojik yapısında değişim ve dönüşümlere yol açtı. Aile, geniş aile tipinden çekirdek aileye dönüştü. İnsan hayatının bütün alanlarına fabrikada yürürlükte olan düzenleme tarzı sızdı. Eğitim kurumlarının düzeni de fabrika düzeninden etkilendi. Modern sanayi hayat tarzının (musıkide) bile yansımaları oldu. Batıda toprak sahipleri olan Aristokratlar yerine, sermaye sahibi olan burjuvazi toplumun üst ve saygın kesimi olarak ortaya çıktı. Toplumun kurum ve yapıları değişirken, bunlara paralel olarak, değer, norm ve davranış kalıpları değişti. (2002: 8)

Anlaşılabacağı üzere Sanayi Devrimi sadece ekonomide ve üretim tekniklerinde yaşanmış bir değişim değildir. Toplum ve birey ciddi anlamda bu dönüşümün içindedir. Makineleşme, şehirleşme gibi kavramlarla doğrudan ilişkili olan sanayileşme yeni bir tür insanın, modern kentli bireylerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Değişen üretim modelleri, normlar, değer yargıları, davranış kalıpları, yaşam tarzları ve düşünsel dünyayla birlikte yabancılaşma olgusu da bahsedilmesi gereken bir kavram haline gelmiştir. Yabancılaşma modern toplumların, modern kentli bireylerin en önemli sorunlarından biri halini almıştır.

Sanayi Devrimi'nin sonucunda modernleşen insanın akli ve yaşam şeklinin tümüyle nasıl değiştiğini, yabancılaşmanın modern insanın en büyük sorunlarından biri olma sürecini Giddens şöyle ifade eder;

Sanayileşme sonrası yaşanan değişimle birlikte insanın değer yitimine maruz kalması onda bir boşluk duygusu oluşturmuş ve onu adeta bir kargaşaya itmiştir. Sosyolojik anlamda üzerinde ortak karara varılan nokta sanayileşme sonrasında oluşan uzmanlaşmanın, genel anlamda yabancılaşmayı hazırlamış olmasıdır. En kısa ifadeyle, yaşam tipik olarak ileri derecede bölümlere ayrılmıştır ve bu bölünmenin (çoğulculuk) bilinç düzeyinde de tezahürleri ortaya çıkmıştır. (Akt. Ünalı, 2011: 7)

Geleneksel bir toplum içinde yaşayan birey modernleşme süreciyle birlikte kendisiyle ve çevresiyle uyumunu kaybetmeye başlamıştır. Süreç, geleneksel toplumun kurumlarını yıkmış, yerine gelen kurumlar topluma egemen olmuştur.

Uyumu kaybeden birey giderek yalnızlaşmaya ve çevresine, kendisine yabancılaşmaya başlamıştır. Alışık olduğu ortamda kendini evinde gibi hissedip güven içinde yaşayan birey, yeni modern hayatta yalnız kalmış, kendini evsiz, yurtsuz hissetmiştir. Bu tarz değişimlerin en yoğun şekilde hissedildiği 20. Yüzyılda insanın içinde olduğu durumu en iyi anlatan ifade yabancılaşma kavramı olmuştur.

Her ne kadar ortaya çıkışı çok daha önceki dönemlere denk gelse de yabancılaşma en sıkı bağını modernizmle kurmuştur. Yabancılaşma bütün yönleriyle yaşanan bu modernleşme sürecinin bir ürünüdür. Yabancılaşmanın modern yaşamdan kopuk ve uzak olarak düşünülmesi imkansızdır; bilakis modern yaşamın en olası ve

güçlü parçasıdır. *Modernliğin Eleştirisi* adlı eserinde Alain Touraine yabancılaşmanın dayandığı ve temellendiği noktaları şöyle açıklamaktadır:

Eskiden sessizlik içinde yaşıyorduk, şimdi gürültü içinde yaşıyoruz; eskiden yapayalnızdık, şimdi kalabalığın içinde yitmiş bir durumdayız; pek az mesaj alıyorduk, şimdi mesaj bombardımanına tutuluyoruz. Modernlik bizi içinde yaşadığımız yerel kültürün dar sınırlarından çekti aldı ve bir yandan bireysel özgürlük dünyasının, öte yandan da kitle toplumu ve kültürünün içine attı. Uzun zaman eski düzenlere ve bu düzenlerin mirasına karşı savaştık ama XX. Yüzyılda en dramatik özgürleşme çağrıları yeni rejimlere, bir sürü otoriter düzenin yaratmaya çalıştığı yeni toplum ve yeni insanlara sesleniyor; devrimler de birtakım başka devrimler ve o devrimlerin doğurduğu rejimleri hedef alıyor. Modernliğin ana gücü, yani kapalı ve bölümler halindeki bir dünyanın açılma gücü, mübadeleler çoğaldıkça ve insanların, sermayenin, tüketim mallarının toplumsal denetim araçları ve silahların yoğunluğu arttıkça tükeniyor. (2016: 123)

Yabancılaşmış birey içinde olduğu çevrenin modernizm tarafından kuşatıldığının farkında bile değildir. Bunu fark edenler ise modernizmden doğal olarak da yabancılaşmadan kaçılamayacağını maalesef farkındadırlar. Alain Touraine’e göre artık modernizmden kurtulmak söz konusu değildir ve eskiye dönmek de olanaksızdır:

Cemaatlerimizden çıkmak ve hareket halindeki bir toplumun oluşumuna katılmak istiyorduk; şimdi kalabalıktan, kirlilikten ve propagandadan sıyrılmak istiyoruz. Kimileri modernlikten kaçıyor, ama bunların sayıları pek fazla değil, çünkü modernlik merkezleri kullanılabilir kaynakları öylesine biriktirdiler ve dünyanın bütününe öylesine tam olarak egemen oldular ki artık modern öncesi bir yer olmadığı gibi ‘iyi vahşiler’ de yok; yalnızca hammadde ya da kol emeği rezervleri, askeri idman alanları ya da konserve kutuları ve televizyon programlarıyla dolu kenar mahalleler var. (2016: 124)

Sonuç olarak birçok farklı disiplinin yabancılaşma kavramına, çok çeşitli tanımlar getirdiğini söyleyebiliriz. Hatta bahsedilen bu farklılık bir bilim dalından diğerine göre değil, aynı disiplin içinde yer alan düşünürlerin, bilim insanlarının yaklaşımlarına göre de değişmektedir. Fakat tanımlarda ortak bir boyut yakalandığı söylenebilir. En önemli noktası yabancılaşmanın tamamen insana ait bir olgu olmasıdır ve yabancılaşmadan bahsedebilmek için ortada yabancılaşacak bir ‘şey’in varlığı gerekmektedir. İnsanoğlunun yabancılaştığı bu ‘şey’ kimi zaman kendisinin farkında olduğu soyut veya somut ürünler, bazen de toplum, toplumun çeşitli kurumları, kültür, başkaları ya da bizzat kendisi olabilmektedir.

1.2.2. Yabancılaşmanın Tarihçesi

Kavram olarak yabancılaşma ilk kez dini metinlerde geçmiştir. Yabancılaşma İncil’de insanların Tanrı’dan uzaklaşmalarıyla ilgili kullanılmıştır. Metinde insanlar, Tanrı’nın emirlerini yerine getirmeyen diğer milletler gibi olmamaları hususunda uyarılmakta ve onlar için şöyle denmektedir: “Onların zihinleri körleşmiştir.

İçlerindeki bilgisizlikten ve yüreklerinin duygusuzluğundan ötürü Tanrı'nın yaşamına yabancılaşmışlardır" (Ege, 2000: 6).

Bu yabancılaşmanın nedeni olarak Barlas Tolan insanın puta tapmasını göstermekte ve bu tapmadan dolayı insanın kendisine yabancılaştığını belirtmektedir. Tolan'ın konu hakkındaki görüşleri şu şekildedir: "İnsan böylece kendi gücüne ve kendisinde var olan potansiyelin zenginliğine yabancı kalmakta ve kendi varlığının özelliklerine, ancak putların yaşamına boyun eğerek dolaylı yoldan ulaşabilmektedir" (1980: 143).

Süreç analizi yaparken kavramın teolojik yönüne mutlaka değinmek gerekir. Teolojide ilk günah sebebiyle Âdem ile Havva'nın cennetten kovulmaları, böylece yaratıcılarından ayrı düşmeleri ve bununla birlikte kendi doğalarından uzaklaşmalarının yabancılaşmayı beraberinde getirdiği düşüncesi hakimdir. Bu nedenle çoğu teolojik yaklaşım günah ile yabancılaşma kavramları arasında ilişki kurar. Günahtan ve dolayısıyla yabancılaşmadan kurtulmanın tek yolu Tanrı'nın emirlerine uymaktır. Semavi dinlerin bu konuya yaklaşımları genellikle şu şekildedir:

Yabancılaşma bağlamında bakıldığında Yahudi, Hristiyan ve Müslümanların en geçmişi, yani insanlık tarihinin başlangıcını en doğal, en aşına, iyi olan bir duruma, cennetteki duruma geri götürmekte birleştikleri bilinmektedir. Her üç dinin mensuplarına göre tarih en iyi ve aşına olan cennetteki durumdan, en kötü ve aşına olunmayan kıyamete doğru ilerlemektedir. Kısacası her üç dinin mensuplarına göre insanlık tarihi temelde bir yabancılaşma sürecinden başka bir şey değildir. Bu süreç içinde peygamberlerin insanlara yaptıkları uyarılar, insanların bir yabancılaşma hadisesi içinde var olduklarını hatırlatmak içindir. Bu nedenle söz konusu üç din, yabancılaşma sürecinin nasıl başladığını, ne durumda olduğunu ve nasıl sonuçlanacağını göstermeyi amaçlayan genel bir retoriğe sahiptir. Bu retorik, ahiret veya eskatolojik düzeyinde insanların tekrar eski saf, doğal ve aşına oldukları duruma geri döneceklerini bildirerek son bulur (Tatar, 2003: 22-23).

Plotinos, felsefe tarihinde ilk kez yabancılaşma kavramını kullanmıştır. Plotinos ayrıca kavrama olumlu bakan ilk düşünürlerden biridir. Nitekim tarih boyunca yabancılaşmaya daha çok olumsuz bakılmıştır. Plotinos yabancılaşma temasını felsefi yönden ele almış insan ruhunun tanrıya doğru yükseldiğini açıklarken yabancılaşmadan bahsetmiştir. Ege, Plotinos'un görüşlerini şöyle aktarmaktadır:

Plotinos yabancılaşmanın ruhun bilincini kaybetmesi şeklinde çıkabileceğini ve böyle bir ruh yapısının Tanrı'yı tam olarak anlayamayacağını savunur. Ancak ona göre ruh, bilincini kaybetmeden birtakım etkilerden uzaklaşabiliyorsa o zaman bu durum insana yücelik kazandıracaktır ve insanı harap eden bir durum oluşmayacak ve insan daha düşük bir ruh yapısından daha yüksek bir ruh yapısına ulaşacaktır. (2000: 9)

16. ve 17. Yüzyıl'da yabancılaşma dönemin düşünürleri olan Hugo Grotius, Thomas Hobbes ve John Locke tarafından kişinin kendisine ait bir malı, egemenliği

ya da herhangi bir hakkı başkasına vermesi, devretmesi anlamıyla kullanılmıştır. 18. Yüzyıl'a gelindiğinde yabancılaşma terimine Aydınlanma Çağı düşünürlerinden olan Jean Jacques Rousseau'nun *Toplum Sözleşmesi* kitabında rastlarız. Fikirleri Marx'ın yabancılaşmayla ilgili fikirleriyle benzerlik göstermektedir. Rousseau kavramı anlatırken insanın 'toplum' olmaya çalışırken, topluma uyum sağlarken doğasından kopmasına odaklanmıştır. Rousseau'da betimlenen natürel insan ve sosyal insan arasındaki tezat, yabancılaşmış insan ile kendine yabancılaşmış insan arasındaki zıtlıkla karşılaştırılabilir.

Önceleri kendi başına yaşayabilen insanoğlu güç birliği oluşturma eğilimine girmiştir. Bu güç birliğini toplumlaşma olarak tanımlamıştır. Bu güç birliğinde önce kendi istek ve özgürlükleri doğrultusunda yaşamaktaydı. Ama artan nüfus, yerleşik hayat ve gelişen tarım onu yeni bir sistem kurmaya zorlamıştır. Rousseau'ya göre "(...) insanların her birinin canını, malını bütün güçle savunup koruyan öyle bir toplum biçimi bulmalı ki, bireyler birleştiği halde yine de kendi buyruğunda kalmalı, hem de eskisi kadar özgür olmalıdır" (2012: 14).

Toplumsal sözleşme ile kurulan yeni sistemde herkesin ortak istekleri olamayacağı gibi zengin- fakir, mülk sahibi- köle gibi sınıfsal ayrımlar oluşmuştur. Rousseau'nun doğal insan ve toplumsal insan arasındaki zıtlık bu ayrımdan ibarettir. Rousseau'ya göre; "Özgürlüğünden vazgeçen bireyler insan olma niteliğinden, insan haklarından ve ödevlerinden vazgeçmiş demektir" (2012: 9).

Rousseau'dan sonra terim pek çok düşünür tarafından ele alınmış ve değerlendirilmiştir. Bunların ilki 19. Yüzyıl'ın başında Almanya'da ortaya çıkmış

Alman idealizmi felsefesi düşünürlerinden Wilhelm Friedrich Hegel'dir (1770-1831). Hegel yabancılaşma kavramına sistematik bir boyut kazandırıp felsefî boyutta ilk tanımını ve anlamını kazandıran düşünür olarak kabul edilir. Hegel yabancılaşma kavramına iki farklı şekilde yaklaşmıştır: "Bazen birey ve sosyal öz arasında ya da kendine yabancılaşmadaki gibi birinin gerçek durumuyla asıl doğası arasında olabilen bir ayrılık ya da uyumsuz bir ilişkiden bahsederken bazen de bir özelliği feda etmek ya da bir istekten vazgeçmeyi ifade etmek için kullanmıştır" (Schacht,1971: 35).

Hegel yabancılaşmayı insanın fiziki ve ruhi durum arasında kalması olarak açıklar. Yabancılaşma ruhun kendi oluşturduğu maddi dünyadan duygusal anlamda uzaklaşması ya da farklılaşmasıdır, der. Ergil, insanın bu yabancılaşma duygusundan

kurtulabilmesi ve özgür olmasının ancak kendi varlığının bilincinde olmasına bağlı olduğunu ve bunun gerekçesini; “(...) yabancılaşma ancak insanlar tümüyle öz-bilinçlerine kavuştukları, kendi çevrelerinin ve kültürlerinin Ruh ’tan kaynaklandığını anladıkları zaman son bulacaktır. Özgürlük bu anlayışta yatmaktadır ve özgürlük tarihin amacıdır” (1980: 190-191) diyerek aktarır.

Yabancılaşma kavramını günümüzdeki anlamına yakın bir anlamda ilk kullanan Hegel olsa da yabancılaşma kavramını ayrıntılı bir şekilde inceleyen ve gruplara ayıran kişi 19. Yüzyıl’da yaşamış olan Alman düşünür Karl Marx’tır. Komünizmin de kurucusu olan Karl Marx kavramı kapitalist toplumlarla ilişkilendirmiş ve bu toplumlardaki işçi sınıfının yabancılaşmasıyla ilgilenmiştir. Kapitalist sistemi eleştirerek, insanlarda ve özellikle proletaryada bir bilinç oluşturmaya çalışmıştır. Marx’ın üzerinde önemle durduğu kavram yabancılaşmış emektir. Ona göre yabancılaşma nesnelleşme, şeyleşme ve meta fetişizmidir. Birey nesnelleşirken kendi üretimi olan meta olgusuna yabancılaşır ve kişi kendini nesnelleştirir. Marx’ın yabancılaşmış emek ifadesini Tolan şöyle açıklar: “Kişinin emeğiyle üretilen nesne, kişinin karşısına kendisinden bağımsız bir nesne olarak çıkmaktadır. Bu da maddeleşmiş emektir. Emek işçinin doğasının bir parçası olmaktan çıkıp yabancılaşmaktadır” (Tolan,1980: 145). Emek nesnelleşirken yabancı bir varlığa dönüşür. Marx bu durumu şu şekilde açıklamıştır: “Emeğin gerçekleşmesi işçi için gerçeğin yitirilmesine, nesneleşen nesnenin yitirilmesi veya nesnenin kölesi olarak, sahiplenme, yabancılaşma ve yoksullaşma olarak görünür” (2010: 21).

Marx yabancılaşma kavramını dört farklı boyutta ele almıştır. Bunlar; ‘emeğe yabancılaşma’, ‘üretim sürecine yabancılaşma’, ‘doğaya yabancılaşma’ ve son olarak ‘kendine yabancılaşma’ dır. Emeğe yabancılaşma, insanın emek vererek ürettiği nesneye yabancılaşmasıdır. Marx’a göre işçinin uğraşarak, emek vererek ortaya koyduğu ürün işçinin kendi değerinin gittikçe düşmesine yol açar. Bu yüzden işçi ona artık kendi ürünü olarak bakmaz aksine bu ürünü tam karşısında görür. Marx’ın ikinci yabancılaşma türü ise işçinin üretim sürecine yabancılaşmasıdır. İşçi isteyerek çalışmadığı için, ihtiyaçlarını karşılamak zorunda olduğu için mecbur kaldığı bir süreçtedir. Çalışırken kendi değildir, kendini geliştiremez, çalışılan iş ona ait değildir, yani başkası için çalışmaktadır. Bu yüzden hem sürece hem de sonuçta ortaya konan

ürüne yabancıdır. Üçüncü yabancılaşma türü de doğaya yani kendi türüne yabancılaşmasıdır. Marx bunu şu şekilde açıklamıştır:

İnsanı doğadan ve kendinden, kendi etkin işlevlerinden, kendi hayat etkinliğinden yabancılaştırırken, yabancılaşmış emek, türü insana yabancılaştırır. Türün hayatını, birey hayatının bir aracına çevirir. İlk türün hayatıyla bireyin hayatını yabancılaştırır sonra da soyut şekliyle bireyin hayatını, gene soyut ve yabancılaşmış şekliyle türün hayatının amacı yapar (2000: 80).

Yabancılaşmanın son şeklini de kişinin kendisine yabancılaşması olarak açıklar. Diğer tüm yabancılaşma türlerinin sonucu olarak insan diğer insanlara yabancılaşır. Kendisini çevreleyen her şeye yabancı olan, ilgisi kesilmiş birinin diğer insanları da aynı şekilde görmesi son derece doğaldır. Özüne yabancılaşan kişi hayattan beklentisi düşük, mutsuz kişidir. Emeğe yabancılaşma ile başlayan bu süreç kişinin kendine yabancılaşmasıyla devam eder.

Kavram olarak yabancılaşmanın gelişmesinde büyük katkısı olan Marx'ın düşünceleri kendisinden sonra pek çok düşünürü de etkilemiştir. Bunlardan biri varoluşçu felsefenin en önemli isimlerinden biri olan Martin Heidegger (1889-1976)'dir. Kendi eseri *Varlık ve Zaman*'da terimi çok defa kullanmıştır. Onun kavramla ilgili fikirlerinin odağında Dasein vardır. Almanca'da varoluş ya da yaşam anlamına gelen bu kelimeyi Heidegger insan anlamında kullanmıştır. Heidegger'e göre Dasein bu dünyaya kendi isteğiyle gelmemiştir. Onu buraya bilinmeyen bir güç atmıştır. Bu yüzden buraya, bu dünyaya yabancı olduğunu ve kendi evinde gibi hissetmeyeceğini söyler. Kendi evinde gibi hissetmeyen insan, var olduğundan beri yabancılaşma durumundadır. Otantik ve otantik olmayan iki varoluş türü olduğunu söyleyen Heidegger ikisi arasındaki farkı Schacht'ın aktardığı şu ifadeyle açıklar;

Otantik varoluşta insan bütün kararlarını kendi özgür iradesiyle vermektedir ve bu kararları alırken insan hayatının esas durumunun farkındadır. Otantik olmayan varoluş ise kişisel olmayan sosyal beklentiler ve adetler tarafından belirlenmiş bir varoluş şeklidir. Heidegger yabancılaşma terimini, insanın otantik bir şekilde var olmadığı durumlar için kullanmıştır. (1971: 200-201)

Yabancılaşma kavramı üzerine araştırmalar yapan diğer bir isim ise Amerikalı Sosyal psikolog Melvin Seeman'dır. Ona göre yabancılaşma sosyal-psikolojik olarak incelenmesi gereken bir olgudur. Yabancılaşmanın kişide beş farklı şekilde görülebileceğini ifade etmiştir. Seeman'ın belirttiği yabancılaşma çeşitleri şunlardır:

Güçsüzlük, anlamsızlık, normsuzluk, yalıtılmışlık ve kendine yabancılaşma. İlk bahsettiği güçsüzlük duygusu, Marx'ın da bahsettiği kapitalist düzende yaşayan işçinin durumuyla aynıdır. Kendi durumu ve üretimi hakkında hiçbir karar alma yetkisi yoktur ve bu da

güçsüzlüğü gösterir. Bunun ayrıca edebiyatta en sık karşılaştığımız yabancılaşma türü olduğunu da söyler. (1959: 783-784)

Seeman; bu çeşit bir yabancılaşmanın, bireyin etrafında olup bitenler ya da olmasını istediği şeyler üzerinde bir kontrolünün olmaması, bunlara kendi davranışlarının karar verebileceğine inanmamasından kaynaklandığını düşünmektedir

Seeman'ın ele aldığı ikinci yabancılaşma çeşidi anlamsızlıktır. Bu yabancılaşma çeşidinde birey neye, niçin inanacağını bilemez. Karar verme konusunda oldukça beceriksizdir. Anlamsızlık durumunda kişi davranışlarını tahmin edemez. Kişinin doğrularıyla toplumun doğruları çakışabilir. Bu da anlamsız bir durum oluşturabilir.

Üçüncü yabancılaşma ise normsuzluktur. Seeman'a göre normsuzluk, anlamsızlık ve güçsüzlük durumlarıyla birlikte değerlendirilebilir. Seeman için normsuzluk, insanoğluna verilmiş amaçları elde etmenin toplumsal olarak kabul görmeyen davranışları gerektirecek kadar yüksek olan bir durumdur.

Diğer bir yabancılaşma ise topluma yabancılaşma, diğer bir deyişle yalıtılmışlıktır. Bu yalıtılmışlığı daha çok aydınların durumunu anlatmak için kullanmıştır. Yaşanılan yalıtılmışlığı yüksek sayılan inanç ya da hedeflere düşük ödül değeri verme olarak açıklamıştır.

Seeman'ın son yabancılaşma türü ise kendine yabancılaşmadır. Seeman'a göre bireyin yaptığı bir hareketin gelecekteki beklentileriyle uyuşmaması kendi öz varlığına yabancılaşmasıyla sonuçlanabilir. Kişinin öz güçleri ve yeteneklerini, kendi dışında, kendine yabancı bir şey olarak görmesi olarak betimlenebilir. Birey benliğini gerçekte olmadığı gibi kabul eder. Bu durum onun ilişkilerini olumsuz etkiler.

Bahsettiğimiz kişilerin dışında yabancılaşma konusuyla ilgili görüş belirten oldukça fazla düşünür olmuştur. Bizim izini sürdüğümüz yabancılaşmayla ilgili olanları açıklamakla yetinmenin doğru olacağını düşünüyorum.

1.2.3. Edebiyatta Yabancılaşma

Yabancılaşma sosyoloji, psikoloji ve felsefe gibi birçok alanın konusu olmuştur. Aynı şekilde kavramın edebiyatta da yer bulduğunu söylememiz mümkündür. Edebiyat esasında hayatın yansıtılması olarak görüldüğünden, en büyük problemlerinden biri olarak yabancılaşmayı konu edinmesi gayet doğaldır.

Yabancılaşma birçok duyguyu barındırdığından edebiyatta ortak bir temadır. Ecevit bu temayı şöyle açıklar:

Anlamakta güçlük çektiği bir dünyayla kendini özdeşleştirmekte zorlanan, ona yabancılaşan insan, yabancılaşmayı sanatsal boyuta taşır, onu bir kurgu tekniğine dönüştürür. [...] Yabancılaştırma estetiği, somut görüntüyü yabancılaştırarak yeniden kurgularken özde gerçeklikten uzaklaşmaz. [...] Dünyanın özünde yatan kaotik çelişkileri, belirsizliği, anlaşılmazlığı gözler önüne serer. (2006: 36-37)

1.2.3.1. Dünya Edebiyatında Yabancılaşma

Çoğu zaman modern hayatın sorunu olarak ön plana çıkan yabancılaşma daha önceki dönemlerde ve birçok kültürde var olmuştur. Yabancılaşmış karakterlere farklı yerlerden pek çok örnek vermek mümkündür. 14. Yüzyıl'da yazılmış *İlahi Komedy*'da Dante yozlaşmış bir toplumda çevresine uyum sağlayamayan bireyin nasıl yabancılaştığını yazar. Bunu, Ecevit şu sözleri ile vurgular: “*İlahi Komedy*'da cehennemin katmanları arasında dolaşan Dante, yoz bir toplumun insanların karanlık eylemleriyle dokur metnini. 14. Yüzyıl İtalya'sının ‘yabancılaşmış’ insanıdır Dante; yalnızdır, dış dünyayla örtüşmekte zorlanmaktadır (1998: 45-47).

Özellikle Romantik Dönem, edebiyatçıların duygularını açıkça, sınır koymadan ortaya koyduğu bir dönem olarak dikkat çekmektedir. Birey duygularına ulaşabilmek için duman altı, sanayileşmiş, çoluğuyla çocuğuyla çalışmak zorunda kaldığı o düzenden doğaya kaçmaya çalışır. Bu kaçış yabancılaşmadır. Yabancı hissettiği ortamdan kaçarak doğaya yönelir. Orada duygularını bulur. Blake'in *Baca Temizleyicisi* şiirinin teması tam olarak böyle bir yabancılaşmadan kaçıştır. Şiirde doğaya ulaşan çocuklar mutluyken kent hayatındaki çocuk tıpkı bir tabut içerisinde baca temizlemeye devam eder:

*Ve o ağlamayı kesti, ve o gecenin derinliğinde
Tom uyuduğunda, neler gördü düşünde! Binlerce baca temizleyicisi,
Dick, Joe, Ned, Jack Onların hepsi kara tabutlara kilitlenmişti.
Ve bir melek geldi ışık saçarak anahtarıyla
Ve açtı tabutları, azat etti onları;
Sonra çayırda zıpladılar, güldüler, koştular
Ve ırmakta yıkandılar, ve güneşte parladılar. (...)
Ve Tom uyandığında; ve biz karanlıkta kalktık,
Ve çantalarımızı, fırçalarımızı alıp çalışmaya koyulduk,
Sabahın ayazı boyunca, Tom mutluydu, şevклиydi
Herkes işini yaparsa gerek kalmaz ki
kötülükten korkmaya.
(Özpalabıyıklar, 2013: 40)*

Aynı dönemde bu kez Alman edebiyatında Goethe, *Genç Werther'in Acıları* adlı yapıtında yabancılaşma konusunu işler. Eserde duyguların hiç önemli görülmediği toplumda sadece duygularına göre yaşamak isteyen bireyin çevresi tarafından nasıl tuhaf karşılanarak yabancılaştığını anlatır:

18. Yüzyıl'da Goethe'nin Genç Werther'i kalıplaşmış değer ölçütleriyle biçimlenmiş burjuva toplumunda, üstü küllenmeye başlayan bir insan özelliğini, 'Duygu'yu dorukta yaşayabildiği için bir 'yabancı' madde gibi algılanır. Toplumdaki gidişe yabancılaşan, ona ayak uyduramayan ve 'özü'nü yaşamak isteyen insanın çığlıklarıyla doludur Goethe'nin Werther romanı. (Ecevit, 1998: 45)

Yabancılaşmayı konu edinen en önemli eserlerden bazıları Rus Edebiyatı'ndan çıkmıştır. Rus Edebiyatı'nın önemli isimlerinden Dostoyevski, Puşkin, Gogol, Çehov ve Turgenyev yabancılaşma konusunu sıklıkla işlemişlerdir. Rus toplumunda görülen derin siyasi, ekonomik ve toplumsal sorunlar bu yaratıcı edebiyatçıların eserlerinde yer bulmuşlardır. Modernleşme Rus kültürüne ve inancına yabancı bir düşünce olarak algılanmıştır. Yabancılaşma temasını en iyi biçimde ele alan yazarlardan biri Dostoyevski'dir. *Yer Altından Notlar* adlı eserinde yaşadığı toplumdan kendisini soyutlamış, kendi dünyasında yaşayan bir karakterin hikayesini anlatır. Romanda: "Kitaplarla hayatı çözümlemeye çalışan ve bunun sonucunda büyük bir hayal kırıklığına uğrayan aydının bilinçaltında oluşturduklarını yer altı notlarına dönüştürüp okuyucuyla paylaşan kahraman anlatıcı" (İlhan,2012:44) anlatılır.

Yabancılaşma temasını tüm yönleriyle ele alan, eserlerinde işleyen bir diğer isim de Franz Kafka'dır. Büyük bir cesaretle temanın en uç noktalarına kadar gidebilmiştir. Neredeyse tüm eserlerinde yabancılaşma vurgusu hakimdir. Kafka karakterleri sadece zihinsel olarak değil fiziksel olarak da sıra dışı bu dünyadan değilmiş gibi dururlar. *Dönüşüm* adlı eserinde olağan üstü olaylar anlatılır. Ana karakter kendisine, çevresine yabancılaşmış olarak kalmaz, onun dış görünüşü de yabancılaşır. Kafka'nın bu temayı bu kadar etkili kullanmasındaki esas nokta karakterleri kişiliklerinden ve dünyadan uzaklaştıracak kadar etkili betimlemesidir. Olağan üstü özelliklere sahip Gregor Samsa toplumun norm ve genel yapısına uymaz, baş kaldırır, modernleşmeyle birlikte kendini gerçekleştirmeye çalışırken yabancılaşmış bir bireye dönüşür "Dava ve Şato romanlarındaki ana karakterler kişilikten bütünüyle yoksundur ve sırf birer maskeye indirgenmiştir. Böylesi bir kimlik

kaybı, yazarın roman kahramanlarını isimler yerine alfabenin birer harfiyle simgelediği kökten bir isimsizlik haline yol açmaktadır” (Pappenheim, 2002: 24).

Yabancılaşma temasını kullanan isimlerden bazıları şunlardır: İrlandalı yazar James Joyce, (iç monolog, bilinç akışı gibi yeni tekniklerle temayı kullanmakta öncü olmuştur) Hermann Hesse (*Bozkırkurdu*), Elias Canetti (*Körleşme*), Jean Paul Sartre (*Bulantı*) ve Albert Camus (*Yabancı*). Bu edebiyatçılar eserlerinde kahramanlarını yalnız, diğer insanlarla iletişim kuramayan tiplerden seçer. Bu tipler çoğunlukla topluma ayak uyduramaz, yabancılaşır.

1.2.3.2. Türk Edebiyatında Yabancılaşma

Yabancılaşma teması tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de etkisini oldukça hissettiren bir olgu olmuştur. Batı edebiyatıyla karşılaştırdığımızda temanın Türk edebiyatına daha geç geldiğini söylemek mümkündür. Bu durumun gerekçelerinden biri olarak, tür olarak romanın Türk edebiyatına geç dahil olması ve özgün eser örneklerinin Tanzimat Dönemi’nden sonra görülmeye başlanması verilebilir. Bireysel yaşayışta batılılaşmanın başladığı Tanzimat evresiyle birlikte yabancılaşma teması kendine Türk Edebiyatı’nda yer bulmuştur. Ünalı bunu şöyle ifade eder:

Batı tarzındaki okullar, Batılı edebi türler, Batı ile olan kültürel ilişkiler sonucunda toplumdan uzaklaşan, kültürüne ve içinden çıktığı topluma yabancılaşan; diğer taraftan batılılaşma adına taşıyıcı, aktarıcı, yönlendirici bir görev icra eden insan tipleri ortaya çıkar. Bu tipin yeni değerleri, tutum ve davranışları geleneğe bağlı toplumun temelleriyle uyumlayınca, bir yabancılaşma içinde bulunan toplumla bir çatışma meydana gelir. (2011:34)

Tanzimat döneminin sosyal ve siyasal gelişmeleri birçok alanda yenilik yaşanmasını sağlamıştır. Bu yeni durumlardan en önemlisi kuşkusuz batılılaşmadır. Edebiyat alanında Batı’ya yönelenler ile Doğu’yu örnek almaya devam edenler arasında çatışmalar, karmaşık ve bunalımlı durumlar oluşmuştur. Batılılaşma daha çok aydın kesimde olurken bu yönüyle halktan farklılaşmalar olmuştur. Bu nedenle, Tanzimat dönemi eserlerinde topluma ve kendine yabancılaşmış bireylerin ruh haline yer verilmiştir. Türkiye’de yabancılaşma temasının ilk olarak felsefi, ontolojik değil de batılılaşma ve kültürel bir değişim süreci olarak işlendiği söylenebilir. Buna örnek olarak Ahmet Mithat Efendi’nin yazdığı *Felatun Bey ile Rakım Efendi* (1875) adlı eser verilebilir. Eserin kahramanı Felatun Bey eserde köksüz, züppe olarak gösterilir. Tek isteği, köklerinden kopup alafrangalaşmaktır. Bunun sonucunda öz kültürüne yabancılaşır. Bu durum Balı’nın şu ifadesinde şöyle belirtilmektedir: “Türk kültür

hayatı düşünüldüğünde yabancılaşmanın daha çok Tanzimat'tan sonra hızlanan süreç içerisinde Batılılaşma meselesi ile ortaya çıkan sosyal bir durum olduğunu görürüz” (Balcı, 2003: 87).

Cumhuriyet dönemindeki önemli edebiyatçılarından olan Yakup Kadri Karaosmanoğlu özellikle *Kıralık Konak* adlı eserinde sosyal ve kültürel yabancılaşmaya değinir. Karaosmanoğlu Tanzimat'tan sonra görülmeye başlanan değer karmaşasını, nesiller arasındaki kopukluğu ve tüm bunların nedeni olarak gördüğü batılılaşmanın yol açtığı yozlaşmayı, yabancılaşmayı roman türü üzerinden vermektedir.

1950'li yıllarda yabancılaşma Ahmet Hamdi Tanpınar'ın eserlerinde görülebilir. Romanlarındaki çatışmalar daha çok doğu batı eksenslidir. Karakterler toplumdaki değerler arasındaki çatışmayı yaşamının yanı sıra kişisel buhranlar da yaşarlar. Tanpınar, yabancılaşmış bireyle ilgili olarak “Hayat Karşısında Münevver” başlıklı yazısında; “(...) şüphesiz ki hayat tüm toplumdur. Ama sorumlulukları sadece münevverindir. Yükü olan şeyi tesadüf ve kaderin ayırmış olduğu paraya göre hep birlikte taşınır. Ancak tarih karşısındaki hesabı münevver verir” (2000: 46) demiştir. Özellikle *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* adlı eseri toplumla hesaplaşma içinde olan, kendi varlığını arayan, yalnız kalmış bireyin portresini çizer. Romanın kahramanı Hayri İrdal bir kimlik bunalımı yaşar ve bu bunalımı işlerken Ahmet Hamdi Tanpınar doğu ve batı arasında kalmış Türk toplumunun nasıl değiştiğini ironik bir şekilde anlatır.

Edebiyatımızda 20. Yüzyıl'ın ikinci yarısından sonra yabancılaşma temasına daha çok rastlamaktayız. Dönemin yazarlarından Vüs'at O. Bener, Yusuf Atılgan, Ferit Edgü, Demir Özlü, Leyla Erbil ve Tezer Özlü yabancılaşma temasını oldukça başarılı bir şekilde işlemişlerdir. Bu yazarlarla ilgili Atilla Özkırımlı şöyle der:

Fransız varoluşçuluğu ve Fransa'da filizlenen 'Nouveau Roman' (Yeni Roman)' ın ya da Sait Faik'in son hikayelerinde dile getirilen gerçeküstücülüğün etkisinde kalan bir dizi genç erkek ve kadın yazar, formal denemelere ve bireysel psikolojiye yönelik yeni bir anlatım biçimi denediler. Burada öngörülen gerçekliğin, görünen dış olayların ortaya konulmasından ibaret olmaması, aynı zamanda insan davranışlarının derinliklerindeki, bilinç altındaki nedenlerini de kapsamıydı. Bu grup yazarlar arasında Vüs'at O. Bener, Yusuf Atılgan, Nezihe Meriç, Leyla Erbil, Ferit Edgü, Demir Özlü, Adnan Özyalçiner, Onat Kutlar, Erdal Öz, Bilge Karasu gibi isimler vardır. (1982: 1163)

Yabancılaşmayı işleyen bu sanatçılar eserlerinde kişinin psikolojik durumunu çok iyi analiz ederler. *Aylak Adam* romanıyla Yusuf Atılgan bu analizi yabancılaşma

olgusuna çok iyi oturtur. Roman yabancılaşmayı bir sorun olarak işleyen ilk roman sayılır. Romanın ana karakteri C. Yalnız başına yaşayan, toplumun değer yargılarına karşı, yabancılaşmış bir bireydir. Yazar ana karakterin günlük yaşamını kitap okumak, sinemaya gitmek, yürüyüş yapmak ve düşünmekten ibaret olarak gösterir ve bununla günlük yaşama eleştiri getirir. Yazar ikinci romanı *Anayurt Otel*i'yle bu yabancılaşma olgusunu daha derin ve sarsıcı işler. *Anayurt Otel*i adlı romanda ana karakter Zebercet yaşadığı hayatın anlamsızlığına katlanamayıp adım adım intihara sürüklenir. Roman klasik roman çizgisinden çok uzakta olmakla da farklılığını gösterir. Romanın kurgusu yabancılaşmayı işlemesi bakımından kusursuzdur. *Anayurt Otel*i eserinde Yusuf Atılgan hayatın anlamsızlığını ve saçma bir felsefesi olduğunu hissettirir. Romanın biçimine de bu durumun yer yer yansıtıldığı, zıtlıklardan ve yinelenen motiflerden faydalanılarak metnin yazıldığı ve bu yüzden romanın bir 'anti-roman' olabileceği kanısı oluşmuştur.

Edebiyatımızın önemli isimlerinden Sabahattin Ali'nin eserlerinde de yabancılaşma temasını görmemiz mümkündür. *Kuyucaklı Yusuf*, *İçimizdeki Şeytan* ve *Kürk Mantolu Madonna* adlı eserleri yabancılaşma temasının işlendiği eserlere örnek gösterilebilir. Sabahattin Ali eserlerinde yabancılaşmayı bazen doğa- kent bazen de birey- toplum çatışması olarak ele alır. *Kürk Mantolu Madonna* adlı eserin kahramanı Raif Efendi çevreye, topluma ve kendine yabancılaşmanın Türk Edebiyatı'ndaki en önemli örneklerinden biridir. Eserde Raif Efendi kendini insanlardan soyutlamış, kimseyle sosyal manada paylaşımı olmayan, derin bir yalnızlığın ve yabancılaşmanın içinde kaybolan bir birey olarak gösterilir.

Türk Edebiyatı'nda yalnız, kaybetmiş bireyi psikolojik ve toplumsal olarak en iyi analiz eden yazarların başında kuşkusuz Oğuz Atay gelir. Oğuz Atay modern roman tekniklerini ustaca kullanıp derin buhranlar içindeki karakterlerini okuyucuya çok iyi yansıtır. Bu yönüyle Oğuz Atay'ın Türk Edebiyatı'ndaki yeri çok önemlidir. Oğuz Atay'ın 1972 yılında yayınlanan romanı *Tutunamayanlar* Türkiye'de modern tekniklerle yazılmış ilk ciddi romanlardan biridir. Eserde toplum içinde meydana gelmiş olaylara ayak uyduramayan bireyin buhranları anlatılır. Yabancılaşma bu eserde dış dünyaya tutunamama olarak resmedilir. Ecevit romanla ilgili olarak şu tespitte bulunur: "Atay, dış dünyada 'tutunamamakla' özdeşleştirir 'yabancılaşmayı'. Modern romanın ülkemizdeki öncüsü *Tutunamayanlar*'da, roman kişisi Selim, küçük ihtiras

oyunlarına, açgözlülüklere, rekabetlere, dedikodulara, birbirine çelme atmalara ‘yabancı’dır, böyle bir dünyada soluk almayı bilmez o: ‘bana yaşamasını öğretmediler’ der. *Tutunamayanlar* tümüyle yabancılaşmanın romanıdır” (2013: 45).

Eser, isminden de anlaşılacağı gibi tam bir yabancılaşma romanıdır. Yıldız Ecevit eserle ilgili: “(...) erdemli tinselliğin, yozlaşmış maddeselliğe yabancılaşmanın öyküsünü içerir” (1998: 46) görüşünü ileri sürer. Romanın ana karakteri Selim içinde yaşadığı toplumun hırslı, bencil ve çürümüş tavırlarına katlanamayıp topluma tamamen yabancılaşır. İç dünyasında derin sıkıntılar yaşayan Selim topluma uyumsuzluğuyla dikkat çeker ve geri planda kalır. Oğuz Atay *Tutunamayanlar* romanında bireyin burjuva hayatının değer yargılarına, kurallarına, hayat tarzına ayak uyduramamasından kaynaklanan topluma yabancılaşmasından bahseder. Oğuz Atay, eserlerinde topluma uyum sağlayamadığı için hem topluma hem de kendine tutunamayan bireylerin nasıl yabancılaştığını anlatır. Yıldız Ecevit’in romanla ilgili değerlendirmesini şu şekilde devam ettirir:

Tutunamayanlar, zamansal art ardallığın montaj kalıplarıyla delindiği, iç ve dış dünyalar arasındaki sınırların silindiği, farklı ontolojilerdeki gerçekliklerin farklı biçim ve anlatım öğeleri aracılığıyla çok katmanlı bir yapı içinde verildiği bir romandır. Tutunamayanlar James Joyce’un Ulysses’inden izler taşır. Atay, Tutunamayanlar’ı toplumsal sorunlara çözüm bulmak amacıyla yazmamıştır. Toplumdan çok bu metnin odağına yerleşen insanın iç dünyasıdır. Ezen-ezilen ilişkisi ekseninde dönen kurgu kalıplarıyla oluşturulmuş romanlara yabancı bir madde gibi düşer Atay’ın romanı. (Ecevit, 2006: 8)

Çalışmamızda derinlemesine ele alacağımız Tezer Özlü, yaşadığı korkular, buhranlar ve çıkmazlarla topluma yabancılaşan bireyi edebiyatta en iyi yansıtan modern dönem yazarlarından. Yabancılaşma teması birçok farklı disiplin tarafından çok eski zamanlardan beri ele alınmıştır. Batı Edebiyatı’nda olduğu gibi Türk Edebiyatı’nda da bu temayı işleyen oldukça fazla eser bulunmaktadır. Adı geçen edebiyatçılar ve eserleri bu temanın en kuvvetli işlendiği örneklerdendir.

2. SYLVIA PLATH

2.1. Yaşamı ve Edebi Kişiliği

Amerikan şair ve yazar Sylvia Plath (Ayrıca Victoria Lucas takma adıyla da bilinir.) 27 Ekim 1932'de Boston, Massachusetts'te dünyaya geldi. Sylvia Plath Avrupa- Amerika karışımı bir ailede doğdu. Babası Otto Emil Plath on beş yaşında Almanya'ya yakın bir Polonya kenti olan Grabow'dan Amerika'ya göç etmişti. Annesi Aurelia Schober ise Avusturya kökenliydi. Babası Boston Üniversitesi'nde biyoloji profesörüydü ve arılar üzerinde uzmanlaşmıştı. Annesi yine aynı üniversitede tıp sekreteri yetiştirme programında öğretmendi ve aynı zamanda Otto Plath'ın master öğrencisiydi. Böylesi akademik ve entelektüel derinliğe sahip bir aile ortamında yetişmiş olması Sylvia Plath'ın eğitimi ve yazınsal gelişimi üzerinde oldukça etkili oldu. Plath daha çocuk yaşlarda çok ileri sanatsal ve yazınsal yeteneklere sahipti. Kullandığı çalışma metotları değişse de Sylvia Plath harikulade bir öğrenciydi. Her çalışmasını dikkatle ve üzerlerinden defalarca geçerek yapardı çünkü tek isteği her defasında bir öncekinden daha iyisine ulaşmaktı.

Diyabet hastası olan babası Otto Plath tedavi olmayı reddederek kendisini bir çeşit intihara sürükledi. Diyabetten kangrenleşen bacağından ötürü 1940'ta öldü. Sylvia Plath edebi yönünü ve tabii hayata bakış açısını etkileyen bu ölüm meydana geldiğinde sekiz yaşındaydı. Daha sonra derinlemesine irdelleyeceğimiz bu erken ölüm birçok araştırmacıya göre Sylvia Plath'ın da intiharına yol açan etmenlerden biridir. Babanın yokluğundan doğan boşluğu dolduracak bir erkek figürün varlığına yoğun bir şekilde ihtiyaç duyması ve bu arayış sürecindeki anlamsal yoksunluktan türeyen krizler intiharının sebepleri arasında sayılmaktadır. Marmara bu duruma şöyle yorum getirmektedir:

Plath'ın başat bir erkek figürünü hep özlemesi üzücüdür; bunun sebebi belki de babasız olması ve annesi tarafından büyüütülmesidir. Kendini gerçekten androjen hissedebilse ya da öyle olduğuna ikna olabilse, belki de 'hayata ve ölüme soğuk bir gözle' bakabilirdi. Her ne kadar şiirlerinde kadınların kaderini modern uygarlığın kaderiyle kusursuzca birleştirse de bunu kabullenmenin dehşetini algılayamaz ve S. de Beauvoir'ın 'Erkeğin asıl zaferi, kadının onu kendi kaderi olarak kabullenişidir' sözüyle belirttiği gerçeği aşmaya çalışmaz. (2011: 38)

Babasının ölümünün ardından yazdığı *Babacığım* ve *Medusa* şiirleri babası ve annesiyle ilgilidir. Bu olumsuzluklara rağmen Plath oldukça başarılı bir öğrenciydi.

Çoğu zaman, putlaştırdığı baba imgesi üzerinden kendi kimliğini aramaktadır. Babasının ölümüyle parçalanan benliğini bir araya getirmeye çalışmaktadır. *Babacığım* adlı şiirde babasıyla yaptığı hesaplaşmanın Plath'ın iç dünyasında nasıl izler bıraktığını gösterir.

(...)

Ich, ich, ich, ich,

Güçlkle konuşurdum.

Her Almanı sen sanırdım. Hele o yüz kızartıcı dilin

Bir lokomotif, beni bir Yahudi gibi Çuf çuf alıp götüren lokomotif.

Dachau'ya, Auschwitz'e, Belsen'e Yahudi gibi konuşmaya başladım.

Sanırım pekala bir Yahudi olabilirim.

(...)

Her kadının gönlünde bir Faşist yatar.

Suratına yer tekmeyi, hayvan

Senin gibi hayvan, hayvandır kalbi.

(...)

Daha on yaşımdaydım seni gömdüklerinde.

Yirmimde ölmek istedim

Sana dönmek, sana dönmek istedim.

Kemiklerim bile becerir sandım.

Ama çıkardılar beni torbadan,

Tutkalladılar, yapıştırdılar yeni baştan.

O zaman anladım ne yapmam gerektiğini. Bir örneğini yaptım senin,

Meinkampf bakışlı, işkence askısı.

... (Plath, 2016: 54-56)

1942 yılına kadar annesi ve erkek kardeşi Warren ile yaşadı. Annesi aynı yıl öğretmen olarak işe başladı ve Massachusetts Wellesley'de bir eve taşındılar. Bu sırada ilk hikayesi olan *Ve Yaz Tekrar Gelmeyecek* 1950'de Seventeen dergisinde yayınlandı. Aynı yılın eylül ayında Massachusetts Northampton'daki Smith College'da burs kazandı. Bu dönemde oldukça parlak bir öğrenciydi. Birçok şiir ve öyküsü çeşitli ödüllere değer görüldü. Plath, New York'ta *Mademoiselle* dergisinde konuk editör olarak çalıştı. Ama annesiyle ilişkisi ve babasının erken ölümü yaşamını oldukça etkilediğinden ilk intihar girişimini bu dönemde fazlaca uyku hapi alarak gerçekleştirdi. Akıl sağlığı için bir süre tedavi oldu ve iyileştiği düşünülerek taburcu edildi. Annesiyle arasındaki sancılı ilişkinin temellerinde annesini suçlaması yatar.

Annesinin kendinden yirmi yaş büyük bir adamla evlenmiş olmasını sürekli sorgular. Erken yaşta babasız kalmasını annesinin bu öngörüsüz davranışına bağlar. Bu durumu şöyle anlatır: “Dev gibi bir adamdı. Gene de özlüyorum onu. Yaşlıydı ama babam olması için çok yaşlı bir adamla evlenmişti annem. Onun suçuydu bu” (Plath, 2000: 332). Babasının ölüm haberini annesinden alması da annesinden nefret etmesine neden olan etmenler arasındadır. Daha sekiz yaşındayken bir sabah annesinden almıştır

bu haberi. Plath hayatında başka yere oturttuğu babasının kaybını haber veren annesi ile ilgili açıkça şu ifadeleri dile getirir:

Ben baba sevgisi nedir bilmedim, sekiz yaşından sonra kan bağıyla bağlı olduğum erkeğin hiç eksilmeyen sevgisini tatmadım, yaşam boyu beni hep sevecek tek erkeğin: bir sabah annem... gözlerinde yaşlarla içeri girip bana onun hiç dönmemesine gittiğini söyledi: Bu yüzden ondan nefret ediyorum. (Plath, 2000: 332)

Sylvia Plath tedavi sürecinden sonra Smith College'a geri döndü ve 1955 yılında mezun oldu. Bu dönemde yaşadığı yoğun iç karartıcı olaylar edebi yaşamını da oldukça etkiledi. Daha sonraları kaleme alacağı romanı *Sırça Fanus*'un (1963) temelleri de bu evrede atıldı.

Sylvia Plath 1955 yılında Newnham College Cambridge University'de yüksek lisans dersleri aldı. Bir yıl sonra Cambridge'te bir partide İngiliz şair Ted Hughes ile tanıştı. Bu tanışmadan dört ay sonra 16 Haziran 1956 yılında Londra'da düzenlenen bir törenle evlendiler. Sylvia Plath bu evlilikle birçok bakımdan babasına benzeyen ve hatta bazı konularda ondan daha başarılı olan bir erkeğe kavuşmanın mutluluğunu yaşamıştır. Ted, onda eksik olan 'baba' ve 'sevgili' figürünü dolduracak kişidir. Evliliklerinin ilk yılı çok mutlu, yazınsal anlamda da çok bereketlidir. Sylvia'nın aşırı sosyal faaliyet hırslarının azaldığı daha ılımlı dingin ruh haline girdiği gözlenir.

1950'lerin ABD'si erkek egemen bir toplum yapısına sahiptir. Erkek birincil konumunu korur ve pek çok alanda imtiyaz sahibidir. Kadın ikincil konumdadır. 'İdeal Amerikan Kadın' imgesi yaratımı bu yıllara rastlamıştır. Kadınlar kişisel kimliklerini oluştururken Soğuk Savaş Dönemi Amerikan toplumunun ideolojik ve kurumsal yapılarından etkilenmiştir. Sylvia Plath eserlerinde de eşi Ted Hughes'la olan ilişkisinde bahsettiğimiz dönemin ideal kadın imgesini yakalayabiliriz. Ayrıca babasını erken yaşta kaybetmiş olan Plath, ondan doğan boşluğu dolduracak erkek figür olarak hayatına entegre ettiği Ted Hughes'un sürekli başarılı olmasını arzulamış ve hatta onun başarılarını ortak başarı olarak addetmiştir bunu şu sözleri ile aktarmaktadır:

Ted'in başarısı, (...)bunun hoşuma gitmesi, Ted'in bu başarıyı kazanması, ama benim, onunla birlikte başarı kazanarak, her ikimizin de kendimizi daha iyi duyumsamamızı sağlayabilmemi öylesine yürekten duyumsamam. Böylesi daha iyi bence, eğer ikimizden biri başarılı olacaksa: bu yüzden evlenebildim onunla, benden daha iyi şair olduğunu, benim küçük yeteneğimi hiçbir zaman kısıtlamak zorunda kalmayacağımı, tersine onu en ileri noktaya dek geliştirebileceğimi, gene de onun benden önde olduğunu duyumsayacağımı bildiğim için. (Plath, 2000: 216)

Sylvia Plath 1957-1958 öğretim yılı için Smith College'daki pozisyonu kabul etmek üzere Amerika'ya geri döndü. Fakat daha çok yazabilmek için kısa bir süre sonra kolejden ayrıldı. Bu dönemde Amerikan şairler Robert Lowell (1917-1977) ve Anne Sexton (1928-1974) ile tanıştı. Bu şairlerin Plath'ın şiirleri üzerinde büyük etkileri olmuştur. Sylvia Plath yazmak için 1958'de Boston'a taşındı. Bu dönemde yarı zamanlı olarak işe başladı ve terapilerine de devam etti. 1960'ta eşiyle beraber İngiltere'ye geri döndü ve ilk şiir koleksiyonu *The Colossus* ortaya çıktı. Sırasıyla 1960 ve 1962'de doğan çocukları Frieda ve Nicholas'ın hayatına dahil olmasından kısa bir süre sonra eşinin başka bir kadınla ilişkisi olduğunu öğrenen Plath 1962'de eşinden ayrıldı. 1963 yılında Victoria Lucas takma adıyla yayımladığı romanı *The Bell Jar* (*Sırça Fanus*) otobiyografik bir özellik gösterir ve zihinsel çöküşü, terapileri ile kimlik krizlerine paralel içerikler taşır. Yaşamının son yıllarında- özellikle son aylarında- yazılmış şiirleri bulunmaktadır. *Ariel* adlı çalışması bunlardan en önemlisi olarak kabul edilir. İçinde bulunduğu öfke, korku, yalnızlık ve güvensizlik bu şiiriyle gün yüzüne çıkmıştır. Çoğu zaman ölümün şairi olarak anılan Plath, tüm duygularını ve kişisel hayatını ele geçiren ölme isteğinden vazgeçememiş ve malum trajedisinden kaçamamıştır. Londra'da iki küçük çocuğuna bakarken korkunç çöküş haline artık daha fazla katlanamadığını düşünen Sylvia Plath 11 Şubat 1963'te bir intihar notu bırakıp mutfaktaki gaz ocağına başını sokarak yaşamına son verdi. Çocuklarına iki bardak süt ve bir tabak dolusu ekmek bırakmak ve odalarının kapısının altına gaz sızıntısını engellemek için ıslak havlu koymak yaptığı son şey oldu.

Sylvia Plath çoğu zaman eşinin başka kadınlarla ilişkilerinin sebep olduğu histerik krizler yaşayan bir eş ya da baba yoksunluğundan türeyen anlam karmaşaları yaşayan bir evlat ya da yaşamı kadın-anne-yazar döngüsü arasına sıkışmış bir insan olarak gösterilse de 20. Yüzyıl'ın en önemli şair ve yazarlarından biri olduğu gerçeği yadsınamaz. İnternetteki arama mecralarına adı yazılınca karşımıza çıkan ve intihar magazinciliği dışında bir anlam ihtiva etmeyen sorular (İntiharına ne sebep oldu? Eşinin, Plath'ın ölümündeki rolü neydi? Kadın şairler ve intihar arasındaki bağlantı nedir?) öznenin etrafında dolaşp durmakta ama kendisine dahil olamamaktadır.

Hakkında yazılan bazı magazinsel metinler sadece ölüme ve ölümün şekline odaklandığı için Sylvia Plath'ın yaşamış, var olmuş bir karakter olduğu gerçeği göz ardı edilmektedir. Var oluşu ve edebi yönü 'kimin yüzünden öldüğü' hususundan ayrılarak incelenmeyi hak etmektedir. Sylvia Plath'ın herhangi bir eserini hayatını, yaşadıklarını görmezden gelerek okumaya çalışırsanız o size koca bir şehir göstermeye çalışırken siz fark etmeden tek bir sokakta sıkışıp kalırsınız en kötüsü de bunu anlamayıp tüm anlatmak istediğinin bu olduğunu sanırsınız.

Okuruna yani dünyanın kendisini anlama ihtimali bulunan tarafına devasa bir gerçeği göstermek için kendisini karanlığıyla tanımlayan bir kadın, anne ve yazar en bildiği bakımdan, öncelikle edebi açıdan, anlaşılmayı hak etmektedir.

2.2. Yaşadığı Dönem Bağlamında Sylvia Plath

Sylvia Plath'ın otuz yıllık yaşamı (1932-1963) dönemin seyrini değiştiren politik ve tarihsel olaylara denk gelmiştir. Bu olaylardan bazıları 2. Dünya Savaşı, Nazi Almanyası, Soğuk Savaş, Yahudi Soykırımı ve Hiroşima'ya atom bombası atılmasıdır. Bu denli sarsıcı olay ve durumların Plath'ın kişiliği ve eserleri üzerinde etkisinin olması kaçınılmazdır. Yapıtları dönemin askeri, teknolojik, ekonomik, politik ve sosyal gelişmelerinin ışığında içsel ve dışsal etkenlerden esinlenmiştir. Sylvia Plath *Sırça Fanus*'un ilk paragrafında Rosenberglerin idamından bahseder. Plath, romanını içinde bulunduğu politik atmosferi sunarak başlatmayı uygun görmüştür.

Garip, boğucu bir yazdı. Rosenberglere elektrikli sandalyede idam ettikleri yaz. Ve ben New York'ta ne aradığımı bilmiyordum. İdamlar beni çileden çıkarır. Elektrikli sandalyede idam edilme düşüncesi midemi kaldırı hep. Oysa o aralar gazetelerde okunacak başka bir şey yoktu – her köşebaşında ve havası tozla yerfistiği kokusundan ağırlaşmış her metro çıkışında bana bakıp duran patlak gözlü manşetler dışında hiçbir şey. (2012: 27-28)

Plath'ın dönemin Soğuk Savaş psikolojisinden oldukça etkilendiği ve bu idamların zihninde oldukça fazla yer kapladığı anlaşılmaktadır. Bu idamların fazlasıyla etkisinde kalan Plath bu durumu şu sözlerle dile getirmiştir:

Benimle bir ilgisi yoktu bunun ama insanın tüm sinirleri boyunca diri diri yanmasının ne gibi bir şey olduğunu merak etmekten kendimi alamıyordum.(...)Radyoda ve çalıştığım yerde Rosenberglere o kadar çok söz ediliyordu ki sonunda onları kafamdan atamaz oldum.(...)Rosenberglere, dolabımda cansız balıklar gibi duran kullanışsız, pahalaları giysileri almakla ne denli budalalık ettiğimden ve okulda sevine sevine biriktirdiğim bütün o küçük başarıların Madison Caddesi boyunca uzanan yapıların mermer ve cam karışımı şık cephelelerinin önünde nasıl sifira indiğinden başka bir şey düşünemiyordum. (2012: 27-28)

Romanın ana karakteri Esther idamlara tanıklık etmenin dehşetiyle konuyu Barbican Oteli'ndeki arkadaşlarına anlatır ama aldığı umursamaz ve çok kısa yanıtla kişinin en temel hakkı olan yaşama hakkının diğerleri tarafından nasıl hiçe sayıldığını

görünce büyük hayal kırıklığına uğrar. Plath bu hayal kırıklığını şu ifadelerle dile getirir:

Onun için de, 'Rosenberg'lerin durumu ne korkunç değil mi?' demiştim. Rosenberg'ler o gece geç saatte elektrikli sandalyede idam edileceklerdi. Hilda, 'Evet!' dedi ve ben sonunda bu kızın kalbinde insancıl bir tele dokunduğumu hissettim. Hilda bu Evet'i ancak ikimiz konferans salonunun mezarısı sabah kasvetinde öteki arkadaşları beklerken açıkladı. 'Böyle insanların yaşaması korkunç bir şey'. Sonra esnedi ve uçuk portakal rengi ağzı geniş bir karanlığa açıldı. Yüzünün gerisindeki kör mağaraya büyülenmiş gibi baktım. Sonunda dudakları birleşti, kımıldadı ve ruh saklandığı yerden konuştu: 'Öleceklerine öyle seviniyorum ki.' (2015: 104)

Plath, yaşadığı döneme daha çocukluğundan itibaren kayıtsız kalamamıştır.

Oniki yaşında tuttuğu günlüğüne Avrupa ve Japonya'daki savaşın bittiğini, 2. Dünya Savaşı'nın sona erdiğini kaydetmiştir. 1950'de Christian Science Monitor'da yayımlanan "Youth's Plea For World Peace" makalesinde nükleer silahın dünya barışı ve güvenliği için bir çözüm yolu olamayacağını söylemiştir. Dönemin tarihsel ve politik izleri sadece çiraklık dönemi eserlerinde çıkmaz karşımıza. Yaşamının sonlarında yazdığı eserlerde de bu etki görülür. London Magazine'de 1962 yılında yayımlanan "İçerik" adlı yazısında şöyle der:

Günümüzün şu sıralar beni meşgul eden konuları, nükleer bir patlamayla oluşan radyoaktif kalıntıların hesaplanamayan etkileri ve Amerika'da büyük sermaye ile savunma sanayisinin ürktütücü, çılgın, son derece güçlü evliliği üzerine belgesel bir makale –Fred J. Cook'un Nation'ın son sayılarından birinde çıkan, "Juggernaut, Savaş Durumu" yazısı. Bu benim yazdığım şiiri etkiler mi? Evet, ama dolaylı bir biçimde(...)Şiirlerim Hiroşima'dan bahsetmiyor ama karanlıkta karış karış kendini yaratan çocuk hakkındalar. Toplu kıyımın dehşeti hakkında değil, ama yakınlardaki bir mezarlıktaki porsuk ağacının tepesinde duran ayın çıplaklığı hakkındalar. İşkence görmüş Cezayirlilerin son sözleri hakkında değil, ama yorgun bir cerrahın geceleri düşündükleri hakkındalar. (Plath, 2015: 103).

İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkilerine romanı yanında şiirlerinde de rastlamak mümkündür. Savaşa yoğun göndermelerin bulunduğu Ariel şiirleri arasında yer alan Oraya Varmak şiirinde şu dizeler vardır:

*Ne kadar uzak?
Ne kadar uzak şimdi? Tekerlerin dev goril içleri
Kımıldıyor, hayretten dehşete düşürüyorlar beni
(...)
Burada Yok! diye patlıyor, top gibi.
Geçmem gereken yer Rusya, bir savaş var gene.
(...)
Bir tren istasyonu, musluk suyuna
Katlanan hemşireler, peçelerine, manastırdaki peçeler. Yaralılarına dokunuyorlar,
Bir sürü erkek, kanları hâlâ ileri fişkırıyor. Bitmez tükenmez çılgınlıkların geldiği çadırların
Dışında yığılı bacaklar, kollar
Oyuncak bebeklerden bir hastane. Ya o adamlar, pistonların, bu kanın Bir mil öteye, bir saat
öteye attığı Bu adamlardan ne kalmış geriye
(...)
Ne kadar uzak? Öyle küçük ki
Gideceğim yer, bu engeller niye peki – Bu kadının bedeni,*

*Kömürleşmiş etekler ve dini bütünlerin
Çelenkli çocukların yas tuttuğu ölüm maskesi. Şimdi de patlamalar
Gök gürültüsü ve toplar. Ateş var aramızda.
Havanın orta yerinde olsun Yok mu huzurlu bir yer şöyle. El değmemiş ve el değmez.
Tren sürüklüyor kendisini, çılglık çılgılığa Varacağı yer için kudurmuş
(...)
Böcek kocaları gibi gömeceğim yaralıları, Sayacağım ölüleri, gömeceğim.'
(...)(Plath, 2016: 40-42).*

Plath, şiirinde savaşın insan bedenine vereceği zararları önceki savaş tecrübesinden de yola çıkarak güçlü görselleştirmelerle betimlemiştir. Kopmuş kol ve bacaklar, acı çılgınlık eşliğinde yapılan pansumanlar bu tecrübelerdendir.

Sylvia Plath eserlerinde dönemin önemli sorunlarından olan Yahudi Soykırımı'nın da izlerine rastlamak mümkündür. Plath, *Johnny Panik ve Rüyaların Kutsal Kitabı* eserinde yer alan *Süpermen* ve *Paula Brown'ın Yeni Kar Kostümü* adlı öyküsünde Alman saldırısından bahsetmektedir:

Aynı kış savaş ilan edildi ve annem ve Frank amcayla radyonun başında oturduğumuzu ve kötü şeyler olacağına dair tuhaf bir önsezi hissettiğimizi hatırlıyorum. Alçak, ciddi bir sesle uçaklardan ve Alman bombalarından söz ediyorlardı. Frank amca bu süreçte Amerika'daki Almanların hapse atılmasıyla ilgili bir şey söyledi; annem de tekrar tekrar babamla ilgili 'İyi ki Otto bunları görmedi; iyi ki Otto işin buralara geldiğini görecektir kadar yaşamadı,' dedi.(...)Savaşın korkusu her yere sinmiştir. (Plath, 2015: 181)

Savaş sonrası edebiyatta yaygın olan Sylvia Plath eserlerinde de kendini gösteren ölüm temasını yazma eğilimi duygusal ve entelektüel krizle iç içe geçerek kişinin iç dünyasını açıklama isteğiyle birleşir. Dönemin mükemmeliyetçi insan olma eğilimi Sylvia Plath'te 'Başarılı Kız S. Plath' efsanesi olarak görülür. Bu efsane çok küçük yaşlarda başlayan, hayatını ve eserlerini derinden etkileyen bir olgudur. Plath, yaşamının her döneminde başarılı, örnek, aileye bağlı, ideal 'Amerikan genç kızı' olmakla kendi iç dünyasının asi kızının isyan ve karmaşasını bir potada eritme çelişkisinde. Bu çelişkiyi daha iyi anlamak için 1950'li yılların Amerikan toplumundaki ideal kadın tipi üzerinde durmakta fayda vardır. İkinci Dünya Savaşı boyunca erkekler savaşta olduğu için kadınların ekonomik olarak bağımsızlaşması, iş gücüne katılımı ve kamusal alanda görünürlüğü artmıştır. Ama savaş sonrası bu durum değişmiş, kadınlardan özel alanlarındaki sınırlarına geri dönmeleri istenmiştir. Geleneksel kadın rollerine yeniden bürünmeleri telkin edilmiştir. Kadını ev dışında çalışmaya iten toplumsal iklim çözülmeye başlamıştır. Kadınlara ev ve çocuk ekseninde geleneksel görevler medya ve iletişim araçları yoluyla 'ideal kadın' imgesiyle verilmiştir. Plath eserlerinde 1950'li yılların ideal kadın, mutlu yuva imgelerine rastlamak oldukça yaygındır. Bu durumu şu dizelerinden anlamak mümkündür:

(...) *senin yanında oturacağıma, seni besleyeceğime, bütün gerekli masalar, sandalyeler ve lahana krallıklarında melek olduğumuz o birkaç fantastik ânı bekleyeceğime inanıyorum, meleklerle dönüşüyoruz (cennetteki meleklerin hiçbir zaman olamayacakları bir şey bu),* ikimiz birlikteyken dünyaya kendini sevdireceğiz, onun akkor haline gelmesini sağlayacağız, yanında oturacağım, okuyacağım, yazacağım, dişlerimi fırçalayacağım, *senin içinde bir meleğin, benim türümden bir meleğin tohumlarının, ateşin, kılıçların, tutuşan gücün olduğunu bilerek, kadınların niçin yaratıldıklarını niçin böyle yavaş yavaş öğre-niyorum? dirsekleyerek, dürtükleyerek yükseliyor içimde, tıpkı nisanda lale soğanlarının yaptıkları gibi* (Plath, 2000a: 126).

Sylvia Plath dönemin içselleştirilmiş ataerkil kalıplarını, geleneksel cinsiyet rollerini gönüllü şekilde sergilemektedir. Bunu dönemin Amerikan toplumunda aşk ideolojisiyle perçinlemektedir. Bu durumu şu sözlerinden anlarız:

(...) *çünkü gövdem inancıma ve sevgime bağlı, gerçekten de bir başka erkekle yaşayamayacağımı duyumsuyorum; bu da benim (bir rahibe olamayacağıma göre) kutsanmış bir bekâr kadın olacağım anlamına gelir. Bir avukat ya da gazeteciliğe eğilimli olsaydım, sorun yoktu. Ama değilim. Bebeklere, yatağa, zeki arkadaşlara, lezzetli bir akşam yemeğinin ardından dâhilerin mutfakta cin içtikleri, kendi romanlarını okudukları, taşınır değerler borsası üstüne konuştukları, bilimsel gizemciliği tartıştıkları (bu arada, merak uyandırıcı bu: bütün biçimleriyle: burada, botanikte, kimya da, matematik de, fizik de vb. tümü de çeşitli biçimlerde gizemci), görkemli, canlandırıcı bir eve eğilimim var –neyse, bir erkeğe bu kocaman inanç ve sevgi birikimini sunmak, çocuk vermek için yaratılmışım ben; yığınla çocuk, büyük bir acıyla, gururla.* (Plath, 2000a: 157)

Plath'ın ruh hali çok değişken bir durumdadır. Toplumsal ve siyasi etkenlerin yanında özel ve sosyal yaşamda üstlendiği roller onu zihinsel gerginliğe ve kaosa sürükler. Mutlu ev, ideal kadın tipi sorgulanmaya başlar. Kendi kadınlığının bilincine vardıkça iyi bir eş, anne ve yazar-şair olma amaçları arasında büyük çelişkiler yaşar. Bu çelişkiler, zihnini ve ruh halini işgal edip yönlendiren en büyük soruna dönüşür. Hayatının belki de en yoğun hissi olan yabancılaştırmanın temeli bu çelişkinin sebep olduğu karmaşadan doğar. Sırça bir fanus imgesine başvurur. Hayatının yoğunluğu azaltılmış bir sırça fanus içinde cereyan ettiği hissine kapılır. Plath yüksek eğitim görmüş, mesleğini yerine getirip bağımsız olmak isteyen bir kadın için evliliğin artık ürkütücü bir kurum olduğuna inanmaya başlar. Dönemin evlilik kurumu eşini hayatın merkezine almasını kendi istek, arzu ve hayallerini geri plana atarak kendini eşine ve çocuklarına adanmasını istemekteydi. Sınırları toplum tarafından kesin bir şekilde çizilen cinsiyete dayalı iş bölümüne riayet etmesi ve o sınırın dışına çıkmaması istenmekteydi. Bunu yaparken kendi benliği ve kimliğini askıya alacaktı. Ama Sylvia Plath bunun tam tersi, güç eşitliğine dayalı, kişisel alanların korunduğu, mesleklerin serbestçe yapıldığı ve gelecek hedeflerinden asla vazgeçilmeyen bir evlilik istemekteydi. Evlilik ile ilgili görüşlerini şöyle ifade eder:

(...) *nasıl bir rol oynamayı tasarladığım sorulduğunda, şöyle diyorum, “Rol’le ne anlatmak istiyorsunuz? Evlenince bir role bürünmeyi düşünmüyorum –zeki, olgun bir insan olarak*

yaşamayı sürdürmek, büyümek, gelişmek, öğrenmek istiyorum, her zaman yaptığım gibi. Yaşam alışkanlıklarında hiçbir sapma, hiçbir köklü değişiklik yapmaksızın. (...) Hiçbir zaman beni ve benim işlerimi belirten, yalnızca ev, başka kadınlar, sosyal etkinliklerle sınırlanmış bir çemberim olmayacak; dünyayla temas çevresinden, eve, benim için yalnızca dolaylı olan, yaşantı masalları getiren eşimin daha geniş bir dünya çemberine kapatılmış (...) Hayır, güçlü, perçinlenmiş bir ortak merkezleri olan iç içe geçmiş iki çember olacak daha çok, ama her ikisinin de dünyanın içine doğru çıkıntılı ayrı ayrı girişleri olacak. İçinde bir çekim, gerilim esnekliği, ama sağlam bir birlik olan, koşullara uyartılabilir dengeli bir gerilim. Kutuplaşmış iki yıldız... Ama kaynaşma, istenmeyen bir olanaksızlıktır –üstelik çok da kısa sürer. Bu nedenle, böyle bir kuruntu olmayacak. Kuşkusuz, bana egemen olunmasından biraz korkuyorum. (Kim korkmaz ki? Yalnızca boyun eğen, yumuşak başlı, uysal türden bir birey ne o böyle ne de ben.) Ama bu benim, ipso facto, egemen olmak istediğim anlamına gelmez. Hayır, bir siyah-beyaz seçimi ya da. “Ya ben yengi kazanırım ya sen” seçeneği de değil. Benim istediğim yalnızca denge. Bir kimsenin istekleriyle çıkarlarının, bir başkasının artmasına sürekli olarak bağımlı kılınması değil! Bu gereğinden fazla açık bir haksızlık olurdu. (Plath, 2000: 64-65)

Plath 1950’li yılların Amerikan toplumunda erkeğin eşini sahiplenici tavrını kibirli bulur. Kadını mülkiyet olarak gören bir atmosfer betimler. Kadın eş rolü içinde diğer insanlar üzerinde iyi izlenim bırakmak için seçilmiş bir araç olarak görülür:

Karısını, ‘yeni bir araba’ gibi gurur duyulacak, fiziksel bir iyelik sayıyor. Harika! Üstelik, kendini beğenmiş, gururlu da. Kusur Numara Bir! Başka insanların, sahip olduğu değerli varlığın bilincine varmalarını istiyor. Ne? ‘Bu çok doğal’ mı diyorsunuz? Belki de doğaldır, ama ben anıştırmaya –neyin anıştırılmasına? maddesel tutumun- içerliyorum. Pekâlâ, ruha inanmıyorum ben. İnsanları ‘sahiplenmeye’ de. (Plath, 2000: 59)

Alıntıdan anlaşılacağı üzere dönemin evlilik kurumunda kadın konumu ‘olmak’ fiilinden çok ‘sahip olmak’ fiili üzerinden temellendirilmektedir. Plath toplumsal alanda ikincilleştirilmiş olan kadının özel alanında da ikincil konuma yerleştirilmesinin sancısını yaşar. Sylvia Plath eşitlikçi ve hakkaniyetli güç ilişkisinden yanadır. Kişinin önce kendisi kalarak ve aynı zamanda birbirinden destek alıp potansiyelini geliştirerek var olacağı bir evlilik iklimi içinde olmayı hayal etmiştir.

2.3. *Sırça Fanus*’un Yabancılaşma Teması Açısından İncelenmesi

Edebiyatta özellikle modern edebiyatta ‘yabancılaşma’ kişinin kendisiyle, toplumla ve hatta zamanla kurduğu bağın kopmasını ifade eden bir tema olarak oldukça fazla kullanılır. Sylvia Plath’ın sıra dışı romanı *Sırça Fanus* bu temayı kadın kimliği, modern insan çelişkileri üzerinden ele alarak genç bir kadının psikolojik çöküşüyle beraber yaşadığı ana, kendisine nasıl yabancılaştığını betimler.

Sırça Fanus, ana karakter Esther Greenwood’un başarısızlıkla sonuçlanmış intiharını ve dünyayı nasıl algıladığını tasvir eder. Birinci tekil şahıs zamiriyle anlatılan roman Sylvia Plath’ın otobiyografisi olarak kabul edilir. *Sırça Fanus* 20. Yüzyıl edebiyatının adından en çok bahsedilen edebi eserlerinden biridir. Plath’ın tek romanı olan *Sırça Fanus* gizdökümcü türün uç noktasında otobiyografik özellikler taşıyan bir

romandır. Plath bu eserde hayatının ve özellikle intiharının genel bir çerçevesini çizmiştir. Esther Greenwood, Plath'ın sesi olmuş ve üzerine oldukça fazla çalışılacak sanatı ve hayatı için bir sözcü görevi görmüştür. Bu nedenle *Sırça Fanus*'la ilgili yazılan her şey Plath'ın yaşamına ve kimliğine gönderme yapılmaksızın irdelenemez. Romanın, Plath'ın yaşamıyla ilgili en önemli noktası şüphesiz onun psikolojik durumu ve intihar eğilimidir. Birçok yaklaşımla birlikte Psikanalitik yaklaşım da romana çokça uygulanmış ve eser çoğu defa intihar bağlamında incelenmiştir. Plath hem kendisi hem de baş kahraman Esther intihar eğilimindedir ve bu eğilim çifte yabancılaşma yaşayan entelektüel bir kadının ayrıca sürüklendiği nevrozun sonu olarak değerlendirilebilir.

Esther etrafında gördüğü gerçeklikleri şeffaf bir görüntüyle sunar. Klasik gerçekçi otobiyografilerde çok fazla bakış açısı olabilir ama anlatıcı ifadeleri seçerken kesin olmalı ve gerçek dünyanın okuyucularına hitap etmelidir. Öte yandan post modern kurguda ben bilinci vardır ve içsel yansımalar daha çok eleştireldir.

Sırça Fanus Sovyetler Birliği adına casuslukla suçlanıp yargılama sonucunda elektrikli sandalyede idam edilen Amerikan Komünist Partisi üyesi karı koca Rosenberg'lerin idam haberiyle başlar. Ruhsal açıdan zaten iyi bir durumda olmayan Esther bu idamı aklından çıkaramaz. Toplumdan yalıtılmış ve ona yabancılaştırılmış Rosenberg'leri mağdur olarak hissedip onlarla kimliksel bir özdeşim kurar.

Dönemin ataerkil toplum yapısı Esther'deki yabancılaşma hissinin önemli nedenlerinden biridir. Toplum kadına karşı adaletsiz bir tutum sergilemektedir. Adil olmayan bu durumun farkında olan Esther gerçek benliğini bulamayıp bu benlik yitiminin yıkıcı etkisiyle yaşadığı krizin en üst perdesine ulaşarak kendisine yabancılaşır ve toplumdan tamamen uzaklaşır.

Esther'in hikayesinde betimlenen yeşil incir ağacı bu anlamda önemli bir simgedir. İncir ağacının dalına oturmuş dalların ucundaki mor, dolgun incirleri izleyen Esther bu incirleri yer yer toplumun dayattığı kadın rollerine, kariyer planlarına ve aşka benzetir. Esther bu incirlerden hangisini koparıp yemek istediğine karar veremez. Kararsızlıkla geçen süreçte hiçbir inciri koparıp yemeyen Esther açlıktan ölür. İncirler çürüyüp yere düşer. "İncirlerin hepsini ayrı ayrı istiyordum ama birini seçmek ötekilerin hepsini kaybetmek demektir ve ben orada karar veremedim otururken incirler buruşup kararıyor, birer birer toprağa, ayaklarımın dibine düşüyorlardı" (Plath, 2012: 84) diyerek ifade eder.

Geleneksel düşünce baskıyı da bir hayli yoğunlaştırır. Ev işlerini yürütmek, çocuk bakımı ve eğitimi, kocasını cinsel bakımdan memnun edip ona sadık kalmak

gibi kadına toplumca yüklenmiş bazı ödev ve sorumluluklar kadındaki baskıyı ağırlaştırıp kemikleştiren birtakım etmenler arasında sayılabilir. *Sırça Fanus*'ta Esther bu baskıyı şiddetli bir şekilde hissetmiştir. Bu niteliklerin dışına çıkmamaya çalışarak idealize ettiği esas yaşama yabancılaşmıştır. Esther, örneğin, Constantin'le geçirdiği bir günün sonunda onunla evli olduğu bir yaşamın nasıl olacağını düşünür:

Sanırım sabah yedide kalkıp ona jambonlu yumurta, kızarmış ekmek ve kahve hazırlayacak, o işe gittikten sonra da üstümde gecelik, başımda bigudilerle sallana sallana kirli tabakları yıkayıp yatağı düzletecek ve o dışarıda hareketli, büyüleyici bir gün geçirdikten sonra eve döndüğünde esaslı bir akşam yemeği bekleyecek, ben de geceyi daha da fazla kirli tabak yıkayarak geçirecek ve sonunda bitkin düşüp yatacaktım. (Plath, 2012: 91)

Plath kadınlığının pek çok farklı ve haliyle sancılı yönünü betimlerken kendi kadınlığına, cinsine nasıl ve ne kadar yabancılaştığını ve içinde bulunduğu açmazın derinliğini de vurgular. Marmara şöyle yorumlar:

*Plath'ın şiirlerinin feminizmin tohumlarını taşıdıklarını söyleyebiliriz, çünkü o bir kadının varoluşuyla gerçek bir fenomen olan çevresi arasında bir gerilim yaratır. Ama bu süregelen çatışma, romanı *Sırça Fanus*'ta açıkça belirgindir: Romanda Ester'in kendini yerdeki bir çukur gibi hissettiğini söyler; ki bu aslında güç ilişkileri aracılığıyla kadınları umutsuzluğa sürükleyen bir toplumda bir kadının varlığının çoğu zaman görmezden gelineceğine dair bir benzetmedir. (Marmara, 2011: 41)*

Plath kendi benliğine ve insani rolüne o denli yabancılaşır ki kaderini bir erkeğin kaderine teslim edişinin kurbanı olur. Çocukken babası, kadıken de kocası tarafından yalnız ve bir başına bırakılır. Marmara Plath ile ilgili olarak şu kanaatte bulunur:

Plath'ın başat bir erkek figürünü hep özlemesi üzücüdür; bunun sebebi belki de babasız olması ve annesi tarafından büyütülmesidir. Kendini gerçekten androjen hissedebilse ya da öyle olduğuna ikna olabilse, belki de "hayata ve ölüme soğuk bir gözle" bakabilirdi. Her ne kadar şiirlerinde kadınların kaderini modern uygarlığın kaderiyle kusursuzca birleştirse de, bunu kabullenmenin dehşetini algılayamaz ve S. de Beauvoir'ın 'Erkeğin asıl zaferi, kadının onu kendi kaderi olarak kabullenişidir' sözüyle belirttiği gerçeği aşmaya çalışmaz. (2011: 38).

Kadının hayatını bu denli zorlaştıran yükler erkekler için söz konusu değildir. Onlar bu sorumluluklardan muaf tutulmuşlardır. Onlardan tek istenen evin geçimini sağlamalarıdır. *Sırça Fanus*' ta Esther annesinin bir anısını anlatırken bu konuya da değinmiştir: "Annem, babamla Reno'daki balayılarından döndükten sonra -babam daha önce de evlenmiş olduğundan boşanması gerekmişti-, babamın _Oh, çok şükür, artık rol yapmaktan vazgeçip gerçek kişiliğimize dönebiliriz, dediğini anlatmamış mıydı? Ve o günden sonra annem bir dakika olsun rahat yüzü görmemişti" (Plath, 2012: 90).

Esther yazma duygusunun yoğunluğuyla entelektüel bir kadın rolü sergilemek ister ama önündeki engellerden biri de diğer kadınlardan farklı olmasına bağlı olarak ortaya çıkan kendine yabancılaşma ve yalıtılmışlık duygusudur. *Sırça Fanus*' ta kadın

toplumun dayatmalarına edilgen olarak itaat etmek zorundadır. Esther kendi cinselliğini özgürce yaşayamayan, cinselliğe de yabancılaşan ve ruhsal problemlerle baş başa kalan bir karakterdir. Sylvia Plath eserin başlarında şunları yazmıştır:

Bu otel- Amazon Otel- yalnızca kadınlar içindi, kalanların çoğu da kızlarının, erkeklerin ulaşip onları kandıramayacağı bir yerde yaşadıklarından emin olmak isteyen varlıklı ailelerin benim yaşlarımdaki kızlarıydı; kızlar da ya Katy Gibbs sekreterlik okulu gibi, derslere giderken şapka, ince çorap ve eldiven giymek zorunda oldukları lüks sekreterlik okullarına devam ediyor ya da buna benzer okullardan mezun olup şirket yöneticilerine sekreterlik yapıyor ve iyi meslek sahibi bir erkekle evlenmeyi umarak New York'ta oyalanıyorlardı. (2012: 10)

Esther aracılığıyla Plath toplumun cinsiyet algısını gözler önüne serer. Kadına uygun görülen mesleklerde bunu görmek mümkündür. En uygun meslek erkeğin işlerini takip edip, düzenleme işi yani sekreterlik olarak görülmektedir. *Sırça Fanus*'ta Esther'in cinsiyet bağlamında özüne yabancılaşmasındaki temel etmenlerden biri de çevresindeki erkeklerin kadınlara yönelik algılarıdır. Erkeklerin bu husustaki algıları sadece cinsellik ve diğer kadınlık rolleri üzerinden şekillenir. İlişkilerde erkekler ya Buddy adlı karakter gibi iki yüzlü ya Marco adlı karakter gibi kadın düşmanı ya da Irwin gibi cinsellik odaklıdır. Bu erkeklerin ortak yönü ise kadını ikincil ve edilgen konumda gören eril zihniyette olmalarıdır.

Dönemin 'cici kızlarından' beklenen cinsel konularda ağırbaşlı, ölçülü olmak, sadece belli sınırlar çerçevesinde fiziksel yaklaşma hususları Esther için de geçerlidir. Esther sosyalleşirken tam da bu sınırları hisseder ve süper egosunu harekete geçirerek arzu ve diğer gizli beklentilerini denetim altına alır. Toplum tarafından ayıplanma ve dışlanma korkusuyla tüm bu arzu ve gizil beklentilerine yabancılaşır. Plath *Günceler* adlı eserinde *Sırça Fanus*'taki Esther'in fikirlerine yakın olarak şöyle yazmıştır:

Yıkıcı sonuçlar yaratmaksızın görenekleri yıkamayacak denli vicdan şırınga edilmiş içime; yalnızca imrenerek sınıra dayanabilirim, suçluluk duygusuna kapılmaksızın cinsel açıklıklarını özgürce giderebildikleri, bütünlüklerini koruyabildikleri için oğlanlardan nefret, nefret, nefret ediyorum, oysa ben buluşmadan buluşmaya sürükleniyorum, hiçbir zaman doyurulmayan, sırlıksız bir arzuyla. Tiksindiriyor bu beni. (2000: 32)

Sylvia Plath kadınlığı bir tragedya ve sınırları cinsel tabularla çizilmiş bir çemberde sıkışma hali gibi görür. Bunun sonucunda kendi cinsiyetine yabancılaşır erkek yaşamına öykünmeye başlar. Erkek yaşayışına öykünürken aktif ve muktedir olan bir özneye dönüşme isteği ön plandadır. Kendisinin yoksun olduğu kamusal ve özel alan özgürlüğüne gıptayla bakar. Plath'ın yine *Günceler* adlı eserindeki şu ifadeler *Sırça Fanus*'taki Esther karakterini açıklayıcı niteliklerdir:

Erkekleri kuskanyorum –herhangi bir ilişkiyi aşındırabilecek tehlikeli, ince bir imrenme, sanırım. Edilgin ve dinler olmak değil, etkin ve yapar olmak isteğinden doğan bir imrenme bu. Erkeklerin, çifte bir yaşam sürme –meslekleriyle cinsel ve aile yaşamları– fiziksel

*özgürlüklerine gıpta ediyorum; imrenmemi unutmuş gibi yapabilirim, ama ne olursa olsun, bu
duygu var, sinsî, kötücül, uykuda... (2000: 55)*

3.TEZER ÖZLÜ

3.1. Yaşamı

Türk Edebiyatı'nda kendine has bir yeri bulunan özgün kalemlerden Tezer Özlü eserler vermeye başladığında çeşitli isimlerle nitelendirilmiştir. Bazen 'düzene başkaldıran kadın' bazen de 'lirik, gamlı prenses' olarak nitelenen Tezer Özlü'ye aynı zamanda 'başına buyruk' yahut 'serseri bir melek' olarak da anılagelmiştir. Ele aldığı konular ve tarzı oldukça cürekâr olarak kabul edilmiştir.

Tezer Özlü 10 Eylül 1942'de Kütahya ilinin Simav ilçesinde dünyaya gelmiştir. Nimet ve Sabih Özlü çiftinin üçüncü ve son çocuğudur. Babası, doğum tarihini nüfus müdürlüğünde 10 Eylül 1943 olarak yazdırmıştır. Bunu, kız kardeşi Sezer Duru şöyle açıklamaktadır: "Tezer ile Demir'in doğum günleri ise neredeyse aynı gündür. Birkaç saat farkı yüzünden Tezer'inki 10 Eylül olmuştur. Tezer'le ben yılın son aylarında doğduğumuz ve de kız çocuğu olduğumuz için, babam nüfus cüzdanlarımıza bir sonraki yılı yazdırmayı uygun görmüş" (Duru, 2014: 11).

Annesi Nimet Özlü, Kafkasya kökenli bir öğretmendir. Babası Sabih Özlü Halepli eğitim müfettişi ve öğretmendir. Babaannesi Ayşe Hanım (Tezer Özlü' nün anlatılarında Bunni adıyla geçer.) Antakya Belen yaylasına yerleşmiş Türkmen bir aileden gelir. Çocukluklarından beri birbirini tanıyan Nimet ve Sabih Özlü' nün Tezer' den büyük Demir (1935) ve Sezer (1941) iki çocukları daha vardır. Ablası Sezer Duru, kardeşi Tezer'in doğuşunu şu şekilde belirtir:

1940 yılında İstanbul'da çalışan babamla bir yıl önce Burdur'a atanmış annem Simav kasabasında birleştiler. Öğretmendiler. Tezer, kasabanın havuzlu, Arnavut kaldırımı döşeli küçük alanına bakan bir evde 10 Eylül 1942'de doğdu. Ben o zaman 7 yaşındaydım. Aileye kumral bir bebek gelmişti. Bu doğum olayını anımsıyorum... (Duru, 2014: 11)

Öğretmen olan anne, baba Cumhuriyet'in ilk döneminde başlatılan eğitim seferberliği nedeniyle İstanbul'dan Anadolu' ya yerleşirler. Tezer Özlü'nün çocukluk yılları Simav, Ödemiş ve Gerede gibi Anadolu kasabalarında geçer. Yaşadıkları bu yerler Tezer ve kardeşleri üzerinde önemli etkilere sahiptir. 1945 yılında yerleştikleri İzmir'in Ödemiş ilçesi bunların içerisinde ayrı bir yer tutmaktadır. Ablası Sezer ile bir gün el ele tutuşup şehrin dışına yürürler. Dünyanın sonunu merak etmişlerdir. Tezer Özlü, çok sonraları bir röportajda bu olaydan şöyle bahsetmektedir: "Dört bin nüfuslu bir Anadolu kasabasında dünyaya bakmayı öğrendim. Altı yaşındaydım. Dünyanın

sonsuz büyüklüğünü ve gitmem, çok uzaklara gitmem gerektiğine inandım...” (Duru, 2014: 11).

Tezer Özlü ve ailesi 1949 yılında Bolu’nun Gerede ilçesine taşınır. Kışın çok zor geçtiği Gerede’de eski Türk mimarisine göre yapılmış büyük bir evde yaşarlar. Tezer burada bir dönem ağır bir bronşite yakalanır. Evlerinin çok soğuk olduğundan, okulunun çok uzakta bulunduğundan ve okula kızakla, kayarak gittiklerinden bahsetmektedir. Aynı dönem anneannesini kaybeder ve abisi Demir Özlü Kabataş Erkek Lisesi’ne yatılı olarak gönderilir. 1952 yılında babası ve ablası Sezer İstanbul’a taşınırlar. Tezer Özlü annesiyle beraber bir kış daha Gerede’de kalır. Bir yıl sonra annesiyle birlikte, ailenin diğer bireylerinin yaşadığı, İstanbul’un Fatih ilçesine gelirler. Kardeşlerinden erken yaşta yaşamış olduğu ayrılık ve onların İstanbul’a Tezer’den önce uyum sağlaması aralarında bir kopukluk olmasına yol açmıştır. Yaşadığı şaşkınlığı şöyle dile getirir:

Taşradan İstanbul’a Süm’den bir yıl sonra geliyorum. Süm bana öğrendiği yenilikleri gösteriyor. Kirli bir lavaboya toz döküyor:

-Bak şimdi tertemiz olacak, diyor. Ovuyor.

Gördün mü? diye soruyor.

Bir bakkal buzdolabı önünde durakladığımızda:

Pastörize süt içeceğiz, diyor. O ne? diyorum.

Kaynatılmadan içiliyor. Çok güzel. O içiyor. Ben sevmiyorum.

Atlas Sineması’na gidiyoruz. Kocaman bir salon. Filmi unuttum. Müfettiş. Sinema çıkışında Süm kestane kebabı satın alıyor. Kent yaşamına alışmış.

Koşulları hızlı bir gerçekçilikle benimsiyor. Oysa ben henüz taşra bahçelerinin Erik ağaçları altındaki durgunluktaayım. (Özlü, 2013a: 3)

Abisi Demir Özlü, Tezer’in edebiyata ilgi duymasını sağlayan önemli figürlerden biridir. Demir Özlü, 1950 yılında İzmir’de başlayan lise eğitimine İstanbul Kabataş Erkek Lisesi’nde devam eder. Bir süre sonra Fransa Konsolosluğu’nda Fransızca derslerine başlar ve orada kendisini edebi yönden çok etkileyecek Ferit Edgü ile tanışır. Bir dönem yurt dışında Felsefe eğitimi alır. 1962 yılında İstanbul Üniversitesi’nde Felsefe asistanlığı yapar. Ülkenin içinde bulunduğu gergin ortamda baskı altında hisseder, askeri darbenin gerçekleştiği dönem siyasal eylemler nedeniyle vatandaşlıktan çıkarılır ve Stockholm’e yerleşir. 1989’da ülkeye geri dönmesi mümkün olur. Tezer Özlü, çocuk yaşlarından itibaren abisinin kitaplarla dolu odasına büyük bir merak ve heyecanla yaklaşır.

Ablası Sezer Özlü (Duru) İstanbul'a Tezer'den önce gelmiş, daha sonra Tezer'in de eğitim alacağı Avusturya Kız Lisesi'ni bitirmiştir. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nden mezun olan Sezer Özlü, Orhan Duru ile evlenmiş ve Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde Alman Dili ve Edebiyatı'nı bitirince çeviri faaliyetlerine yoğunlaşmıştır.

Tezer Özlü'nün çocukluk yılları ailesiyle birlikte yaşayan babaannesiyle geçmiştir. Milli Eğitim müfettişi olan babası aşırı otoriter ve kuralcıdır. Çocuklarını da bu doğrultuda yetiştirmek istemektedir. Evin bir bölümünü Atatürk büstü ve bayrakla donatan baba evde gerçek bir askeri disiplin atmosferi yaratmıştır. Tezer Özlü bununla ilgili *Çocukluğun Soğuk Geceleri*'nde şunu demektedir:

Bir zamanlar beden eğitimi öğretmenliği yapmış babam, düdüğünü saklamış. Sabahları çizgili, bol pijamasını çıkarmadan düdüğünü öttürüyor: Nazlıydın niçin geldin askere? Haydi kalk! Haydi kalk! Borazan gibi bir sesle bağıyor. Uyanıp, sabahın ilk ışıklarıyla birlikte kendimi Süm'ün koynunda buluyorum. Babamın bu evle, askerlik arasında ne gibi bir bağlantı kurabileceğini düşünüyorum. Babam ev yaşamında askeri bir düzen istiyor. Bu kesin. Zengin olsa belki de kapıda borazanlar çaldırarak... Babamın kuşağındaki Türk erkekleri ne büyük bir ordu ve askerlik sevgisi besliyorlar. (Özlü, 2013a: 7)

Babanın evdeki otoritesi evin düzenine, seçilen eşyaların tarzına da yansımıştır:

Holdeki gömme büfenin önünü, babam Atatürk köşesi yapıyor. Burada Atatürk'ün altın yaldızlı bir büstü duruyor. Yanında küçük bir maden çubuğa çekilmiş, ipek kırmızı saten üzerine iğne oyası ile ay yıldızı işlenmiş bir Türk bayrağı yükseliyor. Babam, ara sıra, özellikle ulusal bayram günlerinde hep birlikte İstiklal Marşı'nı söylememizi istiyor. Kimse katılmayınca da borazan sesiyle marşı sonuna dek söylüyor. Radyoda İstiklal Marşı çaldığında, hazır ol duruyor. Bizim de durmamızı istiyor. (Özlü, 2013a: 12)

Annesi Nimet Özlü'den, Tezer Özlü'nün eserlerinde pek az behsedilmektedir.

Daha çok, sevgisini göstermeyen, sakın, hiçbir şeye müdahale etmeyen kayıtsız bir kişi olarak betimlenmektedir. Eserlerinde Bunni olarak geçen Ayşe Hanım ise Tezer Özlü'nün babaannesidir. Dinine bağlı, tüm ev işlerinden sorumlu, Arapça'yı güzel konuşan, okuma ve yazması olmadığı halde çok aydın bir karakter olarak anlatılır. Bunni eserlerde daha çok yaşam ve ölüm düşüncesi ekseninde aktarılır.

Gözleri gri mavi. Yüzü bumburuşuk. Yetmiş yıldır hiçbir erkekle yatmadı. Yaşamayı seviyor. En çok kendi cenaze törenini merak ediyor. Baban gazeteye ilan versin, kim bilir kimler gelecek, diyor. Baban nerede? Seyahatte. Niçin gelmiyor? Gelecek. Artık gelsin. Ben öldüm. (Özlü, 2013a: 15-16).

Tezer Özlü, İstanbul'a taşındıktan sonra ablasının da gittiği Avusturya Kız Lisesi'ne gider. Müslüman bir ailenin çocuğu olan Tezer Özlü Hristiyan okulunda eğitim görmesinin getirdiği kültürel çatışmayı derinden yaşamıştır. Müslüman fikirleriyle pek de bağdaşmayan rahibelerin ürkütücü davranışlarından doğan bunaltıcı bir atmosfer tasvir eder:

O sonbahar, kış, ilkbahar ve yazlarda henüz çocuğuz. Ama içimizde çocuksu bir sevinç yerine, gariip bir hoşnutsuzluk, bir sıkıntı. Öğretmen anne babanın, Müslüman mahallelerindeki dar evlerin, kilise okulunun Katolik havasının, düşüncelerimizle bağdaşmayan çılgın sayılacak rahibelerin davranışlarının, öteki öğretmenlerin, öğrenmenin, düşüncelerimize yön verecek bir akım olmayışının, kavranması istenen önümüzde bekleyen tüm yaşamın sıkıntısı var. (Özlü, 2013a: 22-23)

İnsanın varlığının tek gerçek anının Tanrı'ya kavuşma, yani ölüm anı olduğunu ve bunun da tek kutsal an olduğunu her fırsatta belirten öğretmenleri Tezer'in okuldan uzaklaşmasına neden olurlar. Tezer için hayat ancak kavranılması, anlaşılması gereken bir ögedir. Ne var ki okulda hiç kimse sevgiden, mevsimlerden ve hayatın diğer güzel yanlarından bahsetmemektedir. Okulu hiçbir şekilde sevemeyen Tezer Özlü okulu bitirmenin manasız olduğu düşüncesini taşımaya başlamıştır. Okul gezisiyle gitmiş

oldukları Viyana'yı gördüğünden beri Batı'yı görme isteği onda öylesine büyük bir tutkuya dönüşür ki 1962-1963 eğitim öğretim yılına tekabül eden son sınıfta okulunu yarıda bırakarak Avrupa'yı otostopla gezer. 1965'te babasının yoğun isteğini kıramayıp dışardan bitirme sınavlarına girerek İstanbul Erkek Lisesi'nden mezun olur.

Tezer Özlü 1964'te Paris'te tanıştığı Güner Sümer'le evlenir. Hayatının tüm alanlarını dolduran kurallardan sıyrılmak ve bir bakıma yalnızlığına çare bulmak maksadını güden Tezer Özlü bu durumu şöyle ifade etmektedir:

Öğrendiklerimi unutacağım. Okulun önünden bir daha hiç geçmeyeceğim. Çıkmaz sokağa ve öğretmen ana babaya da dönmek istemiyorum. Benimle evlenmek isteyen, ağabeyimin arkadaşlarından biri var. Seviyor beni. Eve dönmek için ona gideceğim. Plaklarım, kitaplarım olur. İstedığimi okurum, istediğim zaman yatarım, istediğim zaman evden çıkarım. Yalnız geceler de biter. (Özlü, 2013a: 30)

Tezer Özlü'nün ilk evliliği tahmin ettiği şekilde devam etmemiş, aksine hayatında kötü ve travmatik izler bırakacak büyük kederlere sebep olmuştur. 1967'de Güner Sümer'den boşanmıştır. Bu mutsuz ve başarısız evlilikten kaynaklanan derin bir depresyondan ötürü hastanede tedavi görmekte olan Tezer Özlü kendisini hastanede ziyaret eden eski eşi Güner Sümer'e bir şans daha vermiştir. Güner Sümer'in alkol bağımlılığı ve Tezer Özlü'yü başka kadınlarla aldatması ilişkilerinin sonunu getirmiş ve Tezer Özlü bu evliliği tamamen bitirme kararı almıştır bunu şöyle ifade eder; “Güner'den her zaman için koptuğuma sevinçliyim. Bu ayrılık mahkeme kararı ile olduğu gibi değil. Kafamla ve vücudumla ayrıldım ondan ve çok mutluyum” (Özlü, 2014a: 37).

Eşinden ayrıldıktan sonra bir süre anne ve babasıyla yaşayan Tezer Özlü 1968 yılında tanıştığı genç sinemacı Erdal Kırıl ile yine aynı yıl evlenmiştir. Deniz adını verdikleri kızları 1973 yılında dünyaya gelmiştir. Tezer Özlü'nün edebi yaşamından uzaklaşmak zorunda kalması, Erdal Kırıl'ın işine fazlasıyla zaman ayırmasından

dolayı evin yükünü sadece Tezer Özlü'nün taşımaya başlaması gibi etkenlerin yanı sıra Tezer Özlü'nün Avrupa'ya sık sık yaptığı yolculuklardan sonra kendisini oraya ait hissetmesi bu evliliğinin de bitmesine sebep olmuştur. Bu ayrılık süreci de hem kendisi hem de o dönemde henüz on yaşında olan kızı Deniz için yaralayıcı ve ağır olur. Evliliklerinde aradığını bulamayan, her boşanmanın ardından derin psikolojik sarsıntılar ve depresyonlar yaşayan Tezer Özlü yine de ayakta kalabilmek için yoğun bir şekilde çabalar. *Zaman Dışı Yaşam* adlı eserinden anlaşılamamaktan bahseder:

Seni şimdiye kadar birinin anlamadığına inanmıyorum. Ne ilk ne ikinci kocam anladı. Belki bir tek kızım anlamıştır. O hep 'insan görürken düşünüyor. Belki de düşünen aslında gözlerdir' diyor. Daha dokuz yaşında bile değil. Onun için korkmuyor musun? Hiçbir şeyden korkmuyorum. Bu gücü nereden alıyorsun? Hiç'ten. Ölümden. Ben sonu kendime başlangıç yaptım. (Özlü, 2016: 25)

1981'de kazandığı sanatçı bursu vesilesiyle kızı Deniz'le birlikte gittiği Berlin ona iyi gelir. Özgürce yaşayabileceği, çağdaş bir kentte olduğuna inanır. 1982 yılında 'okromaze' adlı bir sergiye katılır. Sergide, kendisinden on yaş küçük olan İsviçreli fotoğraf sanatçısı Hans Peter Marti ile tanışır. Hans'la üçüncü evliliğini yapan Tezer Özlü, bunun yaptığı en huzurlu evlilik olduğunu belirtir. İdeal bir kişiliğe sahip olduğunu düşündüğü Peter'le ilgili fikirlerini Leyla Erbil'e göndermiş olduğu bir mektupta şöyle dile getirir:

Hans Peter'i çok seviyorum. Benim gerçekten ilk sevdiğim, tüm çocukluk özlemlerim içinde sevgiyi verebildiğim, alabildiğim bir insan, ilk insan. Son insan. Onu tanımayabilirdim. Ama insanın kendisi kadar duygulu bir insanla bir sevgiyi bölüşmesi, birbirine sevgiyi aktarması ve o insanla bir arada yaşaması o kadar güzel, ama o kadar zor ki! (2015: 49)

Tezer Özlü'nün hayatı yok oluş, keder ve sona kalma, başaramama duygularından müteşekkildir. Bundandır ki yaşadığı olaylar, onu kendisine daha çok yöneltmiş ve karanlık içsel duygularından kaynaklanan bir karmaşayla yüz yüze bırakmıştır. Hassas bir ruha sahip olan Tezer Özlü, fiziksel açıdan da çokça yıpranmış, zarar görmüştür. Daha gençlik yıllarında intihar girişiminde bulunarak ölümün kokusunu içine çekmek istemiştir. Kendi ölümünü yaşamakla yazmak arasında bir çizgi olarak görmüş ve bu sınırı silmek istemiştir. 1963 yılında başlayan klinik tedavi süreçleri, aldığı elektroşoklar, doktorların uyguladığı ahlak dışı bazı yöntemler kendisinde müthiş korkular yaratmıştır. Bu hususta şu ifadeleri kullanır; "Bu kapıların ardına bir kez daha dönmeyeceğimi biliyorum. Böylesi bir sefaleti hiçbir zaman yaşamayacağım. Direnmeliyim. Beni iyileştiren ne şok. Ne de ilaçlar. Beni iyileştiren, bu kliniklere bir kez daha kilitlenme olasılığının verdiği büyük ve derin korku." (Özlü, 2013a: 56)

1985 yılında kendisine kanser teşhisi konulduğunda büyük bunalımlarla depresyon nöbetleri yeniden nükseder. Koltukaltıları ile göğüslerinde ortaya çıkan şişliklerden sonra öğrendiği hastalığı onu giyotine benzettiği şoklara geri döndürür.

Tezer 1973'ten 1985'e hasta olduğunu öğrenene kadarki süreyi şoksuz, hastanesiz, hastalısız yaşadı. En çok birlikte olduğumuz o sürede, kitaplarında da anlattığı biçimde korku ve kaygılarını durdurabilmiş, 'çılgınlığı' yenebilmişti. Ancak sürekli baş, diş ağrıları, bel ağrıları çekerdi. 1985'te kanser olduğunu öğrendiğinde yakasına yapışmış olan eski depresyona, gayya kuyusuna indi yeniden. (Erbil, 2015:19)

Hastalığını öğrenip ölümle karşılaştığını hisseden Tezer Özlü, Leyla Erbil'e şunları yazar:

Senden önce Demir'e de yazdım. Biraz vasiyet gibi bir mektup oldu. Leyla 'cığım, Türkiye'den umudu kesip, burada tutucu orta çağ kafası ile karşılaşmak bu hastalığın nedeni oldu. Ve olayların yoğun birikimi. Bir sabah uyandığımda koltuk altımda 2 ceviz, göğsümde 5cm. bir taş parçası buldum. Koltuk altı lenflerim kanser demek. Bunu kesemezsin ki. Aylarca düşünce ile bunu yenmeye çalıştım. Korku ağır bastı. Depresyon geçirdim. 20 gün beni yatakta kayışa bağlı tuttular. Göğsümdeki rahatsızlığı bile bana verdikleri ilaç, kanser için en zararlı ilaç. O kayış içinde 2-3 kere öldüm, ama kendimi dirilttim. Oradan çıkıp, öteki hastaneye yattım, 5 gün. Parça aldılar, en azılı kanser çıktı. Şu şansa bak: Sinir hastanesinden çıkıp, kendini kanserin kucağında buluyorsun. (Erbil, 2015: 64)

Kanseri tüm acılarının birikimi olarak gören Tezer Özlü, 18 Şubat 1986' da Zürih'te hayata veda etmiş, 25 Şubat 1986'da Aşıyan Mezarlığı'na defnedilmiştir.

3.2. Edebi Kişiliği

1950 kuşağının önemli edebi isimlerinden biri olan Tezer Özlü'nün hayatına baktığımızda yazarlık, tiyatro oyunculuğu, çevirmenlik, asistanlık ve radyo programları için öykü çevirileri yaptığını görürüz. Sanatın birçok dalıyla ilgili olduğu fazlaca anlaşılan Tezer Özlü çok yönlü bir sanatsal karaktere sahiptir.

Tezer Özlü edebi yaşamına çok küçük yaşlarda kısa öyküler yazarak başlamıştır. Ablası Sezer Duru, Tezer Özlü'nün vefatından sonra hazırladığı *Tezer Özlü'ye Armağan* adlı çalışmasında şöyle demektedir:

Tezer, çok küçük yaşlarda edebiyatla ilgilenmeye başladı. Gerçek dünyasının edebiyat dünyası olduğunu kavradı. Dünya yazınının tüm klasik yapıtlarını küçük yaşta okudu. Ortaokul dönemlerinde Dostoyevski, Tolstoy, Çehov, Gogol, Steinbeck, Hemingway, Lagerlöf, Camus, Rilke, Hölderlin, Goethe, Schiller çok yakından tanıdığı yazarlardı. Ağabeyimiz de edebiyatçı olduğundan evimizde kitaptan bol şey yoktu. (2014: 13)

Tezer Özlü'nün edebiyata olan ilgisinin kaynağında abisi Demir Özlü'nün yazar olması da bulunmaktadır. Demir Özlü'nün Beyoğlu'nda arkadaşlarıyla yaptığı edebi söyleşilerde daha ortaokul yıllarında katılmaya başlamıştır. Dönemin yazar ve şairlerini erkenden tanıma fırsatı edinmiştir. Orhan Duru, Ferit Edgü, Edip Cansever,

Leyla Erbil, Sevim Burak ve Sevgi Soysal gibi yazar ve şairlere edebi yakınlık duymaya başlamıştır.

Lise yıllarında dünya edebiyatından Dostoyevski, Çehov, Tolstoy, Gogol, Steinbeck, Hemingway, Lagerlöf, Camus, Rilke, Hölderlin, Goethe ve Schiller gibi büyük şahsiyetlere ait eserlerle tanışmıştır. “On üç yaşında derin bir susamışlıkla Dostoyevski ve Gogol’ü okumaya başladığım çocukluğumu anımsıyorum. Rus yazınından sonra okumaya başladığım Goethe ve Schiller’de, aynı doyumunu hiçbir zaman bulamadım. Hölderlin’e, Rilke’ye hayran kaldım.” (Özlü, 2014b: 82)

Daha sonraki zamanlarda hayranlığı üç yazarı yoğun ve katmanlı bir şekilde toplar. Franz Kafka, Cesare Pavese ve Italo Svevo onun edebi kimliğinin oluşmasında etkileri oldukça fazla olan yazarlardandır. Eserlerinde bu üç yazara oldukça fazla yer vererek peşlerinden gider. Kendi hayatı ile bu yazarların hayatları arasında ortak yönler bulmaya, bağ kurmaya ve derinleştirmeye çalışır. Özellikle *Yaşamın Ucuna Yolculuk*’ta da belli olduğu gibi Kafka, Svevo ve Pavese başka bir duyuşla okuduğu, sevdiği ve izinde kaldığı yazarlardır.

Tezer Özlü abisi Demir Özlü’nün de içinde bulunduğu Elli Kuşağı yazarları gibi varoluşçuluk akımından oldukça etkilenir ve bu akımın etkileri Tezer Özlü eserlerinin yönünü belirleyen ana izleklerde kendilerini oldukça gösterir:

Bir şeylere açılmak, bir yerlere koşmak, dünyayı kavramak istiyorum. Dünyanın bize yaşatılardan, öğretilenden daha başka olduğunu seziyorum. Oysa o yıllarda bu kaygılara çözüm getirecek hiçbir olgu yok. Yönetime karşı bir direniş başlamış. Soygundan, antidemokratik eylemlerden söz ediliyor... Ama yaygın olan yalnız varoluşçuluk. Marmara’nın gri mavi boşluğuyla bağdaşan varoluşçuluk... (Özlü, 2013a: 25)

Özlü kendi kuşağını oldukça etkileyen siyasal, toplumsal, kültürel olayları bir varoluş felsefesiyle eserlerine yansıtır. Varoluşçuluk 20. Yüzyıl ortalarında Fransa’da başlayarak birçok ülkeye yayılıp popüler olmuş bir akımdır. Jean Paul Sartre, Albert Camus, Franz Kafka gibi yazarların önderlik ettiği varoluşçuluk Türk Edebiyatı’nda da popüler hale gelmiştir. Bu akım edebiyatımızda Demir Özlü, Ferit Edgü, Leyla Erbil ve Tezer Özlü gibi yazarlar tarafından temsil edilmiştir. Varoluşçuluğun bir felsefi akım olarak kesin bir tanımını yapmak oldukça zordur. Akımın temelinde birey ve bireyin yaşam sürecindeki kendini var etme serüveni vardır. Bedi Akarsu varoluşçuluk felsefesi hakkında şöyle der:

Varoluşçuluk felsefesinde, insan varoluşunun anlamı söz konusudur; insanın kendini gerçekleştirmesi, insan varoluşunun rastlantılar içinde oluşu, güvensizliği söz konusudur. Güçsüzlüğü ve hiçliği içinde insan, ölüme mahkûm bir varlık olarak insanın varoluşu, hiçlik karşısında insanın varoluşu, insan varoluşunun halisliği (authentique oluşu) ve bu halis olmaya çağrı, özgürlüğü içinde insanın varoluşu, topluluk içinde kaybolmuş insanın, tek

insanın kendini bulması, kendi olması, doğruluk ve ahlâklılık karşısında sahici davranış-tutumu; bütün bu sorunlar söz konusudur varoluşçuluk felsefesinde. (Akarsu, 1979: 108-109)

Eserleri yoğun bir şekilde varoluşçu izler barındıran Tezer Özlü varoluşçu söylemin merkezinde olan bireyin hayatı boyunca sürekli kendini gerçekleştirmek için eylem halinde olduğunu ve bu eylem sürecince de özgürlük mücadelesi verdiğini belirtir. İkinci Dünya Savaşı'nın ülke ekonomisine getirdiği zarar bunun yanında geleceğe karşı umutsuz bakış açısı, iç politikadaki iniş çıkışlar, askeri darbeler, batılı varoluşçuların yanında Türk varoluşçuların da aynı söylemler geliştirmelerine neden olur. Demir Özlü söylemsel ve teknik açıdan batılı varoluşçu kaynaklardan birçok unsurun alındığını ama Türk Edebiyatı'nda varoluşçuluğun bir taklitten ibaret olmadığını ifade eder. İş, yaptığı çalışmasında Özlü'ye göre varoluşun ortaya çıkışını şöyle açıklamaktadır:

Varoluşçuluk Batı'dan alımlanmış bir felsefî/edebî akım değil toplumla, geçmişle, gelenekleriyle uyşamayan bireylerin olduğu toplumlarda ortaya çıkabilen bir olgudur. Başka bir deyişle, Türk edebiyatında varoluşçuluğun ortaya çıkışı, varoluşçuluktan etkilenen birtakım genç yazarların bu felsefî/edebî modeli alımlamaları yoluyla değil, daha çok Türkiye'nin toplumsal ve ekonomik koşullarının yarattığı umutsuzluk, karamsarlık hislerinden ötürü ortaya çıkan 'bireysel bunaltının edebî metinlere yansımalarıyla gerçekleşmiştir (İş, 2007: 57).

1940'lı yıllardan itibaren Türk Edebiyatı'nda görülmeye başlanan varoluşçu söylem 1950 kuşağı doğrultusunda yazan Tezer Özlü, Yusuf Atılgan, Vüs'at O. Bener, Leyla Erbil ve Tomris Uyar gibi edebiyatçılara ait eserlerde yoğun bir şekilde işlenmektedir. Adı geçen edebiyatçılar eserlerinde bireyin içinde bulunduğu psikolojik karmaşayı, olay örgüsünü geri plana atarak bireyin yaşanan andaki durumunu da zamanda sıçramalarla aktarmaya çalışmışlardır. Bu net olmayan zamanın yanında pek de net olmayan mekân da söz konusudur. Kurt bazı yazarlardaki mekânsızlık ve yalnızlaşmayı şöyle yorumlar:

Demir Özlü ile Tezer Özlü'nün hatta Aylak Adam'ın C.sinin belli bir mekâna bağlı kalmayışları ve sürekli olarak semtten semte, şehirden şehre dolaşmaları bir anlamda onları Batı'da Baudelaire'de, bizde ise Sait Faik'te somutlaşan 'yalnız ve gözlemci' bir gezgine dönüştürür. Bu durum da onları bir tür mekânsızlık duygusuna iter ve birey aidiyetsizlik duygusu içinde kendi içine kapanmaya başlar. (2009: 139-154)

1970 ve 1980'ler toplumun her alanında olduğu gibi edebiyat alanında da temelleri 1960'larda atılan birtakım sosyal ve tarihsel gelişmeden etkilenmiştir. Bu dönemin dönüm noktası 27 Mayıs 1960'ta gerçekleşen askeri darbe olmuştur. Bu durumun Türk Edebiyatı'ndaki fikri etkileri kendisini karmaşık ve oldukça dinamik bir yapıda gösterir. Tezer Özlü edebiyatını da oldukça etkilemiş olan bu bunalım ülkede

yaşanan siyasi gerginlik nedeniyle daha baskın hale gelmiştir. Bu durumu Tezer Özlü şöyle ifade eder: “Ciğerlerimizi boğan, Asmalı mescit’i, Beyoğlu yaşamını bu denli erken gömen yalnız sigara mı? Hiç de değil. Solunan soluklarla soluyamayan kuşağımız” (Özlü,2013b: 29).

Bununla beraber Leyla Erbil’le olan bir konuşmasında dönemin baskı atmosferini şu sözleriyle dile getirir: ‘Burası bizim yurdumuz değil ki, burası bizi öldürmek isteyenlerin yurdu!’ (Erbil, 2015: 14)

Ramazan Korkmaz ülkenin içinde bulunduğu siyaseten gergin ortamın Türk Edebiyatı’na doğrudan etkilerini açıklar ve bu yönde yazılan eserlere şu örnekleri verir:

1950’li yıllardan itibaren başlayan çok partili hayat ve buna bağlı olarak gelişen özgürlük ortamı, birtakım ideolojik arayışları, yapılanmaları, gruplanmaları da beraberinde getirir. İhtilal sonrası gerçekleştirilen 1960 anayasasının sağladığı serbestlik ortamının da etkisiyle sağ-sol şeklinde biçimlenen görüş ayrılıkları başta üniversiteler olmak üzere tüm kamu kurumlarında, sivil toplum örgütlerinde önce düşünsel planda sonra eyleme dönüşen çatışmalara neden olur. Türk toplumunun gündemini 1980’li yıllara kadar işgal eden bu çatışmalar ile onar yıl arayla gerçekleştirilen 12 Mart ve 12 Eylül askeri muhtıraları/ darbeleri ve sonrasında yaşananlar, ister istemez her iki görüşü temsil eden yazarların romanlarına konu edildi. İlk kez Berna Moran’ın bir ad altında topladığı romancılar arasında kendilerine ‘devrimci’, ‘solcu’, ‘68 kuşağı’, adını veren ve sayıları bir hayli kabarık olan yazarlardan Melih Cevdet Anday (Gizli Emir, İsa’nın Güncesi), Fıruzan (47’liler), Vedat Türkalı (Güven I-II), Sevgi Soysal (Şafak), Samim Kocagöz (Tartışma), Mehmet Eroğlu (İssızlığın Ortasında, Geç Kalmış Bir Ölü), Erdal Öz (Odalarda, Yaralısın Deniz Gezmiş Anlatıyor, Gülinün Solduğu Akşam), Pınar Kür (Yarın Yarın), Ayla Kutlu (Tutsaklar, Ateş Üstünde Yürümek), Adalet Ağaoğlu (Bir Düşün Gecesi), Emine İşinsu (Sancı, Cambaz), Tarık Buğra (Gençliğim Eyvah), Sevinç Çokum (Zor), Çetin Altan (Büyük Gözaltı, Bir Avuç Gökyüzü), Süheyla Acar (Yağmurun Yedi Yüzü), Tezer Özlü Kırıl (Çocukluğun Soğuk Geceleri), Erhan Bener (Sisli Yaz), Gürsel Korat (Ay Şarkısı), Timur Ertekin (Şamanın Üç Soygunu), Tahir Abacı (İkinci Adım), Erendiz Atasü (Gençliğin O Yakıcı Mevsimi)... gibi kimileri 12 Mart muhtırası ve sonrasının uygulamalarını işlerken; Samim Kocagöz (Mor ve Ötesi), Nazlı Eray (Sevgili Arsız Ölüm), Vedat Türkalı (Bir Gün Tek Başına, Mavi Karanlık, Yeşilçam Dedikleri Türkiye, Tek Kişilik Ölüm, Kayıp Romanlar), Hasan Öztoprak (Devamı hayat), Ayşegül Devicioğlu (Kuş Diline Öykünen),... gibi romanlar da 12 Eylül uygulamalarını romana sokarlar. Romanlarının konusunu 12 Mart dönemi uygulamalarından alan romancıların büyük bir bölümü, 68 kuşağı olarak ünlenen siyasî gruplar arasında eylemlerde bulunmuş, eylemlere katılmış ya da bu kuşağın düşüncelerine romantik bir yakınlık duymuş kişilerdir. Yaşamlarını öyküleştirdikleri, çoğunlukla çevreleriyle uyumsuz, yalnızlık çeken, isyankâr, biraz marjinal kişilerdir. Söylemleri yerleşik düzene karşı çıkan, sınıf çatışmasını ön plana çıkaran kutupluluk üzerinedir. Romantik, gerçekçi ya da doğalcı akıma bağlı olsalar da en büyük hedefleri yaşadıkları / tanık oldukları dönemin gerçeklerini yansıtmaktadır. Çatışmaya bir başka açıdan bakıldığında söz konusu romanlar, eşkıya ve köy romanının farklı bir uzantısı olarak görünürler. Anadolu eşkıyasının yerini bu romanlarda mevcut düzene başkaldıran kent eşkıyası almıştır. (2013: 503-504)

Tezer Özlü kendi döneminin çoğu yazarı gibi dünya metropollerinin hemen hemen tümünde eş zamanlı olarak yayılan, önceki yıllarda avangard bir akım olarak ortaya çıkmış gerçeküstücülüğün ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa kültür ve sahnesinin Marksizmle birlikte en önemli düşünsel yönelimi olan varoluşçuluğun

etkisi altında yazıyordu. Özlü'nün birkaç öyküsü haricinde neredeyse tüm eserleri öz yaşam öyküsel eserlerdir. Bu eserlerini ben'i merkeze alarak şekillendirir. Yeni bir anlatı oluşturmayı değil sadece kendi anlatısını aktarmayı istemiştir. Bu yüzden eserlerinin öznesi hep kendisi olmuştur. Ben'i anlatırken bazen bunalır ve ondan kaçmak ister. Sürekli ben'i arar ve ararken de kendini hırpalamaktan çekinmez. Bu atmosferi şu ifadeleri ile dile getirir: “Her dünyadan, her öteki dünyadan, her yaşamdan. Ben her gece ölüyorum. Her sabah yeniden canlanıyorum. Her yirmi dört saatlik zaman dilimi hem ölüm hem yaşam aynı zamanda. En sonunda benim Ben'im ve benim Ben'im “BEN” olacaklar” (Özlü, 2016: 44).

Yaşam öyküsünü verirken içinde bulunduğu toplumun sosyal durumunu en ince ayrıntısına kadar fark eder ve eserlerinde bunlardan bahseder. Eser bu durumu *Tezer Özlü ve Toplum* adlı eserinde şu şekilde açıklar:

Tezer Özlü'nün yazdıkları bir öz yaşam öyküsü değildir. Hep kendini anlatmış gibi görünse de, var olduğu koşulları, birlikte yaşamak zorunda olduğu insanları anlatarak dünyayı yargılar. Kendi karısı ve çocuklarından ibaret bir dünyanın efendisi, kaçakçılığa bulaşmış iş adamları, İstanbul'da Monako Prensliği'nde gibi yaşamağa çalışanlar onun yargıladıkları arasındadır. Tezer Özlü onları ilgiye değer bulmaz. Yalnızca onlara karşı olma gereğini duyar. Onun ilgiye değer buldukları, öldüklerinde bile dinlenemeyecek göçmen işçiler, makarnayla ekmek yemek zorundaki, şehre uyum sağlamaya çalışan, yoksul, taşralı üniversitelilerdir. Daha güzel bir yaşam isteyen, onun için savaştan ve kırk yaşlarında ölenlerdir. (Duru, 2015: 59)

Tezer Özlü 1963 yılında yazdığı hikayelerle edebiyat dünyasına adım atar. Yeni Dergi, Yeni İnsan ve Soyut dergilerinde okurlarla buluşan bu hikayeler ilk defa 1978 yılında *Eski Bahçe* adı altında kitaplaşır. Ölümünden sonra bir araya getirilen öyküleri *Eski Bahçe – Eski Sevgi* adıyla yayınlanır. Tezer Özlü'nün bu eserinde birinci tekil anlatıcı kadın sesini duyarız. Anlatıcı kadının labirentimsi yaşamında geçirdiği aşamalar bilinçaltı yöntemiyle, anısal hikayeleriyle verilmiştir. Tezer Özlü'nün 1980'de yayınlanan ilk romanı *Çocukluğun Soğuk Geceleri*'nde anlatıcı karakterin çocukluğu, ergenliği, genç kızlığı ve orta yaşa adım attığı yıllar anlatılır. Kitap “Ev”, “Okul ve Okul Yolu”, “Leo Ferre'nin Konseri” ve “Yeniden Akdeniz” adlı dört bölümden oluşmaktadır. Tezer Özlü tarihi ve siyasal olayların getirdiği bunalımları, kuşağa tam olarak dahil olamamayı ve bireysel başkaldırıyı yazar bu eserde.

Tezer Özlü'nün açık yüreklilikle her şeyi açıp söylediği bir sonraki romanı *Yaşamın Ucuna Yolculuk* ilk olarak 1983'te *Auf Den Spuren Eines Selbstmords (Bir İntiharın İzinde)* ismiyle Almanca yayınlanır. Aynı yıl Almanya'da Marburg Edebiyat Ödülü'ne layık görülür. Tezer Özlü ikinci bir dilde kitap yazan ve bu dil için edebiyat ödülü alan ilk Türk yazardır. Bu eser bir yıl sonra Tezer Özlü tarafından *Yaşamın Ucuna Yolculuk* adıyla Türkçe'ye çevrilir. Eseri sevdiği yazarlar olan Kafka, Svevo ve

Pavese'nin izlerini sürerek bir yol hikayesi şeklinde yazar. Yapıt roma rakamlarıyla on bölümden oluşur. Bu yazarların geçtiği yollardan geçer, hayatlarını sürdürdükleri kentleri dolaşır ve onların varlığından güç bularak kendi yalnızlığını unuttur. Bir bakıma kendi benliğine yolculuk yapar.

Çocukluğun Soğuk Geceleri bir kız çocuğunun kendisi için hayattaki en mühim kişilerden biri olan baba ögesi ile başlatılır. Evi katlanılmaz kılan en önemli unsurlardan biridir baba. Müfettiş olan babanın anlatıcı karakterle kurduğu ilişki mesleğiyle doğrudan ilintilidir. Babanın mesleğinden kaynaklı otoriter, baskıcı davranışları Özlü ve ailenin diğer fertleri için katlanılmaz ve üzücü bir atmosfer oluşmasına sebep olur. Kendi kural ve siyasal inancına sıkı sıkıya bağlı olan baba anlatıcı karaktere kendi dünya görüşü ve inancı istikametinde bir benlik kazandırmaya çalışır. Babanın bu tutumunu benimsemeyen anlatıcı babayı eleştirmekten geri duramaz:

Bir zamanlar beden eğitimi öğretmenliği yapmış babam, düdüğünü saklamış. Sabahları çizgili, bol pijamasını çıkarmadan düdüğünü öttürüyor: Nazlıydın niçin geldin askere? Haydi kalk! Haydi kalk! Borazan gibi bir sesle bağıyor. Uyanıp, sabahın ilk ışıklarıyla birlikte kendimi Süm'ün koynunda buluyorum. Babamın bu evle, askerlik arasında ne gibi bir bağlantı kurabileceğini düşünüyorum. Babam ev yaşamında askeri bir düzen istiyor. Bu kesin. Zengin olsa belki de kapıda borazanlar çaldırarak... Babamın kuşağındaki Türk erkekleri ne büyük bir ordu ve askerlik sevgisi besliyorlar. (Özlü, 2013a: 7)

Baba sadece düdüğünü öttürerek çocuklarını militarist gösterilerle uyandıran bir figür değil aynı zamanda iktidara ait bütün motifleri barındıran bir karakterdir. Bu motiflerden biri holdeki gömme dolabın önüne konumlandırılan Atatürk büstü diğeryse ulusal günlerde evdeki herkese İstiklal Marşı okutmasıdır. Bundan yola çıkarak babanın evin içinde kendine ait bir iktidar yarattığı açıkça görülmektedir. Anlatıcı karakterle babanın yaşadığı çatışma anlatıcının içinde bulunduğu topluma yabancılaşmasına neden olur. Baba o kadar sert ve dayatıcı bir kimlik inşa etmiştir ki çocukları ödev yaparken ışığın hangi taraftan ve ne açıyla gelmesi gerektiğine dahi anlatan bir bildiri hazırlayıp çocukların masaların ilıştırır. Tezer Özlü'nün anlatıcısı bu denli zor bir babayla yaşamak zorundadır. Sonunda evde kurulan bu katı, esnemesi mümkün olmayan otoriteden ötürü anlatıcı karakter yabancılaşır ve kendisini evin dışına atar. Anlatıcı çareyi yeniden boş bir yer bulup yerleşmekte bulur. Bunu da evlenerek yapabileceğine dair sıkı bir inanç taşımaktadır:

Çıkamaz sokağa ve öğretmen ana babaya da dönmek istemiyorum. Benimle evlenmek isteyen ağabeyimin arkadaşlarından biri var. Seviyor beni. Eve dönmek için ona gideceğim. Plaklarım, kitaplarım olur. İsteddiğimi okurum, istediğim zaman yatarım, istediğim zaman evden çıkarım. Yalnız geceler de biter. Çocukluğun soğuk geceleri de... (Özlü, 2013a: 30)

Baba evindeki günlerini soğuk geceler olarak değerlendirir. Bu sadece fiziksel bir tabir değildir. Kendisini geceleri o evde yalnız hissetmesinden kaynaklı bir durumun etkisindedir. Toplumun dayattığı erkek egemen düzene uygun beklentilerine de ilk kez babası yoluyla maruz kalan anlatıcı karakter bir kadın olarak bu beklentileri karşılamamanın ne denli zor olduğunu ayırdına varır. Babasının baskıcı tutumuyla mücadele halinde olan anlatıcı karakter annesiyle olan ilişkisinde pasif haldedir. Anne ve babası arasındaki sevgisizliğin ve uçurumun farkındadır. “Annemle babam arasında hiçbir sıcaklık yok, hiçbir sevgi yok gibi. Annem onu erkek olarak sevmediğini her davranışıyla belli ediyor. Bütün küçük burjuvalar gibi, sorumlulukların zorunluluğu ile bağlılar birbirlerine. Her sabah ve her gece öyle sevgisiz ki” (Özlü, 2013a: 11).

Annenin bu duyarsız, pasif tutumu kızının intihara varan ruh halini fark etmesinin önünde büyük bir engel teşkil etmektedir. Anne söylem ve hareketleriyle adeta yoktur. Anlatıcı karakterin yaşadığı çatışmalarda sessizliğiyle var olmaktadır. Annenin bu suskunluğu babaya olan itaatini belki onaylamadığını, onaylamasa bile kendisinde otoriteye karşı duracak gücü bulamadığı anlamına gelebilmektedir.

Anlatıcı karakterin okula karşı duruşu yine babanın sert mizacından izler taşımaktadır. İyi bir eğitim alması gerektiğine yürekten inanan babasının aksine okula karşı tam tersi hisler taşımaktadır. Okulu gereksiz bulmaktadır. Onun için okul kendisinin giremeyeceği bir kalıba zorla oturtulmaya çalışıldığı bir kurumdur. Anlatıcı karakter için okul yüksek sesle, baskıyla, zorla ezberletilmeye çalışılan hamasi söylemlerin evden sonra devam ettiği bir yerdir. Hristiyan din eğitimi aldığı okulda rahibeler dış görünüşleri, soğuk hareketleri nedeniyle anlatıcı karakter için okul kabusunun baş kahramanlarıdır. Onun için rahibeler küçücük dünyalarına sıkışıp kalmış ve hiçbir şeye, kimseye sevgi beslemeyen insanlardır.

Sonra onlar tespihlerini çekerek kimsenin yüzüne bakmadan, sabah solgunlukları içinde uçan kara bulutlar gibi yerlere varan giysileriyle önümüzden hızla merdivenleri çıkıyor, kendilerinden daha da derin, bir uçurumu andıran manastır karanlığında yitiyorlar (ders saatine dek). Odalarına girer girmez, kapılarını kilitliyorlar. Bir isteğimiz olduğunda kapılarını çalıyoruz. Burunları ve ağızları görülebilecek kadar aralıyor, bir adım bile içeri girmemize izin vermeden, dileğimizi geçirtilip, hemen kapıyı yüzümüze kitliyorlar. Yaşamlarının karanlık odasından bir şeyler görebilme isteği boşuna. (Özlü, 2013a: 18)

Rahibelerden öğrencilerin ne gıyeceğine ne söyleyeceğine ve hatta ne düşüneceğine karar verici merciler olarak bahsedilmektedir. Bu yönleriyle okuldaki rahibeler evdeki babaya benzetilmektedirler. Buradan kaynaklanarak yoğun bir hisse dönüşen aidiyetsizlik ve bunalım duygusu, derin hiçlik anlatıcı karakterin okul sürecinde de artmaya devam etmektedir. Anlatıcı karakter sonunda okulu terk eder.

Ona göre insanı topluma, insanlığa yabancılaştıran okuldur ve okul terk edilmelidir. Okula devam etmesi halinde varacağı noktanın evrene yabancılaşmış ne idüğü belirsiz bir varlık olacağını bilme halini şöyle açıklamaktadır:

Yıllar sonra, sabah karanlığında küçücük ilkokul çocuklarının belleğimden silemediğim vatan şirirlerini ezberleyerek, siyah giysiler içinde okula gittiklerini görünce, nemli İstanbul sabahlarında...Hiçbir yanlış değişmedi, diye düşünmekten kendimi alamıyorum. Bulutları dağıtmak güneşi avuçlamak, çocuklarla tepelerde koşmak, ağaçları, rüzgârı, güneşi, yağmuru, insanları onlarla birlikte yaşamak istiyorum. (Özlü, 2013a: 22)

İçinde bulunduğu evrene yabancılaşan kişi bu durumu daha estetik hale getirmeye çabalar. Bu estetik kurguyu oluştururken bildiği o evrenden başka bir boyuta taşınır. Bu da onu büsbütün yabancıya dönüştürür. Kişinin yabancılaşması 20. Yüzyıl estetiğinin ana taşıyıcılarından biridir. Anlamakta zorlandığı dünyayla kendisini özdeşleştiremez ve durmadan yabancılaşır. Bu durumu kurgusal bir tekniğe sığdırarak sanatsal boyuta taşır. Ecevit bu durumu şöyle dile getirir:

Yabancılaşma böylece estetik bir araç durumuna gelir. İnsanlar, tekil ve kolektif olan, ne denli birbirine yabancı iseler, o denli giz olurlar karşılıklı. Ve romanın çıkış noktası olan, dış dünyanın deşifre edilmesi çabası, bu yeni olguya ilişkin öze yönelir(...)Yeni romanın anti realist anı, onun metafizik boyutu; kendisinin ana malzemesi olan ve içindeki insanların birbirinden ve kendilerinden koptuğu bir toplum tarafından oluşturulur. Estetik aşkınlaşma, dünyanın büyüünün bozulmasına yol açar. (2006: 36)

Çocukluğun Soğuk Geceleri'nin anlatıcı karakteri içine düştüğü bu yabancılaşma hissini aşamaz. Onun evreni ev, okul, hastane ve soğuk bulunduğu kent yaşamından ibarettir. Bu evrende değerleri ve toplumun beklentileri arasında kaldığından çatışma alanları oluşmaya başlar. İçinde bulunduğu hiçbir yere ait olamamak duygusu sorumluluk isteyen her şeyden kaçma arzusunun temelini oluşturur. Bunun sonucunda oturduğu semte, sokağa, evine, eşyalarına karşı öfke besleyerek büyür. Ona göre güzel olan şey, dış dünyada, diğer ülkeleri de aşan bir yerdedir. Bu düşüncelerini şöyle aktarır: “Birbirini sevmeyen, sevişmeyen anne babaları, Tanrısıyla evlenen rahibeleri, kanına işletilen aile bağlarını, kanına işletilen vatan sevgisini ve bunlarla beraber öğrendiğim her şeyi unutmak istiyorum” (Özlü, 2013a: 30).

Modern hayatın insan yaşamı üzerindeki en büyük etkilerinden biri yalnızlaşmasıdır. Yalnızlık kent hayatında daha derin ve katmanlı olarak hissedilmektedir. Yoğun çalışma hayatı, günlük yaşamın hızı, gelişen teknoloji, insanlar arasındaki iletişimi azaltarak onları yalnızlaşmaya iter. *Çocukluğun Soğuk Geceleri*'nde anlatıcı karakter için de aynı durum söz konusudur. Buna ek olarak ülkenin içinde bulunduğu siyasi karmaşanın oluşturduğu bunalımın da anlatıcı karakter

üzerinde baskısı büyüktür. Bu arada anlatıcı karakteri özgürlükçü bir düşünceye sevk etmiştir. *Çocukluğun Soğuk Geceleri*'nde bu durum şu şekilde ifade edilir:

Denize yakın bir yerde, taşlara oturuyorum. Önümde uzayan, gri mavi Marmara Denizi'ne uzun süre bakıyorum. İçimdeki kıpırdanışları dinliyorum. Bir şeylere açılmak, bir yerlere koşmak, dünyayı kavramak istiyorum. Dünyanın bize yaşatılardan, öğretilenden daha başka olduğunu seziyorum. Oysa o yıllarda bu kaygılara çözüm getirecek hiçbir olgu yok. Yönetime karşı bir direniş başlamış. Soygundan, antidemokratik eylemlerden söz ediliyor... Ama yaygın olan yalnız varoluşçuluk. Marmara'nın gri mavi boşluğuyla bağdaşan varoluşçuluk. (Özlü, 2013a: 25)

Anlatıcı karakterin düşünceleri, hisleri birçok şeyi aşarken bedeninin bulunduğu yere mahkûm olması duyduğu acıyı daha da büyütür. Dayatılan değerlere ve yerleşik düzene karşı bir tavır taşımaktadır. Onun için tamamı birbirinin aynısı olan yüzler, binalar, sokaklar daimî bir eylemsizlik ve anlamsızlık çağrışımıdır. Bu durum onu doğasına, solumaya çalıştığı bu havasız odalara yabancı kılmaktadır. Kent hayatının sıkıcılığı ve aynılığından uzaklaşıp taşradaki yaşantısına onu belleğe geri getirmek vasıtasıyla tutunmaya çalışan Tezer Özlü Çarşamba'daki o taştan yapılma evine, yola yabancısıdır. Tezer Özlü kent hayatının soğukluğundan ve yalnızlığından kurtulabilmek için bilinciyle daima geçmişte yaşamayı seçmiştir. Etrafını kuşatan bu yabancı nesne kargaşasında başka bir kargaşayla da karşılaşır. Bilinci bu yabancılaşmada kendini nesne ya da nesneyi kendi olarak algılar. O, bu doğrulama eylemindeki çatışkı halini yaşar. Çocukluğunun soğuk gecelerinde, yaşamak istemediği evlerde açığa çıkan sonsuz bir çatışma hali vardır.

Çocukluğun Soğuk Geceleri'nde kural koyanların, kuralları uygulayanların ve uymayanları yargılayanların çoğunlukla erkek olması anlatıcı karakterin toplumsal değerlerle çatışmasının en etkin nedenlerinden biridir. Anlatıcı karakter yaşı ilerledikçe toplumla olan diyalogları karmaşıklaşır. Bencil isteklerinden vazgeçip toplumun istediği biri haline gelmek yerine, bütün bu çatışmaların sonucunda bireysel bir olgunlaşma yaşadığı ve dayatmalara kendince karşılık verdiği görülmektedir. Her şeyin erkeklere göre şekillendiği bir toplumda kadının varlığı git gide silikleşir. Kadının var olma mücadelesi daha zor bir hale gelir. Ait olmadığı topluma adapte olma zarureti anlatıcı karakterin evinden, özellikle babasından nefret etmesine neden olur. Evliliği de toplumun beklentileri doğrultusunda yaşaması gereken bir durum olarak görmez. Anlatıcı karakteri yemek yapmak, bulaşık yıkamak, çocuk bakmak gibi toplumun sadece kadına yüklediği dahili işleri yaparken görmez okuyucu. Anlatıcı karakterin cinsellik ve toplumsal cinsiyet rolleriyle olan sorunlu ilişkisi başka bir yabancılaşma türü yaşamasına neden olur. Ataerkil toplumda var olma mücadelesi de

sürdürür. Cinsellik söz konusu olduğunda anlatıcı karakter toplumsal ve ahlaki kurallarla kuşatılır. Cinsiyetin sınırlarını belirleyen toplum normları, cinselliği kendi seçimleriyle yaşaması önünde engeldir. Anlatıcı kadın karakter cinsiyet kavramıyla oluşan sorunlu ilişkisinin toplumsal rollerle çakışmasıyla başka bir tür yabancılaşma da yaşar. Gölgesinde büyüdüğü doğrulara, öğretilere yabancılaşıp cinselliği sadece dürtü ve duygularıyla yaşaması gereken bir tecrübe olarak görür. Hiçbir konuda olmadığı gibi cinsellik konusunda da toplumun beklentilerine uygun biri olmayan anlatıcı karakter sağlıklı evliliklerin, mutsuz cinsel hayatların sebebini cinselliği yasak olarak gören toplumun kötücül algısında bulur. Ona göre yıllarca yabancı bırakılan kadın ve erkek kişiden bir anda bütün olmalarını beklemek samimi değildir:

Sevişmek için, ilkin nikâh imzası mı atılmalı? Ya da yalnız kalıp, erkek-kadın özlemiyle kendi kendilerine mi boşalmalılar? Erkekler, kadın resimlerine mi bakıp heyecanlanmalılar? İlk kadını genelevde mi tanınmalılar? Karı-kocalar birbirlerinin gövdelerine “mal” gözüyle mi bakmalı? İnsanın doğal yapısı bu davranışların tümüne aykırı. Bizim insanlarımızın insan sevmesi, insan okşaması çocukluktan engelleniyor. Saptırılıyor. Çarpılıyor. (Özlü, 2013a: 44)

Anlatıcı karakterdeki yabancılaşma duygusunun temelinde kendisi ve kendisinden olması beklenen kişi arasında kalması yatar. O, yaşadığı yoğun çelişkilerin oluşturduğu derin bunalımdadır. Yabancı okullara gider, modern bir eğitim sürecinden geçirilir, öteki ülkeleri ve yaşam tarzlarını görme şansına erişir ama ondan beklenen şey bir evlat, bir eş ve anne olarak anne babasının kuşağının değer yargılarından uzaklaşmamaktır. Gençliğinin ilk yıllarında bir erkekle ilk kez yalnız kalıp onu çıplak gören anlatıcının yoğun bir korkuya kapılması babasından, rahibelerden, karanlıktan, gürültüden de korktuğundan anlatıcı karakter için cinsellik söz konusu olunca erkek vücudundan da korkması son derece doğaldır. Bu sebeple *Çocukluğun Soğuk Geceleri*'nde anlatıcı karakterin kendi seçimleriyle toplum değerleri arasında kalınca hissettiği ilk duygu hep korku olmuştur. Anlatıcı karakter evlilikleri ve beraberlikleri haricinde cinselliği bir de akıl hastanesinde tanımak zorunda kalır. Burada hemşire ve doktorların davranışlarındaki çirkinlik ve korkunçluk toplumla arasındaki mesafeyi iyice açar. Hem akıl hastanesinde olmanın hem de cinsel tacize uğramanın derin şokunu yaşayan anlatıcı karakter cinselliğine karşı da derin bir yabancılaşma sürecine girer. Çünkü cinselliğin doyumsuzluğu, özgür olmayı, bütünleşmeyi anlatan tarafları olduğu gibi istismar ve korkuyla ilişkilendirilebilecek tarafları olduğunu da idrak eder. Bu korku onun zaten toplumdan ve kendinden uzaklaşarak derinleştirdiği karanlığı daha da büyötmektedir.

Anlatıcı karakterde yabancılaşmanın bu denli yoğun hissedilmesinin bir diğer nedeni de kendini gerçekleştirememesidir. Kendini gerçekleştirme önündeki

engellerden biri olan ataerkil zihniyet evde abisiyle olan ilişkisi üzerinden fark edilebilir. Evde iki kız kardeşin aynı yatağı paylaşp sadece abinin kendine ait bir odasının olduğu, abinin kardeşine kirli ayakkabılarını boyattığı, kötü ve pis olanın kadının payına, lüks ve temiz olanın ise erkeğin payına düştüğü eril zihniyet karşısında sorgulamaya başlayıp bir bulantı haline saplanmıştıır:

Oda kapımızın arkasındaki askı, her zaman üst üste asılmış giysilerle dolu. Odadaki küçük gömme dolapta (ağabeyim dışında) tüm aile bireylerinin giysileri asılı. Bir askı genişliğinde olmadığı için, bütün askıları yan asmak gerekiyor. Ağabeyimin odasındaki dolap, bir askının rahatlıkla sığabileceği genişlikte. (...)Ağabeyim rahat. Onun özel odası var. Kitaplığı giysi dolabı, dilediği zaman yakabileceği gaz sobası var. Ayakkabılarını bana boyatıyor. İlk çamurlarını temizlememi istiyor. Kitapları odasının duvarlarını kaplıyor. Onları çok titiz kullanıyor. İzinsiz almamızı istemiyor. Gene de o çıkar çıkmaz odasına giriyorum. (Özlü, 2013a: 10-11)

Çocukluğun Soğuk Geceleri'nde anlatıcı karakter her zaman yaşamla ölüm, huzurla kaos, içinde kendi yaşamına yabancılaşır. Evde, okulda, hastanede bir kadın olarak yaşadığı travmalar sonucunda kimlik bunalımı yaşar. Kendisine dayatılan bir düzen içinde daha fazla yaşamının anlamsız olduğunu düşünerek belki de ilk defa sadece kendisinin sorumlu olduğu bir karar alır. Tüm bu toplumsal baskılara kendine has bir üslupla karşı çıkar ve genç yaşta intihar girişiminde bulunur.

Ölüm düşüncesi beni izliyor. Gece gündüz kendimi öldürmeyi düşünüyorum. Bunun belli bir nedeni yok. Yaşansa da olur, yaşanmasa da. Bir kaygı yalnız. Beni, kendimi öldürmeyi denemeye iten bir kaygı. Karanlık bir gecenin geç vaktinde kalkıyorum. Herkes her geceki uykusunu uyuyor. Ev soğuk. Çok sessiz davranmaya özen gösteriyorum. Günlerdir biriktirdiğim ilaçları avuç avuç yutuyorum. Kusmamak için üzerine reçelli ekmek yiyorum.(Özlü, 2013a: 12)

Kendi yaşamına tamamen yabancılaşmış anlatıcı karakter ortadan kaldıramadığı tahakküme karşı bir tepki olarak intiharı tercih ediyor. Artık büsbütün yabancılaştığı dünyanın ona sunacağı iyi bir şey kalmamıştır. Bunun sonucunda yaşama arzusu yerini ölüme bırakır. O ölümüyle beraber bir haykırışı insanların yüzlerine vurmak ister.

Genç bir kıyım. Ölü gövdemizin güzel görünmesi için gün boyu hazırlık yapıyorum. Sanki güzel bir ölü gövdeyle öç almak istediğim insanlar var. Karşı çıkmak istediğim evler, koltuklar, halılar, müzikler, öğretmenler var. Karşı çıkmak istediğim kurallar var. Bir haykırış! Küçük dünyanız sizin olsun. Bir haykırış! Sessizce yatağa dönüyorum. (Özlü, 2013a: 12)

4. SYLVIA PLATH'IN *SIRÇA FANUS*'U İLE TEZER ÖZLÜ'NÜN *ÇOCUKLUĞUN SOĞUK GECELERİ* ESERLERİNİN YABANCILAŞMA TEMASI BAĞLAMINDA KARŞILAŞTIRILMASI

Sırça Fanus Sylvia Plath tarafından 1963'te Victoria Lucas takma ismiyle Londra'da yayımlanan otobiyografik bir romandır. Kitap genç bir kızın ruhsal ve zihinsel olarak nasıl çöktüğünü, topluma ve kendine nasıl yabancılaştığını anlatmaktadır. Sylvia Plath'ın kendi bunalımlarını, zihinsel çöküşüyle beraber hastanedeki acı verici tedavilerini, ölüm isteğini de anlatan paralel özellikler taşıyan bir eserdir.

Çocukluğun Soğuk Geceleri ise 1980 yılında Tezer Özlü'nün kaleme aldığı ilk romandır. *Sırça Fanus* gibi *Çocukluğun Soğuk Geceleri* de otobiyografik bir eserdir. Tezer Özlü eserinde çocukluğundan başlayarak aile yapısını, okuduğu okulları, mutsuz evliliklerini, toplum içindeki kadın rolüne dair derin sorgulamalarını, depresyon ve akabinde tedavi amacıyla maruz kaldığı elektroşokları ve ölümü anlatır. Her iki eserde de yazarların öz yaşam deneyimleri ve iç dünyalarının nerede bittiği ve kurguladıkları dünyanın nerede başladığı belli değildir. Eserleri karşılaştırıp çözümlemeye çalışırken yazarların kendi yaşamlarının göz önünde bulundurularak değerlendirilmesi gerekmektedir.

Sylvia Plath (1932-1963) ve Tezer Özlü (1943-1986) farklı yerlerde, farklı kültürlerde yaşamış iki önemli edebi kişiliktir. Tezer Özlü kanser hastalığından ötürü ölmüş Sylvia Plath ise bu ölümün yirmi üç yıl öncesinde bambaşka bir toprakta intihar ederek yaşamına son vermiştir. Yaşamları ve eserleri oldukça benzer öğeler taşımaktadır. İki yazar da modern toplumun empoze ettiği rollere, önyargılarına uymamışlardır. Her iki yazar da okura karşı duygu durumlarını, zihinlerini, hayal kırıklıklarını ve bunalımlarını oldukça samimi, açık yürekli bir şekilde göstermişlerdir.

Sırça Fanus'un Esther'i, *Çocukluğun Soğuk Geceleri*'nin anlatıcı karakteri modernizmin meydana getirdiği farkındalığı oldukça yüksek, kuşkucu bireylerdir. İki karakter de bireyselleşmenin zirvesinde yalnızlığını ve yabancılığını aşmaya çalışırken kentteki boşluklardan, kişiler arası soğukluktan ve uzaklıktan usanırlar. Esther ve anlatıcı karakter yeni olanı yücelten ve önceleyen bir tutum içindedirler. Geleneksel olandan, eski olandan ayrılmak isterler.

Karakterlerin yaşadıkları dönem, dünya savaşlarının, ırkçılığın, toplumsal eşitsizliğin ve yoksulluğun yıkıcı etkilerinin en çok hissedilmeye başladığı dönemdir. Onlar bu yıkıcı etkiler karşısında yabancılaşmaya, yalnızlığa itilmişlerdir. Oldukça memnuniyetsiz, eleştirel ve farklılaşmış düşüncelerdeki bu iki kadın karakterin kendilerini toplumdan dışlayıp çareyi ölme isteğinde aramaları onları duygunun aynılığı açısından birbirine yakınlaştıran ve birbirlerine benzeten başka yönleridir.

Arayış içindeki iki karakter de paramparça olmuş dünyalarında ahlaklı ve etik olanın kendi vicdanları olduğunu düşünürler. Kendi dünyalarına yaptıkları bu yoğun bakış onları içinde bulundukları zamana, mekâna yabancılaştırır. İç dünyalarında güle oynaya yaşamalarına rağmen dış dünyadan kopmuşlardır. Yalnızlaşan karakterler seçimlerinin sorumluluğunu üstlenmeyi bilirler. Tezer Özlü kendi var oluşunu soğuk geceler imgesiyle sorgularken Sylvia Plath sırça fanus simgesi kullanır. İkisi de yaşamda kendilerini konumlandırmayı başaramadıkları için bu dünyaya yabancılaşp başka bir dünyaya gitme, hayata son verme istekleriyle devam ettirdikleri yaşamlara sahiptirler.

Hem *Sırça Fanus*'ta hem de *Çocukluğun Soğuk Geceleri*'nde yabancılaşma, bunalım, cinsiyet eşitsizliği, sıkıntı ve intihar izine en çok rastlanılan temalardandır. İki eserde de karakterlerin kaygıları 'olmak' ile açıklanırken toplumun kaygısı 'sahip olmak'la açıklanır.

Tezer Özlü'nün anlatıcı karakteri kalıplaşmış, yozlaşmış geleneklere karşı tepkili ve kuşkuludur. Toplumun ana dinamiği olan insanın biricikliğinin farkındadır. Tezer Özlü anlatıcı karakterin hayatını, içine düştüğü derin bir yarıktan anlatır gibi yazmıştır. Bize bu yarıktan ulaşan hikâyede anlatıcı karakter aile evinden nefret eden, oradan kurtulmaya çalışan küçük bir kızdır, okul ve toplumun sıradanlığından bunalan genç bir kadındır, kliniğe zorla kapatılmaya çalışılan bir delidir, defalarca aldatılmış bir eştir. İşte Tezer Özlü'nün anlatıcı karakterinin içinde bulunduğu derin yabancılaşmanın arkasında bunlar vardır.

Sylvia Plath'ın Esther Greenwood karakteri ise çok küçük yaşta babasını kaybetmiş, onun bıraktığı boşluğu doldurmaya çalışırken kendi benliğini sarıp sarmalayan yabancılaşma duygusundan kurtulamamıştır. Esther toplumun cinsiyet algısından yorulan, dönemin ideal Amerikan kadın rolüne girememekten kaynaklanan bir kimlik bunalımı içindedir. Onun da aldatıldığı mutsuz evlilikleri, sorunlu ebeveyn

ilişkileri ve zihnini, yaşamını darmadağın eden tedavi maksatlı elektroşokları vardır. Esther, Tezer Özlü'nün anlatıcı karakterinin de teşebbüs ettiği kendini öldürme isteğine sahiptir.

Hem Tezer Özlü hem de Sylvia Plath bu karakterlerini oluştururken kendi yaşamlarını gözden geçirip hatıralarını anımsayarak yaşanmışlıklarına yeniden şekil vermişlerdir. Karakterler kendileri bile olsa anlatıldıktan sonra artık aynı kişi değildirler. Kullandıkları bilinç akışı tekniğindeki zaman kırılmaları bireyin izlerini 'şimdi'nin gözünden anlatmasıyla yeniden yaratır. Kullandıkları betimlemeler sadece istedikleri roman atmosferini, anlatıcı gücünü pekiştirmek içindir, yani sanat için değildir. İki yazar da yarattıkları karakterleri aracılığıyla geçmişlerini tekrar incelerken eserlerini başka bir zaman diliminden, kendi 'bugünlerinden' yazarlar. Farklı kültürlerde ve zamanlarda yaşamalarına rağmen benzer sıkıntıları, kaygı ve bunalımları hissetmişlerdir. İkisi de anlaşılamamalarını karakterleri yoluyla haykırmışlardır. *Sırça Fanus*'taki karakter Esther bir moda dergisine editörlük yaparken New York'taki dünyanın hiçliğini ve boşluğunu şöyle anlatır:

Amerika'nın her yerinde tıpkı benim gibi bir öğle tatilinde Bloomingdale'den almış olduğum bir çift otuz yedi numara rügan ayakkabı, ona uygun siyah rügan kemer ve çantayla salınmak için yanıp tutuşan binlerce üniversiteli kız olmalıydı. Ve on ikimizin de çalıştığı dergide fotoğrafım çıktığında- kabarık, beyaz tül bulutu üzerine oturtulmuş, taklit lame kumaştan bedenimi saran dekolte bir giysi içinde, bu fotoğraf için kiralanmış ya da getirilmiş Amerikan tipli genç adamların ortasında, Starling Roof'ta martini içerken çekilmiş bir fotoğraf- herkes mutlaka çılgınca eğlendiğimi düşünecekti. (Plath, 2012: 8)

Karşılaştığı Amerikan yaşam tarzına ince alaylarla göndermeler yapan Esther içinde bulunduğu dünyanın ne kadar yabancı olduğunu şöyle yazar: "Sanırım öbür kızların çoğu gibi coşku içinde olmam gerekiyordu ama içimden hiçbir tepki göstermek gelmiyordu. Tıpkı bir kasırganın merkezindeki sakin bölge gibi durgun ve bomboştum, çevremdeki karmaşanın içinde yuvarlanıp gidiyordu" (Plath, 2012: 8-9). Bu yönleriyle Tezer Özlü'nün anlatıcı karakteri Esther'e benzemektedir. Anlatıcı karakter de varoluşsal sorunların katlanılmaz yüklerini hissederek yabancılaşmış bir bireydir.

Çocukluğun Soğuk Geceleri ve *Sırça Fanus*'ta çokça irdelenen çatışma alanlarından biri de kadının toplumdaki rolü ve kadın erkek arasındaki ilişkilerdir. Her iki eserde de kadın karakterlerin ilişkileri anlamında kafaları karışıktır. Karşılaştıkları

erkekler sadakatsiz, bencil ve ikiyüzlüdürler. Her iki karakter de özgürleşmeyi umarken onları cinsellikleriyle anlamlandıran toplumun istediği rollere göre hareket etmelerini isteyen erkeklerle karşılaşır.

Sırça Fanus'ta evlenen, anne olan Esther toplumun istediği ve kendisini kuşatan tek düze, sıkıcı bir hayat yaşayarak kendisine giderek yabancılaşır. Esther erkek arkadaşının ukala tavırlarla, çocukları olduktan sonra kendini farklı hissedeceğini ve şiir bile yazmak istemeyeceğini söyleyişini anımsar sürekli. Kafasını karıştıran şey belki de gerçekten evlenip çocuğu olduktan sonra insanın duygularının körelerek yaşamak zorunda kalmasıydı.

Sylvia Plath Esther karakteri aracılığıyla kadın, anne ve yazar rolleri arasında nasıl sıkışmış olduğunu gösterir. Bu sıkışmışlık sonucunda yaşadığı yabancılaşmayla beraber kendini sırça bir fanusun içinde sıkışıp kalmış hisseder.

Tezer Özlü' nün anlatıcı karakteri de hisleri ve düşünceleri bir kenara atılan kadınların sadece geleneksel rolleri benimsemelerine itiraz eder. Kendisine dayatılan kişi olmak istemediğinden çatışma kaçınılmaz olur. Anlatıcı karakter farklı olup, klişelere boyun eğmedikçe yabancılaşır ve bu onu bir çeşit delirmeye sürükler. Anlatıcı karakter olarak okulda, evde, toplumda roller arasında sıkışmıştır. Toplumun dayattığı iyi vatandaş, öğrenci, eş ve anne sıfatlarını reddeder. Anlatıcı karakter erkeklerle olan dostluk kavramına da yeni bir anlam katar. Onun için erkek-kadın ilişkisinde dost olmak evlilikten daha önemlidir. “Böylesi bir sevgiye gereksinme duyuyor muyum? Hayır. Yalnızca bir erkeğe gereksinme duyuyorum. Üç, dört yaşımdan beri bir erkeğe gereksinme duyuyorum ve artık yanımda bir erkek olmadan uyuyamıyorum” (Özlü, 2013a: 42).

Hem Esther hem de anlatıcı karakter ilişkilerinde yüklendikleri rolleri sorgulama bakımından benzer özellikler gösterirler. Her iki romanda da kadının üstlendiği roller gereği kamusal alandan dışlanması ve bunun getirdiği kimlik zedelenmesi sonucu kendi benliklerine yabancılaştıkları görülür. İki karakter de özel alanlarının sınırlarına mahkûm edilerek ötekileşir.

Sırça Fanus'ta Esther bir moda dergisinin yarışmasını kazanıp bursla New York'a gelir. O sırada kaldığı Amazon Otel'i'nde karşılaştığı kızlar çok varlıklı, iyi eğitilmiş ailelere sahip olmalarına rağmen kızlarından dönemin istediği kadın rollerine

bürünmelerini beklerler. Onlardan beklenen dönemin kadınlar için uygun bulduğu sekreterlik, öğretmenlik gibi meslekleri yapmalarıdır. Bu durumdan eserde şöyle bahsedilir:

Kızlar ya da Katy Gibbs sekreterlik okulu gibi, derslere giderken şapka, ince çorap ve eldiven giymek zorunda oldukları lüks sekreterlik okullarına devam ediyor ya da buna benzer okullardan mezun olup şirket yöneticilerine sekreterlik yapıyor ve iyi meslek sahibi bir erkekle evlenmeyi umarak New York'ta oyalanıyorlardı. (Plath, 2012: 10)

Esther de *Çocukluğun Soğuk Geceleri*'ndeki anlatıcı karakter gibi kamusal alandan dışlanıp ikincil duruma düşmek istemiyorsa kadın kimliğinden ve cinselliğinden taviz vermesi gerektiğine inanır. Esther kendini oldukça güçsüz hisseder. “Nerede olursam olayım -bir gemi güvertesinde, Paris'te bir sokak kahvesinde ya da Bangkok'da- hep aynı sırça fanusun altında kendi ekşimiş havamda bunalıyor olacaktım” (Plath, 2012: 194).

Bu cümlelerinden de anlaşılacağı üzere Esther özgür olacağı bir yer özlemi duyar. Bu konuda umudu tükendikçe kendi benliğine yabancılaşır. Her iki eserde de yasaklanan cinsellik, bekaret tabusu ve gelenekselliğin savunucusu ebeveyn tutumları vardır. İki eserde de en çok görülen izleklerden biri cinselliktir. İki yazar da bu konuda cüretkâr bir anlatım benimser. Bunu bireylerin bir çeşit başkaldırısı olarak algılamak mümkündür. İntihar, dinsel olanı reddetme yanında özgürce yaşanacak cinsellik de başvurdıkları bir çeşit başkaldırıdır. İki karaktere göre de cinsellik yasa ve toplum baskısıyla sınırlanmamalıdır. *Çocukluğun Soğuk Geceleri*'nde anlatıcı karakterin şu ifadeleri bunu doğrular niteliktedir. “Bize bıraksalar. Ben onun dizlerine yatsam. İçgüdülerimizle gövdelerimizi tanısak. Birbirimizi sevssek. Doğanın geliştireceği sevgi içinde büyüsek. Ana karnındaki çocuk gibi” (Özlü, 2013a: 9).

İki eserde de cinselliğe yaklaşım karakterlerin yalnızlığın üstesinden gelme, hayatlarında oluşan boşlukları doldurma çabası olarak algılanabilir. Çocukluklarından itibaren başlayan bu yalnızlığı gidermek uğraşı onların içinde bulundukları topluma yabancılaşmalarına neden olur. Tezer Özlü'nün anlatıcı karakteri cinsellik konusunda Sylvia Plath'ın Esther'ine göre daha cesurdur. Anlatıcı karakter küçük yaşlardan başlayarak cinselliği hem kendi bedeninde hem de başkasının bedeninde tanımaya çalışmaktadır.

Hepimiz erkeklerle duyacağımız boşalmanın çok daha başka, çok daha erişilmez bir duygu olduğunu düşünüyoruz. Bunu bekliyoruz. Sıkıntılarımızın özünde, bu yasaklanan duygunun özlemi yatıyor.) Kollarımız çıktığında sevişmeler kendiliğinden bitiyor. Artık kendi kendine oynamaktan başka boşalım yolu yok. Bu da insanı bir yalnızlığa sürüklüyor. Sevişmeleri kendi gövdemizde tatmaya, kendi bedenlerimizde öğrenmeye koşullandırıyoruz. Erkek gövdelerine, erkek organlarına yabancılığımız giderek büyüyor. Yılların çabası gerekiyor, erkeğe alışmak, erkeklik organını sevmek için. (Özlü, 2013a: 23-24)

Sırça Fanus'ta ve *Çocukluğun Soğuk Geceleri* eserlerinde baş karakterler her ne kadar cinsellik konusunda toplumun beklentilerinin aksine cüretkâr bir tutum sergileseler de ikisinin de erkek vücuduyla ilk defa karşılaştıklarında hissettikleri duygular neredeyse aynıdır ve bu duygular korkuyla beraber iğrenmedir. *Sırça Fanus*'ta Esther annesinin arkadaşının oğlu olan Buddy Willard ile yakınlaşmalarından bahsederken şöyle der: “Kuru ve duygusuz öpüşme boyunca o soğuk rüzgârda beş mil yürüdüğümüz için dudaklarımızın çatlamasının hiç de hoş olmadığını düşünmüştüm yalnızca” (Plath, 2012: 68). İlk öpüşmeleri Esther'e duygusuz gelmiştir. Buddy Esther'le başbaşa kalmak için kimya laboratuvarının arkasında güzel bir manzaranın olduğu yere götürür. Yalnız kaldıklarında Esther'e cinsel organını gösterir. Esther'in hissettiği duygu iğrenmektir. Çok benzer bir durum Tezer Özlü'nün *Çocukluğun Soğuk Geceleri* anlatıcı karakteri tarafından da tecrübe edilir. Anlatıcı karakter ilk cinsel deneyimi yaşamak için bir ressamın atölyesine gider. O güne kadar bastırılan yasak olan cinselliğin etkileri kendini gösterir. Anlatıcı karakter büyük bir afallama yaşar. “İlk erkekle yalnız kaldığımda, onu ilk çıplak gördüğümde korkudan ağlıyorum. Bir ressamın atölyesindeydim. Benimle yatmak istiyor. Ben de hep bir erkekle yatmak istedim, ama işte şimdi ne olacağını bilemiyorum ki” (Özlü, 2013a: 28). İki karakterin de benzer durumlara aynı tepkileri vermelerinin nedeni onlara yüklenen geleneksel normlara uyma baskısı, bakireliğin tabu olarak algılanmasıdır. Korku iki karakterin de benliğine işlemiştir. Her şeyi baskıyla korkuyla öğreten toplumda kadının kendi cinselliğini hangi şartlarda ne zaman yaşayacağı da toplumun kurallarına bağlıdır. Cinselliği kararıyla yaşamayıp kaçan birey yine kendi bedenine yabancılaşmış olur.

Tüm bunların yanında iki karakter de içinde bulundukları yabancılaşma duygusunun üstesinden gelebilmek için yine bir erkeğe ihtiyaç duyarlar. Tezer Özlü'nün anlatıcı karakteri bir erkeğe olan ihtiyacını çekinmeden dile getirir. Bu ihtiyacı için bir sevgiye de gerek duymadığını belirtir. Anlatıcı karakter bunu şöyle

dile getirir. “Böylesi bir sevgiye gereksinme duyuyor muyum? Hayır. Yalnızca bir erkeğe gereksinme duyuyorum. Üç, dört yaşından beri bir erkeğe gereksinme duyuyorum ve artık yanımda bir erkek olmadan uyuyamıyorum” (Özlü, 2013a: 42).

İki karakterin de içinde bulundukları yabancılaşma duygularının bir diğer nedeni de ev ve ona yükledikleri olumsuz anlamlardır. Çoğu zaman karşılaşılan problemlerin kaynağı evdir. Ev mutsuzluğun, baskıcı ebeveyn tutumlarının mekanıdır. Tezer Özlü’nün anlatıcı karakteri için ev bir hapishaneden farksız değildir. Bunu şöyle açıklar. “Odun depolarının yanından, tren istasyonunun altından geçiyorum. Ayakkabılarımın altına taşınması güç çamurlar birikiyor. Eve dönmek istemiyorum. Kentin uğultuyla yaklaşan akşamında herhangi bir yerde olmak istiyorum. Ama kararan gökyüzüyle birlikte, evin sönük ışıklarına, gerilimli rahatsız havasına dönmek zorundayım” (Özlü, 2013a: 25).

Karakterlerin ikisi için de ev varlığına sert tavır aldıkları bir yerdir. Onlar evin yabancılaştırdığı bireyler değil oraya zaten yabancı bireylerdir. Toplumun düdüğüne en iyi öttürdüğü yer olan evde iki karakter de yabancıdır. Sylvia Plath *Sırça Fanus*’ta ev simgesini aynı Tezer Özlü gibi kullanmıştır. Esther staj bittikten sonra New York’tan döner. Annesi ona yazarlık derslerine kabul edilmediğini söyleyince büyük bir üzüntü duyar. Evlerine yaklaştığında evleri şöyle betimler. “Kaçılması olanaksız bir kafes” (Plath, 2012: 122).

İki karakter de ruhlarındaki derin çatışmaların nedenlerini delice aramaktadırlar. Esther sırça fanusun içine tıklıp kaldığının farkındadır, ruhunu kurtarmak ister. Tezer Özlü’nün anlatıcı karakteri ise çatışmaların izini çocukluğun ıssız ve soğuk gecelerinde arar. İkisi de ruhları bir kenara atılmış, posası çıkarılmış bir şekilde aynı kaderi yaşar ve psikiyatri kliniklerinde elektroşok tedavileri görür. Ağır doz iğnelerle sakinleşmeye çalışırlar. *Çocukluğun Soğuk Geceleri*’nin anlatıcı karakteri bu deneyimini şöyle anlatır:

Büyük coşkuyla başlayan hastalık, beni Ankara’dan İstanbul’a getirmiş, büyük kentin ortasındaki sinir hastanesinin bu sevimsiz odasına sokmuştu. Yirmi dört yaşında girdiğim bu odada büyük coşkularım, duyarlılığım, düşüncelerimin sınır tanımaz özgürlüğü, korkusuzluğum beş yıl süreyle elimden alınacaktı. (...) geceler çok erken gelir hastanelere. Ama bitmek bilmez. Gün doğmak bilmez. Kış günlerinin öğleden sonra kararırken havasıyla birlikte akşam çöker hastane koridorlarına. Sebze, et, meyve aynı tadı (tatsızlığı) veriyor. Işıklar mum gibi ölü (...) (Özlü, 2013a: 37-39)

Klinikler mezarlar gibi kapkaranlıktır. Oradaki hastaların yüzleri ölülerin yüzleri gibi solgundur. Artık kendi bedeni ona ait değildir. Bilmediği bu bedene tamamen yabancısıdır. Giyotine benzettiği şoklar hızlı bir yok oluş sağlar. Kendine gelmekte epey bir zorlanan anlatıcı karakter yabancılaştığı bu durumdan kurtulmak için tedavilere katlanmak zorunda olmasını şöyle açıklar. “Bu hastaneyi kentin diğer önemli klinikleri izleyecek, çeşit çeşit hastalar tanıyacak, kimiyle kavga edecek, kimiyle arkadaş olacağım. Bazen dövüşüp, birbirimizin saçını yolacağız. Gülümseyerek, kuzu gibi elektroşoka yatmayı öğreneceğim. Kendimi kurtarmak istiyorsam” (Özlü, 2013a: 37).

Sylvia Plath’ın Esther’i de aynı korkunç deneyimi yaşayarak bedeninden tümünden uzaklaşıp yabancılaşır. Şok tedavisini böyle dile getirir:

Hastabakıcı şakaklarıma kokulu bir yağ sürmeye başlamıştı. Başımın duvara yakın tarafına ulaşmak için eğildiğinde iri göğüs bir bulut, bir yastık gibi yüzümü örttü. Teninden belli belirsiz bir ilaç kokusu yayılıyordu. Bana bakıp sırtarak ‘Merak etme’ dedi. ‘ilk seferde herkes korkudan ölecek gibi olur.’ Gülümsemeye çalıştım ama yüzüm bir parşömen gibi katılaşmıştı. Doktor Gordon başımın iki yanına birer metal plaka yerleştirdi. Sonra onları klipslerle, alnımı sınıksız saran bir banda tutturdu, bana da ısırmam için bir tel verdi. Gözlerimi yumdum. İçeri çekilen bir soluk gibi kısa bir sessizlik oldu. Sonra bir şey eğilip beni kavradı ve dünyanın sonu gelmiş gibi sarstı. Mavi ışıklarla çatırdayan havada tiz bir çığlık yankılanıyordu ve her parlamada büyük bir sarsıntı beni yerden yere vuruyordu, bir an kemiklerimin kırılacağını ve yarılmış bir bitki gibi özsuyumun akıp gideceğini sandım. Bunu hak etmek için ne yaptığımı merak ediyordum. (Plath, 2012: 151-152)

İki karakter de yabancılaşıp ötekileştikleri bu evrende artık var olmamayı, ölmeyi istemektedirler. *Sırça Fanus*’un sonunda patlak tekerlek tasvirinde Esther kendini anlatır aslında tekerlek patlamıştır. Ama yine de yola çıkmaya çalışır. Esther de yorulmuş, bunalmış olsa da yaşamın kontrolünün yine de kendisinde olmasını arzular. Otobüs de Esther’in hayatı gibi gürültülü ve boğucudur. Tek isteği, kendi isteği ve iradesiyle en yakın durakta inebilmektir. İntihar Esther için artık kendini en iyi ifade etme şeklidir. İki eserde de karakterlerin ölme isteğinin altındaki ortak etken kendilerine yabancılaşmalarıdır.

Tezer Özlü’nün anlatıcı karakteri kitabın daha başında ölme arzusundan, intihar düşüncesinden bahseder. Daha çocukken evinden, ailesinden kopup yabancılaştığını hissettirir:

Ölüm düşüncesi izliyor beni. Gece gündüz kendimi öldürmeyi düşünüyorum. Bunun belli bir nedeni yok. Yaşansa da olur, yaşanmasa da. Bir kaygı yalnız. Beni, kendimi öldürmeyi denemeye iten bir kaygı. Karanlık bir gecenin geç vaktinde kalkıyorum. Herkes her geceki uykusunu uyuyor. Ev soğuk. Çok sessiz davranmaya özen gösteriyorum. Günlerdir biriktirdiğim ilaçları avuç avuç yutuyorum. Kusmamak için üzerine reçelli ekmek yiyorum. Genç bir kıyım. Ölü gövdem güzel görünmesi için gün boyu hazırlık yapıyorum. Sanki güzel bir ölü gövdeyle öç almak istediğim insanlar var. Karşı çıkmak istediğim evler, koltuklar,

halılar, müzikler, öğretmenler var. Karşı çıkmak istediğim kurallar var. Bir haykırış! Küçük dünyanız sizin olsun. (Özlü, 2013a: 12)

İkisinin de ölme arzusunu, intihar düşüncesini ölüme bakış açılarıyla değerlendirmek daha doğrudur. Ölüm zaten kopup yabancılaştıkları bedenleri için belki de bir kurtuluştur. İkisi için de ölüm ana rahmine geri dönme çabası olarak değerlendirilebilir. Kendilerini en güvende hissettikleri yer olarak orayı düşlerler. Sevgi ihtiyacı için de bulunmaları gereken tek yer olarak orayı düşünürler. Tezer Özlü'nün anlatıcı karakterinin bir ifadesi bunu doğrular niteliktedir. “Bize bıraksalar. Ben onun dizlerine yatsam. İçgüdülerimizle gövdelerimizi tanısak. Birbirimizi sevsek. Doğanın geliştireceği sevgi içinde büyüsek. Ana karnındaki çocuk gibi” (Özlü, 2013a: 9).

Sırça Fanus'un Esther'i için doğum olayı anadan kopmadır. Yeni doğmuş bebeği sadece ölüm için doğurtulan bir canlı olarak görür. Tüm kitap boyunca Esther'in doğum olayına, annelik rolüne karşı hep olumsuz bir tutum sergilemesi, hayata hiçbir zaman gelmemiş olmak isteğinin bir tezahürü olarak görülebilir. “Çocuk doğurmak çevremdeki kadınlara ne kadar da basit geliyordu! Neden ben annelik duygusundan yoksun ve uzaktım böyle? Neden kendimi Dodo Conway gibi birbiri ardından gelen tombul, yaygaracı bebeklere adamaya hayal bile edemiyordum?” (Plath, 2012: 231)

İki romanın karakterlerinin yaşadıkları yoğun yabancılaşmanın nedenlerinin izini sürerken karşılaşılabilecek bir diğer etken de tanrının varlığına, dine olan bakış açılarındaki benzerliklerdir. *Sırça Fanus*'ta Esther dinin kadına son derece olumsuz bir yaklaşım içinde olduğunu belirtir. Esther tanrıya inanmaz ama bazen de ona yüklenen rollere bürünmediği için günahkâr olduğu zannına kapılarak Katolik Kilisesi'ne gidip bağışlanmayı dilemiştir. Esther din hususundaki düşüncelerini şu şekilde açıklamaktadır: “Kuşkusuz, ölümden sonraki yaşama, bakirelerin doğum yapmasına, Engizisyona ya da o küçük, maymun suratlı Papa'nın yanılmazlığına falan inandığım yoktu. Ama bunu rahibe belli etmeyebilirdim. Yalnızca günahımı vurgulardım ve o da benim tövbekâr olmama yardım ederdi” (Plath, 2012: 173).

Kimlik bunalımı yaşıyıp iyice karmaşıklaşan benliği, dini inanç konusunda da ikilemler içindedir. Bu, kapılmış bulunduğu yabancılaşma duygusunu daha da derinleştirmektedir. Din hususundaki kafa karışıklığını şöyle ifade eder: “Eğer babam ölmemiş olsaydı, bana böceklerle ilgili her şeyi öğretebilirdi diye düşündüm, ne de olsa üniversitedeki uzmanlık dalıydı. Bana bildiği dilleri, Almancayı, Yunancayı ve Latinceyi öğretebilirdi, belki o zaman ben de Lutherci olurum” (Plath, 2012: 175).

Çocukluğun Soğuk Geceleri’nde anlatıcı karakter de tanrı inancı konusunda Esther’e benzer düşüncelere sahiptir. İçindeki kaygı ve bunalım duygusuna iyi gelebilecek bir inancın varlığını hissedip dua da eder ama bir gece artık bundan vazgeçtiğini şöyle belirtir: “Tanrı’nın var olup olmadığını düşünüyorum. Tanrının var olmayacağına inandığım geceye dek, ona hepimiz için uzun uzun yakarıyorum. Artık yakarmama gerek kalmadı. İstedığımı düşünebilirim” (Özlü, 2013a: 9).

İnsanoğlu yaşadığı hayal kırıklığı, kaygı, kayıp, toplumdan kabul görememe durumlarında, derin boşluklarını doldurabilmek için tutunacak dallar arar. Karakterlerin sahip olacağı tanrısal inanç belki de yaşadıkları bu derin kopuşların ve yabancılaşmanın etkilerini azaltacaktı.

İki romanda da ebeveyn tutumları, özellikle baba figürünün, yabancılaşmanın kaynağı olabileceği bağlamında değerlendirilmelidir. *Sırça Fanus*’ta baba Bay Greenwood, Esther daha dokuz yaşındayken ölmüştür. Esther tüm yaşamı boyunca bu eksikliği hisseder. Babasının yerine koyabileceği bir erkek arayışı hiç bitmez. Babasının yasını tutmaktan vazgeçmez. Esther bu yastan şu şekilde bahseder: “Son zamanlarda yıllar süren bu ihmali gidermek ve babamın mezarına bakmaya başlamak için büyük bir istek duyuyordum. Babamın gözdesi ben olmuştum hep, onun için de annemin tutmaya zahmet etmediği yası benim tutmam uygun olurdu” (Plath, 2012: 174).

Fallık dönemde kaybettiği, yoksun kaldığı baba sevgisi acısını derinleştirir. Babası ölmeseydi hayatının daha kolay olacağı düşüncesini taşımıştır hep. Tüm yaşamı boyunca eksikliğini hissettiği gerçek sevginin baba sevgisi olduğuna inanmaktadır.

Tezer Özlü’nün *Çocukluğunun Soğuk Geceleri* eserinde baba aşırı disiplinli iktidarın ve ondan saçılan baskı unsurlarının evdeki yansımasıdır. Eski bir öğretmenden ziyade bir asker gibi davranır. Nurdan Gürbilek eserdeki babayı şöyle anlatır: “Evde yalnızca aile düzeninin değil, daha yüce bir kamusal düzenin de temsilcisi olmak isteyen, bu yüzden sürekli öğütler yağdıran, programlar yapan,

çocuklarının eline sürekli çeteleler tutuşturan bir babadan söz ediyoruz” (Gürbilek, 2014: 66).

Anlatıcı karakter babasının oluşturduğu bu baskıcı, otoriter iktidarda yaşamak zorundadır. Bu çatışma anlatıcıyı topluma yabancılaştırıp evdeki zamanlarını soğuk geceler olarak adlandırmasına neden olur. Evde hissettiği soğukluk kendini yabancı ve yalnız hissetmesinden kaynaklanır. Bu baba baskısından ve soğuk evden kaçma isteğini şöyle ifade eder:

Çıkamaz sokağa ve öğretmen ana babaya da dönmek istemiyorum. Benimle evlenmek isteyen ağabeyimin arkadaşlarından biri var. Seviyor beni. Eve dönmek için ona gideceğim. Plaklarım, kitaplarım olur. İstediyimi okurum, istediğim zaman yatarım, istediğim zaman evden çıkarım. Yalnız geceler de biter. Çocukluğun soğuk geceleri de. (Özlü, 2013a: 30)

Her iki eserde de anneler erkek egemenliğini, baskısını hissedip itiraz etmeyen, itaat eden kişiler olarak betimlenirler. Kızlar annelerinden görmeyi umdukları şefkati ve derin sevgiyi hissedemezler. Onlar tesis edilmiş düzenin devamını sağlamakla sorumludurlar. “Anne-kız ilişkisinde anneden kopma süreci kız çocuğun kimlik sınırlarını çizmesi ve sağlam benlik oluşumu için gereklidir. Kızın anneden kopmasının gerçekleşmesi için annesinin kendine ait bir kimliği ve kızından ayrı bir cinsiyet kimliği olan biri olduğunu kabullenmesi gerekmektedir” (Özen, 2018: 31).

Romanlara baktığımızda annelerin, kızların kendilerinden farklı bir kimliğe sahip olabileceklerini kabullenmek istemediklerini görürüz. Varoluşlarını, dolayısıyla kendilerini gerçekleştirmeleri önünde engel teşkil etmektedirler. Esther anneden kopma, uzaklaşma ve yabancılaşmasından doğan diğer kabuslardan kurtulmayı intihar girişiminde bulunarak göstermeye çalışır. Evin bodrum katında ilaç içerek ölmek ister. *Çocukluğun Soğuk Geceleri*’yle *Sırça Fanus*’ta meydana gelen olaylar birbirinden farklı kıtaların başka ülkelerinde geçmektedirler. Kadın karakterlerin, yaşadıkları acılar ve dünyayı algılayıp onu kavrama biçimlerinin coğrafi konum farklılıklarına rağmen ne kadar da benzer olduğunu görebilmekteyiz. Toplum onlardan fedakâr anneler, sadık eşler, söz dinleyen uysal evlatlar olarak var olmalarını beklemiş ve bu kadınlar da idealleriyle toplumsal beklentiler arasındaki derin uçurumlarda kalmışlardır. Aslında öldürmek ve kurtulmak istedikleri kendi bedenleri değil; onları olmak istemedikleri insanlara dönüştürmeye çabalayan toplum ve onun normlarıdır. Olmak istedikleriyle olmaları istenen kişiler arasındaki sınırdan kaçıp kurtulmaya azmederler. Tamamen yabancılaşmış bulunduklarından bu kaçış mümkün olamamakta sınırın herhangi bir tarafında var olamamaktadırlar. Hangi tarafa ait olduklarını

bilememenin karmaşasından bunalarak saplandıkları yabancılaşma hissiyle intihara yönelirler.

Her iki karakter de toplumca anlaşılması mümkün görünmeyen bir kaybolmuşluk hissi içindedirler. *Sırça Fanus*'un Esther'i, Tezer Özlü'nün anlatıcı karakteri her zaman bir sürgün duygusu içinde bulunmaktadır. Her iki karakter de yazarlarının uyumsuz, yabancılaşmış dünyalarını en iyi şekilde temsil etmektedirler. İkisi de oldukça zeki, çevrelerine duyarlı oldukları kadar yabancı da kalmış bireylerdir. Her iki karakter de uyumsuzluklarının bedelini akıl hastanelerinde ödemek zorunda kalırlar. Bu kadınların yapmış olduğu şey itildikleri derin kuyularda yabancılaşmış buldukları özneleriyle ve toplumla hesaplaşmak olmuştur.

SONUÇ

Bu tezde gerçekleştirilen karşılaştırmalı analiz, edebiyatın bireysel ve toplumsal yabancılaşma deneyimlerini anlamada ne denli güçlü bir araç olduğunu ortaya koymuştur. Sylvia Plath ve Tezer Özlü, farklı kültürel bağlamlarda yaşamış olmalarına rağmen benzer ruhsal kırılmalar, toplumsal baskılar ve kimlik arayışlarıyla yüzleşmiş; bu deneyimlerini edebi bir dile dönüştürerek evrensel bir problem olan yabancılaşmayı görünür kılmışlardır. Plath'ın *The Bell Jar* adlı eseri, Amerikan toplumunun kadına yüklediği roller, psikolojik çöküş ve kimlik krizini etkileyici bir biçimde işlerken; Özlü'nün *Çocukluğun Soğuk Geceleri* adlı eseri, Türkiye'deki kadının toplumsal konumu, aile içi baskılar ve bireysel varoluş çabalarıyla örülüdür. Her iki eser de kadın karakterlerin iç dünyasında derinleşen yabancılaşmayı farklı biçimlerle yansıtmaktadır. Plath'ın dili daha alegorik ve sembolik bir yapı sunarken, Özlü'nün dili sade fakat yoğun duygusal katmanlara sahiptir. Elde edilen bulgular, yabancılaşma olgusunun yalnızca bireysel bir bunalım değil; aynı zamanda toplumsal cinsiyet rolleri, kültürel normlar ve modernleşme süreciyle doğrudan ilişkili çok boyutlu bir yapı olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak, karşılaştırmalı edebiyatın sağladığı disiplinler arası perspektif, farklı kültürel bağlamlarda ortaya çıkan ortak insanî temaları açığa çıkarmakta etkili bir yöntem sunmaktadır. Bu çalışma, yabancılaşmanın edebiyat aracılığıyla nasıl evrensel bir dile dönüştüğünü göstermesi açısından önemli bir katkı sunmayı hedeflemektedir.

KAYNAKÇA

- Akarsu, B. (1979). *Çağdaş Felsefe*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Aytaç, G. (1999). *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Aytaç, G. (2018). *Alman Şairi Goethe'nin Evrenselliği: Goethe Der Ki*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Aydın, K. (2008). *Karşılaştırmalı Edebiyat: Günümüz Postmodern Bağlamda Algılanışı*. İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Balcı, Y. (2003). Tanzimat Romanında Modernleşme Tarzı Olarak Kahramanın Yabancılaşması Meselesi. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyat Dergisi*, 30 (87)
- Doğan, M.D. (2001). *Büyük Türkçe Sözlük*. Vadi Yayınları, Ankara Duru, S. (2014). *Tezer Özlü'ye Armağan*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Eagleton, T. (2002). *Marksizm ve Edebiyat Eleştirisi*. (Çev. S. Akyüz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ecevit, Y. (1998). *Edebiyatta Yabancılaşma ve Yabancılaştırma*. Virgül Dergisi, No: 14
- Ecevit, Y. (2006). *Türk Romanında Post Modernist Açılımlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ecevit, Y. (2013). *Kurmaca Bir Dünyadan*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ege, U. (2000). *Batı Kültüründe Yabancılaşma Kurumları ve David Storey'nin Romanlarında Yabancılaşma Teması*. Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Enginün, İ. (1992). *Mukayeseli Edebiyat*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Erbil, L. (2015) *Tezer Özlü'den Leyla Erbil'e Mektuplar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Erkoç, Ş. ve Artvinli, F. (2011). Yabancılaşmak mı? Delirmek Mi? Psikiyatriden Ödünç Bir Kavram, *Psikeart*, 17, 7
- Eyuboğlu, İ.Z. (1988). *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*. İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Fromm, E. (2006). *Sağlıklı Toplum*. (Çev. Yurdanur Salman ve Zeynep Tanrısever.) İstanbul: Panel Yayınları.
- Gürbilek, N. (2014). *Ev Ödevi*. İstanbul: Metis Yayınları.

- Günay, D. (2002). Sanayi ve Sanayi Tarihi. *Mimar ve Mühendis Dergisi*, (31), 8.
- Hornby, A.S. (2010). *Oxford Advanced Learner's Dictionary Of Current English*. İngiltere: Oxford University Press.
- İlhan, N. (2012) Yabancılaşma Olgusu ve Kürk Mantolu Madonna Romanı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5 (20).
- İş, A. Ö. (2007). *Ferit Edgü ve Demir Özlü'nün Öykülerinde Varoluşçu Öznellik* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Kırılmaz, H. ve Ayparçası, F. (2016). Modernizm ve Post Modernizm Süreçlerinin Tüketim Kültürüne Yansımaları. *İnsan ve İnsan*, (8), 33- 34.
- Korkmaz, R. (2013). *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Kurt, M. (2009). Varoluşçuluğun Türk Edebiyatına Girişi ve İlk Etkileri. *Gazi Türkiyat*, (4), 139-154.
- Lidar, V. ve Lidar, A. H. (2020). Karşılaştırmalı Edebiyat Biliminde Yeni Bir Yaklaşım: Varyasyon Kuramı. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 8 (21).
- Marmara, N. (2011). *Sylvia Plath'ın Şairliğinin İntiharı Bağlamında Analizi*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürcü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Marx, K. (2000). 1844 *El Yazmalar*. (Çev. Murat Belge). İstanbul: Birikim Yayınları.
- Marx, K. (2010). *Yabancılaşma* (Çev. Begüm Erdost). Ankara: Sol Yayınları
- Özen,Ö. (2008). Plath'ın *Sırça Fanus*'unda İntihar Olgusu ve Ayrılıkçı Benlik *Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 31-34.
- Özlü, T. (2013a). *Çocukluğun Soğuk Geceleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Özlü, T. (2013b). *Kalanlar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Özlü, T. (2014a). *Her Şeyin Sonundayım*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Özlü, T. (2014b). *Yaşamın Ucuna Yolculuk*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Özlü, T. (2016). *Zaman Dışı Yaşam*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Özlü, T. (2018). *Yeryüzüne Dayanabilmek İçin*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Özkırımlı , A. (1982). "Türk Edebiyatında Akımlar". *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, (4,1163). İzmir: Cem Yayınları.
- Özpalabıyıklar, S. (2013). *William Blake: Masumiyet Ve Tecrübe Şarkıları*. İstanbul: T. İş Bankası Yayınları.

- Pappenheim, F. (2002). *Modern İnsan Yabancılaşması*. (Çev. Salih Ak). Ankara: Phonix Yayınevi.
- Plath, S. (2015). *Johnny Panik ve Rüyaların Kutsal Kitabı*. (Çev. Olcay Boynudelik). İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınları.
- Plath, S. (2012). *Sırça Fanus* (Çev. Handan Saraç). İstanbul: Can Yayınları.
- Plath, S. (2016). *Ariel ve Seçme Şiirler* (Çev. Yusuf Eradam). İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınları.
- Plath, S. (2000). *Sylvia Plath'ın Günceleri* (Çev. Şadan Karadeniz). İstanbul: Oğlak Yayınları.
- Rousseau, J. J. (2012). *Toplum Sözleşmesi*. (Çev. V. Günyol). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Rousseau, A. M. ve Pichois, C. (1994). *Karşılaştırmalı Edebiyat*. (Çev. Mehmet Yazgan) İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Schacht, R. (1971). *Alienation*. London: George Allen and Unwin Ltd.
- Seeman, M. (1959). On the Meaning of Alienation. *American Sociological Review*, XXIV, (6).
- Tanpınar, A. H. (2000). *Yaşadığım Gibi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tatar, B. (2003). Yabancılaşma Sorununun Kısa Bir Öyküsü. *Diyanet Aylık Dergisi* 148, 22-23.
- Tolan, B. (1980). *Çağdaş Toplumun Bunalımı Anomi ve Yabancılaşma*. Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları.
- Touraine, A. (2016). *Modernliğin Eleştirisi*. (Çev. Hülya Uğur Tanrıöver). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ülken, H. Z. (1997). *Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü*. İstanbul: Ülken Yayınları.
- Ünaldı, H. (2011). *Türk Romanı ve Yabancılaşma: Bir Edebiyat Sosyolojisi Denemesi* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Wellek, R., & Warren, A. (1993). *Edebiyat Teorisi* (Çev. Ömer Faruk Huyugüzel). İzmir: Akademi Kitabevi.
- Yücel, F. (2013). *Alanların Örtüşen Yönleri: Çeviribilim ile Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*. Von Generation zu Generation: Germanistik, 347.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyad, Ad : ÇIKAR POLAT, Selime
Uyruk : Türk
ORCID : 0009-0004-5115-0137

Eğitim

- Lisans Yüzüncü Yıl Üniversitesi|2007

İş Deneyimi

- Batman Saadet Uçar Anadolu Lisesi |İngilizce Öğretmenliği |2016 –
Devam Ediyor
- Batman Şehit Öğretmenler Ortaokulu |İngilizce Öğretmenliği |2012 –
2015
- Van İnönü İlköğretim Okulu |İngilizce Öğretmenliği |2007 – 2012

Yabancı Dil

- İngilizce

Hobiler

- Kitap okumak, müzik dinlemek, doğa yürüyüşü yapmak

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Selime Polat ÇIKAR
Öğrenci No	892081003
Anabilim Dalı	İngiliz Dili ve Edebiyatı
Programı	İngiliz Dili ve Edebiyatı
Statüsü	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora

Tez Bilgileri	
Başlığı/Konusu	Sylvia Plath'in <i>Sırça Fanus'u</i> İle Tezer Özlü'nün <i>Çocukluğun Soğuk Geceleri</i> Eserlerinin Yabancılaşma Teması Bağlamında Karşılaştırılması

Tez Orijinallik Raporu Bilgileri*	
Sayfa Sayısı (Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümleri)	VIII + 71
İntihal Tespit Programı	Turnitin
Benzerlik Oranı (%)	%20 (Yüzde Yirmi)
Tarih	30 Nisan 2025

* Orijinallik raporu, aşağıdaki filtreler kullanılarak oluşturulmuştur:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içemediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimizi ve yukarıda vermiş olduğumuz bilgilerin doğru olduğunu beyan ederiz.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

Danışman		Öğrenci
Adı Soyadı	Dr. Öğretim Üyesi Zeki EDİS	Selime Polat ÇIKAR
İmza		
		Tarih 23.05.2025